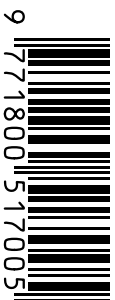


Hg.

Hrvatski glasnik

Glasiilo Hrvata Crne Gore

br. 196 ■ svibanj 2025.



OPSTAO I POSTAO PRIORITET

**HRVATSKA
STALA IZA GLASNIKA**



Hrvatsko građansko
društvo
Crne Gore-Kotor

AKTUALNO

Za oživljavanje projekata trebamo potporu i Crne Gore i Hrvatske



5. VELJAČE 2024.

Održan Tripundanski bal (FOTO, VIDEO)

VIŠE

FEATURED, NASLOVNICA,
Održan Tripundanski bal
(FOTO, VIDEO)

FEATURED, NASLOVNICA,
Za oživljavanje projekata
trebamo potporu i Crne Gore i
Hrvatske

FEATURED, NASLOVNICA,
HGD poziva na Tripundanski
bal u subotu 3. veljače

Pratite nas i online.

www.hrvaticg.org



Uvodnik

U današnjem svijetu, gdje cjenovna karakterizacija određuje zapravo sve, doista je nepotrebno govoriti koliko financijsko zaleđe znači inicijativama koje u svome djelovanju i samoj misiji nemaju profitna opredjeljenja.

Doda li se tome kontinuirana potreba opsežnog i posvećenog pristupa te stalnog unaprjeđenja, bez kojih održivost zacrtanih ciljeva postaje upitna, osim snažnog utemeljenja u kadrovskome potencijalu, neophodno je objedinjavanje i svih drugih uvjeta, kako mogućih, tako i onih teže dohvatljivih.

Matična domovina iskazala je povjerenje, ali ono što posebno raduje njezino je poštovanje prema dvadesetdvgodišnjem trajanju te domoljubnoj ustrajnosti i novinarskome peru Hrvatskoga glasnika. Potvrda je to posvećenosti opstojnosti hrvatskoga naroda i očuvanju njegovih tradicionalnih vrijednosti i višestoljetnoga kulturnog naslijeđa u Boki kotorskoj i ostatku Crne Gore.

U skoro dvjesto brojeva nalazi se na tisuće redaka povijesnih istina i zapisa iz kulture, dok se identitetska prepoznatljivost prelijeva iz jedne u drugu rečenicu. Među koricama je pregršt promišljanja i nastojanja da hrvatska prisutnost bude zaljevska konstanta, s čvrstim utočištem u vjeri i ponosu.

Osuвременjivanje časopisa i djelovanje čelništva Hrvatskoga građanskog društva na širenju njegova značaja dakako da su zazvali potporu hrvatske države, no najveći doprinos u jačanju vitalnosti Hrvatskoga glasnika označen je rađanjem ponovnog jedinstva među bokeljskim Hrvatima. Najvrjednija postignuća događaju se samo onda kada Kotor i Tivat pronađu svoju snagu u zajedništvu i jedinstvenome hrvatskom ambijentu koji ravnopravno dijele.

Upravo bratska ljubav, solidarnost te zajedništvo su vrijednosti koje je čvrsto zagovarao papa Franjo, držeći do dostojanstva onih čija se snaga ne ogleda u broju i materijalnome bogastvu. Poveznicu bokeljskih Hrvata s Franjom predstavlja i njegovo posljednje odredište, rimska bazilika svete Marije Velike, u kojoj je pokopan jedini papa hrvatskoga podrijetla - Siksto V. iz Kruševica iznad Herceg Novog.

Nikola Dončić

Nikola Dončić,
glavni i odgovorni urednik
Hrvatskoga glasnika

Sadržaj

4	Jokić ponovno vodi grad
8	Hrvatska stala iza Glasnika
10	Papa Franjo
26	Intervju › Marko Jelić
30	Milanović: „Ključno je da Crna Gora ostane demokratska i stabilna država“
36	Mozaik
38	Blažena Ozana i dalje nadahnjuje
43	In memoriam: mr. Mileva Pejaković Vujošević
44	Kad je more imalo ime, a barka dušu
50	Obilježena 1100. obljetnica Hrvatskog Kraljevstva u Kotoru i Baru
52	„Tvrdilo se da su Hrvati u Crnoj Gori nastali prije 150 godina, to su iracionalna posezanja“
56	Babić Galić predstavila u Beču Boku kotorsku i kulturnu baštinu hrvatske manjine u Crnoj Gori
58	Niti koje nadilaze more
61	Obalom identiteta i povijesti
70	Dubrovačko-neretvanska županija: Od Domovinskoga rata do europske regije visoke kvalitete življenja
74	Započela obnova vrijednih orgulja iz muljanske crkve
78	Hrvatski jezik u Crnoj Gori
84	Vinkovački susret čelnika Matice hrvatske
88	Proslava hrvatske baštine u Lusaki i Kitweu

IZDVAJAMO

str. 8-9

OPSTAO I POSTAO PRIORITET
Hrvatska stala iza Glasnika

Vlada Republike Hrvatske donijela je 26. ožujka odluku kojom su pojedini projekti proglašeni strateški važnima za Hrvate izvan domovine...



str. 10-25

ŽIVOT I DJELO
Papa Franjo

Veliku pozornost privukao je papa Franjo odmah na početku svoga pontifikata kad je nastavio živjeti u Domu sv. Marte, zajedno s ostalim...



str. 30-35

PRIJATELJSKI POSJET
Milanović: „Ključno je da Crna Gora ostane demokratska i stabilna država“

Milanović je poručio kako je važno da Crna Gora ostane usmjerena prema Europskoj uniji, ali i da zadrži dostojanstvo i autonomiju...



Naslovnica: **Čitateljica Hrvatskoga glasnika**

Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo Crne Gore**

Glavni i odgovorni urednik: **Nikola Dončić**

Uređivački odbor: **Miroslav Marušić, Joško Katelan, Marina Dulović, Jasmina Bajo**

Lektorica: **Sandra Ćudina**

Fotografije: **Haris Mekić, Sergej Zabijako, Vedran Levi, Nikola Dončić, Branka Bezić Filipović, Općina Kotor, DPS Kotor, Grad Šibenik, Hina, Ured predsjednika Republike Hrvatske, Ured predsjednika Crne Gore, Kotorska biskupija, Radio Dux, Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Beču, Boka News, Bokeljska mornarica Kotor, Dubrovačko-neretvanska županija, TZ grada Dubrovnika, HAZU, Matica Hrvatska Zagreb**

Dizajn i grafička priprema: **Marko Ninkov**

Tisak: **Biro Konto - Igalo**

Naklada: 450 primjeraka

“Hrvatski glasnik”, Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u donjem lijevom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.



Hrvatsko građansko društvo Crne Gore

Pjaca od muzeja 361, Stari grad, 85330 Kotor

t. +382 32 304 233 • hgd-kotor@t-com.me

žiro-računi: 520-361700-17 • 510-4741-76

www.hrvaticg.org

impresum

JOKIĆ PONOVO VODI GRAD

Zbog blokade lokalne samouprave izazvane nezavršenim izbornim procesom, njegovo imenovanje izglasao je stari saziv parlamenta

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Općina Kotor, DPS Kotor, Sergej Zabijako

Vladimir Jokić, predsjednik Općinskog odbora Demokratske Crne Gore (DCG), formalno je 6. ožujka preuzeo treći mandat na čelu Općine Kotor, nakon što je stari saziv Skupštine općine, unatoč nezavršenom izbornom procesu, odlučio da ga izglasa za predsjednika.

Odluka je donesena u izvanrednim političkim okolnostima, koji traju još od lokalnih izbora održanih krajem rujna prošle godine, kada rezultati s dva biračka mjesta, na Prčanju i Mircu, nikada nisu dobili konačnu potvrdu zbog nefunkcionalnosti Džavne i Općinske izborne komisije (DIK i OIK) te Ustavnog suda, koji duže vrijeme radi u nepotpunom sastavu.

Jokić je u obraćanju naglasio da se na ovaj potez odlučilo kako bi se izbjegle daljnje štete za grad i njegove građane, posebno pred nadolazeću turističku sezonu.

„Umjesto da su u našem gradu završeni izbori, proglašeni konačni rezultati, a onda se u sklopu političkih razgovora formirala skupštinska većina, mi danas donosimo odluku kako bismo preduhitрили sve štetne posljedice koje nezavršetkom ovog procesa nastaju za grad, njegove stanovnike i imovinu“, poručio je Jokić.

On je istaknuo da je „blokada grada zasigurno prouzročila ili prijeti da će prouzročiti čak i egzistencijalnu krizu u domovima naših sugrađana“, navodeći kako se nije smjelo ostati nijem na takvu situaciju.



” Umjesto da su u našem gradu završeni izbori, proglašeni konačni rezultati, a onda se u sklopu političkih razgovora formirala skupštinska većina, mi danas donosimo odluku kako bismo preduhitрили sve štetne posljedice koje nezavršetkom ovog procesa nastaju za grad, njegove stanovnike i imovinu.

Vladimir Jokić

„Stotine socijalnih davanja koje čekaju da budu realizirane i koje predstavljaju životno pitanje mnogima iz najugroženijih dijelova našeg društva su obveza pred kojom nitko ne smije ostati inertan“, rekao je, dodajući da se šteta za proračun općine mjeri desetinama tisuća eura dnevno. Prema njegovim riječima, već su pokrenuta izvršenja u vezi s obvezama Općine, što je dodatno opteretilo gradske financije.

Posebno je zabrinjavajuća činjenica da je Kotor na pragu turističke sezone, tijekom koje se očekuje dolazak više od 1,4 milijuna turista.

„Gradska komunalna preduzeća su bez upravnih odbora, program kulturnih manifestacija nije usvojen, sve je na čekanju. Posljedice ovakvog stanja danas najbolje osjećaju oni koji su zaposleni u Općini, ali svakim danom ovaj problem prebacuje se na ostatak naših sugrađana, a prijeti da će poplaviti cijeli grad razornom snagom“, upozorio je Jokić.

„Zato danas neću govoriti o bilo kakvom planu i programu, jer ovo je upravo plan i program. Sanacija nastale štete, predradnje za sprječavanje novih štetnih posljedica blokade i priprema grada za sezonu“, rekao je.

Jokić je izrazio žaljenje što njegov izbor nije uslijedio u uobičajenim okolnostima. „Nisam želio da moj ponovni izbor bude praćen ovakvom famom, već pričom o dugoročnim planovima i projektima od značaja za grad.“

Sjednicu lokalnog parlamenta napustili su odbornici Demokratske partije socijalista (DPS) i Evropskog saveza (ES), koji su nakon toga održali konferenciju za medije.

Željko Aprcović iz DPS-a Jokićev izbor nazvao je „protuzakonitim i protupravnim“.

„Danas je definitivno ‘pocrvenio’ Ustav i urušena je vladavina prava. U Kotoru je danas ‘umrla’ demokracija, jer nelegitimna Skupština općine bira predsjednika Vladimira Jokića. Biraju ga šest odbornika starog saziva, koji na izborima 29. rujna nisu dobili prohodnost da uđu u novi saziv parlamenta“, rekao je Aprcović.

Posebno je istaknuo činjenicu da je Državna izborna komisija još u listopadu prošle godine naložila ponavljanje izbora na dva biračka mjesta, što nikada nije realizirano. „Je li rezultat tih odluka to da danas imamo predsjednika koji nema povjerenje građana?“, upitao je.

Aprcović je istaknuo da DPS nije tražio više nego što mu pripada. „Samo da se ponove izbori, proglase konačni rezultati, utvrdi tko koliko ima odborničkih mandata i da se na temelju programa formira vlast.“

Oštro je kritizirao i neujednačeno ponašanje političkih saveznika Demokrata. „Koaliციjski partneri s državne razine, Nova srpska demokracija (NSD), nisu došli na današnju sjednicu. To dovoljno govori o narušavanju morala, trgovini i nastavku karnevalskih svečanosti.“

Aprcović, odgovarajući na novinarsko pitanje o sličnosti

” Danas je definitivno ‘pocrvenio’ Ustav i urušena je vladavina prava. U Kotoru je danas ‘umrla’ demokracija, jer nelegitimna Skupština općine bira predsjednika Vladimira Jokića. Biraju ga šest odbornika starog saziva, koji na izborima 29. rujna nisu dobili prohodnost da uđu u novi saziv parlamenta.

Željko Aprcović



kotorskoga izbornog procesa sa šavničkim, istaknuo je da u kotorskom slučaju postoji žalba Ustavnom sudu.

„Nije Demokratska partija socijalista kriva što ne mogu uspostaviti rad Ustavnog suda. U Šavniku se događa da se izbori ne mogu održati jer netko uzme ključeve ili polomi kutiju. Ako je u Šavniku ista situacija, svakako smo za to da se poštuju pozitivni zakonski propisi Crne Gore, zakoni i Ustav, ako još postoji“, rekao je Aprcović, zaključivši da „vladavine prava u Kotoru i Crnoj Gori više nema“.

Osvrćući se na kritike da je njegovo imenovanje protuzakonito, Jokić je naglasio kako je slušao mnoge koji u javnosti objašnjavaju kako je njegov izbor nepravilan, ali da nitko nije ponudio „rješenje ovoga pravnoga galimatijasa“.

„Zbog toga stojim na ovome mjestu, zaglušenom kako-fonijom glasova svih onih koji teoretiziraju i mudruju o ispravnostima i krivnjama, uvjeren da smo učinili stvar koja je u interesu ovoga grada i života koji ovaj grad vjekovima nosi“, rekao je Jokić, naglasivši da će poštovati odluku Ustavnog suda, bez obzira na to kakva ona bila te je pozvao sve političke aktere da hitno izaberu suca toga suda i time razriješe institucionalnu krizu.

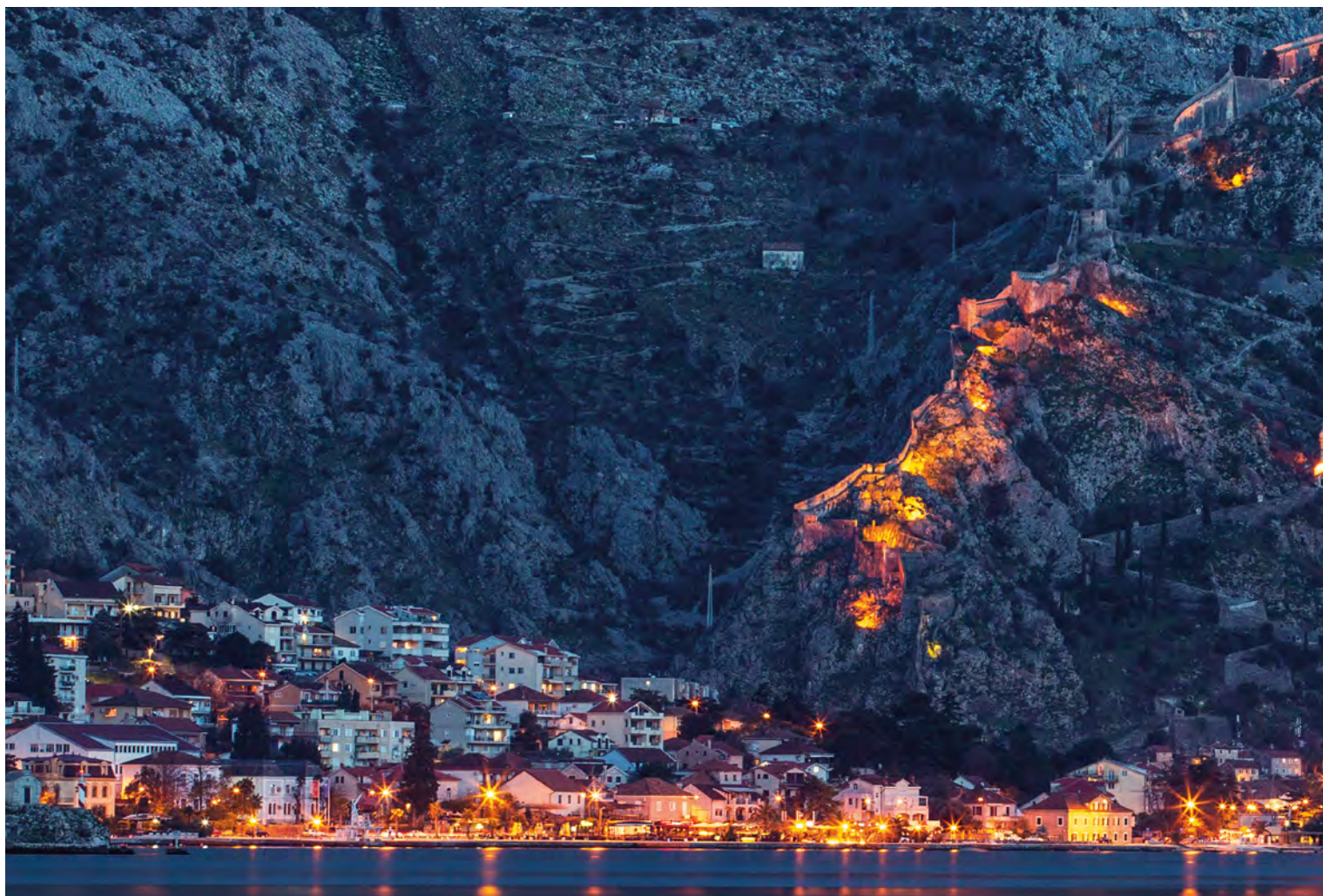
Pokret Evropa sad (PES), koji je na kotorskim izborima nastupio u koaliciji s Demokratama, distancirao se od Jokićeva izbora za predsjednika.

„Odnos Pokreta Evropa sad u ovim situacijama je prin-

cipijelan - ne podržavamo bezakonje i kršenje ustavno-pravnog poretka, što je naš svjestan izbor koji radimo kao politički subjekt koji se bori za unaprijeđenje koncepta vladavine prava u Crnoj Gori. S druge strane, Ustavni sud, u čijim je rukama rješenje i za kotorsku i za šavničku krizu, također treba napraviti izbor - želi li djelovati u sklopu svojih nadležnosti i donositi odluke o izbornim žalbama u razumnim rokovima, ili pak svjesno bira da se samomarginalizira i proglasi nekorisnim za naš pravni sustav?“

Prema preliminarnim rezultatima izbora, DPS i koalicija DCG-PES osvojili su po deset mandata, dok je po tri mandata pripalo Grbaljskoj listi, Koaliciji za budućnost Kotora, predvođenoj Novom srpskom demokratijom i Demokratskoj alternativi. Evropski savez ima dva mandata, dok po jedan posjeduju Hrvatska građanska inicijativa i Kotorški pokret.

Kotorški parlament ima 33 odbornička mjesta pa je za većinu potrebno 17. Da su izbori na Prčanju i Mircu ponovljeni, DPS bi gotovo sigurno osvojio još jedan mandat, čime bi najvjerojatnije pretekao Jokićevu koaliciju. „Blokada lokalne samouprave prijetila je egzistencijalnom krizom za mnoge građane. Socijalna davanja su obustavljena, gradska poduzeća funkcioniraju bez upravnih odbora, a kulturne manifestacije čekaju usvajanje programa“, rekao je Jokić. Posebno je upozorio na štetu za proračun koja se, prema njegovim riječima, svakodnevno mjeri u desetinama tisuća eura.



Govoreći o političkoj i institucionalnoj krizi, Jokić je istaknuo da njegov ponovni izbor nije „borba za funkciju“, već čin nužnosti u interesu grada.

„Ovo nije priča o programu, već o sanaciji štete. Ako dođe do političkog preokreta, neću biti prepreka novoj vlasti“, naglasio je, dodajući da će poštovati svaku odluku Ustavnog suda, koji još nije riješio žalbe u vezi s izbornim procesom.

Na sjednici je usvojena i Odluka o privremenom financiranju proračunskih korisnika Općine Kotor, a za potpredsjednike su imenovani Igor Kumburović i Siniša Kovačević.

S druge strane, opozicija je oštro osudila današnje zasjedanje. Predstavnici Demokratske partije socijalista (DPS) i Evropskog saveza Kotor napustili su sjednicu, zatim održali konferenciju za medije ispred palače Bizanti. Željko Aprcović iz DPS-a izjavio je da je riječ o „grubom kršenju Ustava i zakona“ i da je izbor Jokića „simbol smrti demokracije u Kotoru“. Prema njegovim riječima, šest odbornika iz starog saziva, od kojih neki nisu izabrani u novi parlament, odlučivalo je o budućnosti grada.

Aprcović je podsjetio da je Državna izborna komisija još 28. listopada prošle godine naložila ponavljanje izbora na dva biračka mjesta, što nikada nije provedeno. „Zato danas imamo predsjednika koji nema legitimitet ni podršku građana“, istaknuo je.

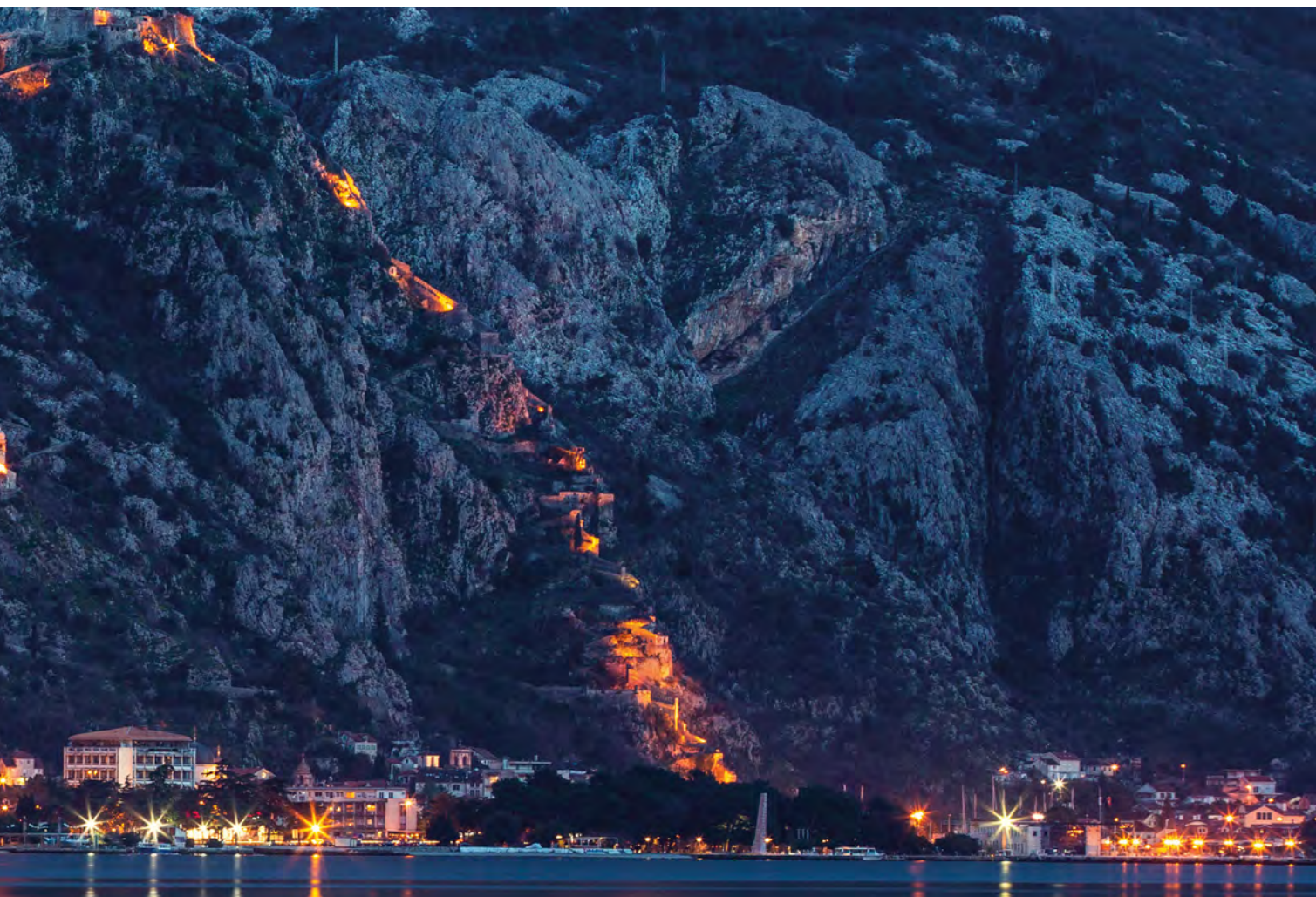
Posebno je kritičan bio i prema koalicijskim partnerima Jokićeve Demokratske Crne Gore, istaknuvši da pojedini, poput Nove srpske demokratije, nisu prisustvovali sjednici. „To govori o urušavanju političkog morala i trgovanju“, dodao je.

Svoje viđenje iznijeli su i iz Pokreta Evropa sad!, koji su poručili da ne podržavaju bezakonje i da je održavanje sjednice starog saziva udar na ustavni poredak. Istodobno su pozvali Ustavni sud da hitno odluči o izbornim žalbama kako bi se, kako kažu, „presjekao kotorski Gordijev čvor“.

Politička kriza u Kotoru, iako formalno drukčija, neodoljivo podsjeća na višegodišnju pat-poziciju u Šavniku. Dok su u Šavniku izbori opstruirani fizički, u Kotoru pravne nesuglasice i institucionalna pasivnost drže grad u neizvjesnosti.

Prema preliminarim rezultatima izbora, i DPS i koalicija DCG - PES imaju po 10 odborničkih mandata, dok su ostale partije raspodijelile preostalih 13 mjesta. Sudbina formiranja legitimne skupštinske većine ovisi o ponavljanju izbora na Prčanju i Mircu – što bi, u slučaju preokreta u korist DPS-a, moglo izmijeniti odnose snaga u lokalnom parlamentu.

Za sada, Kotor ostaje grad s gradonačelnikom bez službeno završenih izbora i sa sazivom Skupštine koji nema puni legitimitet – dok se rješenje i dalje čeka u rukama Ustavnog suda ■



HRVATSKA STALA IZA GLASNIKA

„Časopis Hrvatski glasnik ne samo da bilježi i promiče hrvatski jezik, kulturu i povijest u Boki kotorskoj, već njegovo postojanje ima ključnu ulogu u očuvanju nacionalnoga identiteta”

Tekst: Nikola Dončić

Foto: HGD

Vlada Republike Hrvatske donijela je 26. ožujka odluku kojom su pojedini projekti proglašeni strateški važnima za Hrvate izvan domovine. Među njima je i časopis Hrvatski glasnik, jedini tiskani medij hrvatske zajednice u Crnoj Gori, koji već godinama izdaje Hrvatsko građansko društvo Crne Gore iz Kotora.

Ova odluka smatra se ključnom za dugoročnu održivost i daljnji razvoj časopisa koji predstavlja jednu od najznačajnijih kulturnih i identitetskih poveznica Hrvata u Boki kotorskoj i Crnoj Gori, koji doprinosi očuvanju opstojnosti hrvatske zajednice.

Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, kao krovna organizacija Hrva-

ta u zemlji, imalo je ključnu ulogu u zagovaranju prioritetnoga statusa za ovaj dugogodišnji projekt, uz intenzivnu komunikaciju sa Središnjim državnim uredom za Hrvate izvan Republike Hrvatske i Vladom Republike Hrvatske, što je potvrđeno službenim dopisom od 27. siječnja ove godine.

HRVATSKA POMAŽE, CRNA GORA ODMAŽE

Za razliku od Republike Hrvatske, koja Hrvatski glasnik kontinuirano prepoznaje i podržava kao važan medij Hrvata izvan domovine, odnos države Crne Gore prema ovome časopisu ostaje, u najboljem slučaju, indiferentan. To se najjasnije ogledalo u rezultatima prošlogodišnjega natječaja Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, koji je još jednom pokazao kako se hrvatsko glasilo, ali i brojni drugi projekti Hrvata u Crnoj Gori, nalaze na marginama kada je riječ o institucionalnoj potpori.

Da nije bilo angažmana Upravnog odbora i predsjednika Hrvatskoga građanskog društva **Mirka Vičevića**, koji su uspjeli osigurati sredstva iz drugih izvora, časopis koji već više od dvadeset godina dokumentira i čuva prisutnost Hrvata u Crnoj Gori bio bi suočen s realnom opasnošću gašenja.

„Nevjerojatno, ali istinito, prošle godine smo od Crne Gore i Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava dobili 3400 eura za projekt Hrvatskoga glasnika, što nije bilo dovoljno niti za jedan broj. Praktično smo dobili poruku da je možda nekima cilj da Hrvatski glasnik više i ne izlazi, jer je neshvatljivo da država Crna Gora ne može podržati tiskanje niti jednog broja. S obzirom na to da smo 2023. godine od države Crne Gore dobili 13.000 eura i pravdali ih, jasno je o čemu se tu radi. Riječ je očito o nerazumijevanju ili pak namjeri da se ovakve i slične inicijative ugase”, rekao je za Radio Kotor Mirko Vičević, naglasivši kako su značaj časopisa prepoznali Vlada Republike Hrvatske, donatori, sponzori, općine u Crnoj Gori te hrvatske županije.”

U dopisu je istaknuto da časopis Hrvatskoga građanskog društva „ne samo da bilježi i promiče hrvatski jezik, kulturu i povijest u Boki kotorskoj, već da i njegovo postojanje ima ključnu ulogu u očuvanju nacionalnoga identiteta u vremenu kada tiskani mediji sve teže opstaju zbog rasta troškova i pada interesa za klasične publikacije”.

Snažna podrška ovoj inicijativi potvrđena je i krajem veljače u Zagrebu, prilikom sastanka u Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske, kojem su nazočili savjetnik s posebnim položajem za pitanja hrvatske nacionalne manjine u inozemstvu **dr. sc. Milan Bošnjak** sa suradnikom **Vedranom Iskrom** te generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **mr. Jasminka Lončarević**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** i **Adrijan Vuksanović**, zastupnik u Skupštini Crne Gore i predsjednik Hrvatske građanske inicijative.

Ugovor između Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske i Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, kojim je na godišnjoj razini osigurana financijska podrška u iznosu od 50 tisuća eura, potpisan je 28. ožujka. Sredstva će, nakon što se doznače, biti prosljeđena na račun Hrvatskoga građanskog društva, nositelja projekta.

Ova odluka dočekan je s velikim zadovoljstvom i u Hrvatskome građanskom društvu. Na zajedničkom sastanku Upravnog odbora i uredništva Hrvatskoga glasnika, održanog 15. travnja, predsjednik **Mirko Vičević** istaknuo je značaj potpore koju je Vlada Republike Hrvatske iskazala prema glasilu Hrvata Crne Gore.

„Ovo je za nas strateški važna odluka jer smo dugoročno, na godišnjoj razini, riješili pitanje financiranja našeg časopisa. Hrvatski glasnik jedini je tiskani medij Hrvata u Crnoj Gori i ima iznimnu ulogu u očuvanju našeg identiteta. Zahvaljujem Središnjem

državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske, predsjedniku **Zvonku Milasu** i savjetniku **Milanu Bošnjaku**, koji su prepoznali značaj i napor svih članova našeg tima. Ovo je i priznanje za naš kontinuirani rad, koje nas dodatno obvezuje u godini kada planiramo obilježiti 200. broj časopisa i 24 godine postojanja našeg Društva.”

Posebno zadovoljstvo članovi Upravnog odbora i uredništva izrazili su i zbog toga što je novo, redizajnirano izdanje časopisa, s uredničkim pečatom **Nikole Dončića** i njegovih suradnika, naišlo na odličan prijam u čitatelja.

Radio Dux, jedini elektronički medij na hrvatskome jeziku u Crnoj Gori, proglašen je 2022. godine strateškim projektom Vlade Republike Hrvatske. Hrvatski glasnik i Radio Dux najbolja su potvrda snažne potpore hrvatske države u očuvanju kulturnoga i nacionalnoga identiteta Hrvata u Boki kotorskoj i Crnoj Gori ■

OD PRVOGA DO DVJESTOTOGA BROJA

Prvi broj Hrvatskoga glasnika – glasila Hrvata Crne Gore izašao je 7. veljače 2003. godine, u vrijeme Tripundanskih svečanosti.

Premijerno izdanje časopisa, u nakladi od 1000 primjeraka, bilo je na 32 stranice u crno-bijeloj tehnici, s naslovnicom katedrale sv. Tripuna u boji. Časopis je 1. ožujka u Tivtu, na Skupštini Hrvatskoga građanskog društva, predstavio Tomislav Grgurević, njegov prvi urednik.

Hrvatski glasnik, nakon 22 godine izlaženja, krajem ove godine očekuje svoj jubilarni, 200. broj. Hrvatsko građansko društvo, u povodu jubileja, priprema specijalno izdanje, kao i svečane događaje kojima će se obilježiti plodonosan medijski rad na očuvanju jezika i kulture, a nadasve opstojnosti hrvatskoga naroda u Crnoj Gori.



PAPA FRANJO

„Može se reći da je on sam bio pravi primjer ‘pastira koji mirišu po ovcama’, na koji kao biskup i kasnije kao papa poziva braću svećenike”

Tekst: Informativna katolička agencija

Foto: CBCNews, Annett Klingner & ansehn (pixabay), Buda Mendes (Getty), depositphotos, Adrijan Vuksanović, Kotorska biskupija

Papa Franjo preminuo je 21. travnja na Uskrsni ponedjeljak. Predvodio je Katoličku crkvu od 2013. godine i bio je prvi papa iz Južne Amerike. Unio je reforme u crkvu, ali ostao omiljen među tradicionalistima. Ostat će zapamćen po skromnosti, zalaganju za mir i privrženosti marginaliziranim skupinama društva.

Posljednji ispraćaj **pape Franje** bio je veličanstven, ali i skroman, prema njegovoj posljednjoj želji. Pokopan je u subotu, 26. travnja, u bazilici svete Marije Velike. Vjernici, svećenici i državni prethodno su se u Vatikanu i u Rimu oprostili od 88-godišnjeg pape „otvorena srca“.

Oko 250 tisuća ljudi okupilo se na grandioznome Trgu svetoga Petra u čijem je središtu tijekom pogrebne mise ležao skromni drveni lijes pape Franje.

Stiglo je i oko 130 svjetskih delegacija sa šezdesetak čelnika država i organizacija, posjednutih s desne strane Franjina lijesa.

S lijeve strane lijesa sjedili su kardinali koji će na konklavi idućeg mjesec odabrati Franjina nasljednika, odlukom koja će odrediti hoće li Crkva nastaviti Argentinčevim stopama otvorenosti ili se vratiti tradicionalnijem papinstvu.

Oko sat i pol dugu pogrebnu misu vodio je 91-godišnji **Giovanni Battista Re**, talijanski kardinal i dekan kardinalskog zbora.

Zborovi su tijekom ceremonije pjevali pjesme na latinskome, a molitve su izgovorene na različitim jezicima poput talijanskoga, kineskoga, španjolskoga, portugalskoga i arapskoga, pokazujući raznovrsnost pripadnika katoličke vjere.

Papino tijelo zatim je posljednji put nakratko ušlo u baziliku svetoga Petra koja ga je zvonjavom ispratila na konačno putovanje u baziliku svete Marije Velike, njegovu omiljenu rimsku crkvu.

Pogrebna povorka u preuređenome papamobilu putovala je od Vatikana do Papina konačnog odredišta uz pozdrave tisuća vjernika okupljenih na rimskim ulicama. Policija je procijenila da je procesiju pratilo do 150 tisuća ljudi.

Duž rute duge oko 5,5 km od Trga svetoga Petra povorka je prolazila pokraj mnogih poznatih rimskih spomenika, uključujući Koloseum.

Pred bazilikom svete Marije Velike dočekalo ga je četrdeset pripadnika marginaliziranih skupina koji su odali posljednju počast Franji: migranti, beskućnici, zatvorenici i transrodne osobe.

Papa Franjo je pokopan bez javnosti u jednostavan grob u podu bazilike, između dviju kapela. Na grobnoj ploči od ligurskoga mramora uklesano je samo ime Franciscus.





Papa Franjo

17.12.1936. - 21.4.2025.

Nakon odreknuća **Benedikta XVI.**, kardinali su u srijedu 13. ožujka 2013., na dvama jutarnjim glasovanjima i skrutinijima koji su uslijedili, za novog, 266. papu izabrali nadbiskupa Buenos Airesa kardinala **Jorgea Marija Bergoglija** kao prvoga rimskog biskupa iz Latinske Amerike, prvoga isusovca i prvoga koji je nakon točno 1100 godina uzeo novo papinsko ime, Franjo.

Nakon što se toga 13. ožujka u 19.05 nad Sikstinskom kapelom pojavio bijeli dim te nakon već opjevanih riječi kardinala protođakona, a bio je to kardinal **Jean-Luis Tauran**: „Annuntio vobis gaudium magnum: habemus Papam!“, i nakon što je odmah potom obznanio njegovo ime: „Eminentissimum ac reverendissimum dominum, dominum Georgium Marium, Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem Bergoglio, qui sibi nomen imposuit Franciscum“ („Javljam vam veliku radost: imamo Papu! Preuzvišenoga i prepoštovanoga gospodina Jorgea Marija, kardinala svete Rimske crkve Bergoglija, koji je sebi izabrao ime Franjo“), na Trgu sv. Petra u Vatikanu zavlada je velika radost i iščekivanje njegove pojave.

A onda se okupljenima i cijelome svijetu, koji je s velikom pozornošću putem medija pratio izbor novoga pape, obratio Franjo znakovitim i pomalo neočekivanim načinom i riječima: „Braćo i sestre, dobra večer! Vi znate da je dužnost konklave bila dati Rimu biskupa. Čini se da su moja braća kardinali otišli po njega gotovo na kraj svijeta. No tu smo... Zahvaljujem vam na prihvaćanju. Rimska biskupijska zajednica ima svojega biskupa. Hvala! A prije svega želio bih izmoliti molitvu za našega biskupa u miru, Benedikta XVI. Molimo svi zajedno za njega da ga Gospodin blagoslovi i Gospa čuva!“

Zatim se novi Papa zajedno s vjernicima pomolio u tišini i nastavio: „A sada započinjemo taj put: biskup i narod. Taj put Rimske Crkve koja predsjeda u ljubavi svim crkva-

ma. Put je to bratstva, ljubavi i povjerenja među nama. Molimo uvijek za nas: jedni za druge. Molimo za čitav svijet da vlada veliko bratstvo. Želim da vam ovaj put Crkve koji danas započinjemo i u kojemu će mi pomagati moj kardinal vikar, koji je ovdje prisutan, bude plodonosan za evangelizaciju ovoga tako lijepoga grada. Sada ću podijeliti blagoslov, ali prije toga vas molim za jednu uslugu: prije no što biskup blagoslovi narod, molim vas da vi zamolite Gospodina da blagoslovi mene: bit će to molitva naroda koji moli blagoslov za svojega biskupa. U tišini molite za mene.“

Već u tim spontanim, iz srca izrečenim porukama bile su naznačene mnoge bitne sastavnice pontifikata pape Franje – običnim pozdravom „dobra večer“ želi naznačiti da razumije svakidašnjicu te da joj daje važno mjesto u svome služenju Crkvi. Nazivajući se „rimskim biskupom“ ne ukida papinsko prvenstvo, već naglašava biskupski kolegijalitet te otvara vrata ekumenskome dijalogu. Riječju „put“ već je tada naznačio da će željeti Crkvu na putu prema čovjeku te će i sam na tome putu uporno ustrajavati, a riječju „veliko bratstvo“ naznačit će osobito svoj međureligijski dijalog i dijalog u korist svjetskoga mira. Novi rimski biskup, koji u nastupnome govoru sam za sebe kaže da dolazi „s kraja svijeta“, na neki način se vraća istim putem koji je njegova obitelj 1929. godine prevalila u suprotnome smjeru ukrcaвши se u Genovi na brod prema Argentini.

Djetinjstvo i mladenačke godine

Jorge Mario Bergoglio rođen je 17. prosinca 1936. kao prvo od petero djece oca **Marija Giuseppea Francesca** i majke **Regine Marije Sivori**. Živjeli su u četvrti Flores u Buenos Airesu, glavnome gradu Argentine. Trenutci zajedništva bili su vezani i za njegovanje obiteljskih korijena u razgovoru na pijemontskom narječju, čime je

Jorge Mario ostao trajno povezan s Italijom, zemljom svoga podrijetla. Osim igrom, djetinjstvo Jorge Marija od malena je bilo obilježeno kućnim obvezama u kojima je rado sudjelovao jer se u tome očitovalo zajedništvo u kojem je uživao.

Od 1943. do 1948. godine Jorge Mario pohađao je Osnovnu školu „Antonio Cervino“, a nakon njezina završetka započeo je srednjoškolsko obrazovanje. Nakon toga se upisao na Tehničko-industrijski institut specijaliziran za prehrambenu kemiju, a paralelno uz srednjoškolsko obrazovanje počeo je raditi u tvornici tekstila, na čemu je uvijek ostao zahvalan svome ocu. Uvijek se s ponosom i radošću osvrće na svoju prošlost i govori kako je zahvalan ocu što ga je poslao raditi jer je to imalo važnu ulogu u njegovu odgoju: „Jako sam zahvalan ocu što me je poslao raditi. Rad je jedna od stvari koja mi je u životu najviše dobra donijela, a osobito taj laboratorij gdje sam vidio sve dobre i loše strane svakoga ljudskog pregnuća.“

Još kao mladić osobito je volio igrati nogomet i košarku. Svoje, pak, kuharske sposobnosti prakticirao je kasnije u životu kao odgojitelj i rektor kolegija Máximo u San Miguelu, u kojem je živio. Budući da nedjeljom nije dolazila kuharica, Jorge Mario je sam kuhao studentima. Uz odgovornost prema obitelji, obrazovanju i poslu, nije zanemario vjerski rast i sakramentalni život te je stoga redovito pohađao župu San Jose de Flores u kojoj je slavio sakramente.

Odluka za svećeništvo

Taj tihi hod vjere i pouzdanja u Boga u jednom trenutku bio je osobito značajan jer je shvatio da ostatak svoga života želi apsolutno posvetiti služeći Bogu i Crkvi kao svećenik, kroz sakrament svetoga reda. A odluka se dogodila posve nenadano, tijekom ispovijedi. Kasnije, već kao kardinal, prisjeća se tih događaja u jednom in-

tervjuu: „Za vrijeme te ispovijedi dogodilo mi se nešto posve neobično, ne znam što, ali nešto što mi je promijenilo život. Rekao bih nešto kao da su me zaskočili dok sam spavao na straži. Bilo je to iznenađenje, zadivljenost jednim susretom i postao sam svjestan što me čeka. To je vjerničko iskustvo: zadivljenost zbog susreta s nekim tko te čeka. Od toga trenutka Bog mi je postao onaj tko me pretekao. Ti ga tražiš, a on je prvi tebe našao. Ti ga želiš susresti, a on prvi dolazi u susret.“

No, još su potrajale paralelne četiri godine studija i rada u laboratoriju za analizu, zatim je uslijedila i teška upala pluća koja je bila opasna po život. Morao je na operaciju te su mu odstranili gornji dio desnoga plućnog krila. Iz razdoblja bolnog i mukotrnog liječenja nakon operacije prisjeća se samo utješne i snažne riječi jedne redovnice: „Nasljeduješ Isusa.“ Kasnije je iz tog iskustva izvukao pouku: „Bol sama po sebi nije krjepost, ali krjepostan može biti način na koji ju se prihvaća. Pozvani smo na puninu i

sreću, a u toj nas potrazi bol ograničava. Zbog toga čovjek u potpunosti shvaća smisao patnje kroz patnju Boga koji se rodio kao Krist.“

Sve to još je više osnažilo Jorgeovu odluku kojom je, nakon što je diplomirao kemijsku tehnologiju, odlučio stupiti u Villa Devoto, biskupijsko sjemenište u Buenos Airesu. Nekoliko mjeseci kasnije, 11. ožujka 1958. godine, prešao je u novicijat Družbe Isusove. Prije nego što je bio zaređen za svećenika, poslan je u Čile gdje je stekao osnovna znanja iz humanističkih znanosti.

Svećeničko ređenje – studij – mladi isusovački provincijal

Nakon povratka u Argentinu 1963. godine diplomirao je filozofiju na Filozofskome fakultetu u San Miguelu, a dana 13. prosinca 1969. godine, uz blagoslov i podršku obitelji, konačno je primio sakrament svetoga reda. Godinu dana kasnije, 1970., diplomirao je i teologiju, zatim je poslan u Španjolsku u Alcalà de Henares da ondje provede završno razdoblje novicijata. Kasnije je i sam bio učitelj isusovačkih novaka u Villa Barilariju na Teološkome fakultetu u San Joseu i rektor istoimenoga velikog kolegija.

Dana 22. travnja 1973. godine položio je doživotne zavjete, a već u srpnju iste godine izabran je za provincijala Družbe Isusove u Argentini. Službu provincijala obavljao je šest godina. Godine 1986. otac Bergoglio poslan je u Njemačku na poslijediplomski studij u kojem je želio istražiti misao Romana Guardinija. U Njemačkoj se zadržao kraće vrijeme te se ponovno vratio u Argentinu, gdje je vodio kolegij „Salvatore“ u Buenos Airesu i obavljao službu duhovnika i ispovjednika u župi u Cordobi. Župljani su ga poznavali kao čovjeka dubokog siromaštva, velikog molitelja, čovjeka nade i kao učenu osobu koja se odlikuje intuitivnom inteligencijom.





Pomoćni biskup i nadbiskup Buenos Airesa

Osim župljana, darovitosti oca Jorgea Marija osobito je poznavao i cijenio tadašnji nadbiskup Buenos Airesa kardinal **Antonio Quarracino**, koji ga je htio pridružiti drugoj dvojici svojih pomoćnih biskupa, **Héctoru Rubénu Agueru** i **Rubénu Oscaru Frassiji**. Tako je **papa Ivan Pavao II.**, na kardinalov prijedlog, potpisao Bergoglioovo imenovanje za pomoćnog biskupa Buenos Airesa, te je za biskupa posvećen 27. lipnja 1992. godine. Samo godinu dana kasnije, 1993. godine, kardinal Quarracino imenovao ga je i za svoga generalnog vikara. U međuvremenu, kako je kardinal počeo osjećati da mu se zdravstveno stanje pogoršava, pokrenuo je postupak za Bergoglioovo promaknuće u koadjutora s pravom naslijeđa, tako da nakon njegove smrti može biti uzdignut na čelo nadbiskupije. Tako je 3. lipnja 1997. godine Bergoglio imenovan nadbiskupom koadjutorom, a nakon nepunih devet mjeseci i smrti kardinala Quarracina, 28. veljače 1998.

godine postao je prvi isusovac na čelu kurije u Buenos Airesu.

Od samih početaka Bergoglio-va služba bila je prožeta njegovim osobitostima – poniznošću i raspoloživošću. Biskupijski svećenici imali su njegov telefonski broj i mogli su ga zvati u bilo koje vrijeme za pomoć, savjet ili rješenje nekog problema. Stalno je odlazio u pohode crkva koje su se nalazile pod njegovom jurisdikcijom kako bi hrabrio svećenike da osjete blizinu svoga biskupa. Može se reći da je on sam bio pravi primjer „pastira koji mirišu po ovcima“, na koji kao biskup i kasnije kao papa poziva braću svećenike. Jedan od detalja koji govore o brizi, blizini i služenju biskupa Bergoglia je taj da je znao prenoćiti u nekoj župi i bdjeti nad bolesnim svećenikom.

Kardinal i Papa s teologijom nade i naroda

Na konzistoriju u Vatikanu 21. veljače 2001. godine papa Ivan Pavao II. imenovao je nadbiskupa Bergoglia

kardinalom, a on je tu službu prihvatio u još većoj skromnošću. Na istu skromnost i razboritost pozvao je sve vjernike koji su željeli doći u Rim da bi ga pozdravili na ceremoniji primanja znakova kardinalske službe, sa zamolbom da novac koji su namijenili za put radije daju siromašnima. Uz ove specifičnosti kardinala Bergoglia, koje su kasniji ključ čitanja i razumijevanja njegovih gesta kao pape, stoji i to da nije podlegao svjetovnosti i povlasticama koje mogu pratiti službu kardinala, nego je svoju službu nastavio u poniznosti i jednostavnosti.

Tako je, primjerice, odbio stanovati u otmjenoj nadbiskupskoj palači u Olivosu blizu predsjedničke rezidencije i ostao je živjeti u skromnome stanu u buenosaireškoj kuriji. Također, umjesto da se koristi službenim automobilom s osobnim vozačem, nastavio je putovati autobusom ili podzemnom željeznicom gdje mu se svatko mogao obratiti. I odjeća mu je bila ista kao prije – obična reverenda, a za kardinalsko ruho dao je prekrojiti ono koje je pripadalo njegovu prethodniku.

Sve do Biskupske sinode održane u Argentini u listopadu 2001. godine, ujedno krizne godine za Argentinu, konkretan lik i djela argentinskog kardinala nisu bili poznati među crkvenim dostojanstvenicima s ostalih pet kontinenata. Ta Biskupska sinoda u svojim dokumentima opisala je mnoge vidove nečuvane krize koja je vladala Argentinom te tako navodi „...magijsku zamisao države, neodgovorno trošenje zajedničkog novca, ekstremni liberalizam i tiraniju tržišta, utaje poreza, manjak poštovanja zakona, kako u njihovu održavanju tako i u njihovu donošenju i primjeni, gubitak osjećaja za posao“.

Na Sinodi je nadbiskup New Yorka kardinal **Edward Michael Egan** nakon rasprave trebao podnijeti referat o temi *Biskup – služitelj evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta*, no zbog svečanosti odavanja počasti žrtvama pokolja poznatoga terorističkog napada na tornjeve blizance 11. rujna 2001. godine na njegovo mjesto kao pomoćni relator imenovan je upravo kardinal Bergoglio. U izlaganju o spomenutoj temi, koje je održao sinodskim ocima, oslikan je lik biskupa kakvoga Crkva treba u obavljanju svojeg poslanja na početku trećeg tisućljeća.

Biskup je „Božji čovjek koji kroči sa svojim narodom, čovjek zajedništva i misionarstva, čovjek nade, služitelj evanđelja za nadu svijeta. Znamo da čitav svijet teži toj ‘nadi koja ne postiđuje’ (Rim 5, 5), zato biskup mora biti propovjednik nade koja se rađa iz Kristova križa“. Biskup, dakle, mora biti blizak onima koji su na rubu društva i kojima je svijet marginalizirao svaku nadu. Svojim misijskim duhom i apostolskom odvažnošću dužan je ulijevati nadu jer koliko se sam biskup nada toliko i prima. „Svaka biskupova pastoralna aktivnost bez nade je neplodna“, reći će. Biskup pred svijetom mora naviještati utjelovljenog Boga u Kristu koji je Bog s ljudskim licem, tj. Bog koji je s nama.

Upravo takva sigurnost vjere i navještaja, raspoloživost i velikodušno prihvaćanje, može pobuditi i stvoriti nadu u drugima. Čvrsto uvjerenje da Bog hodi sa svojim narodom te da mu uvijek budi nadu, da je on Bog nježnosti i milosrđa već ga je i u prijašnjoj konklavi istaknula kao ozbiljnoga kandidata za nasljednika Ivana Pavla II., no nakon odreknuća Benedikta XVI. izbor je bio i brz i relativno lagan: Jorge Mario Bergolio izabran je za novoga rimskog biskupa te je, na iznenađenje mnogih, ali znakovito, promišljeno i s razlogom, uzeo ime Franjo.

Put Crkve pape Franje – misijska duhovnost i otvorenost za druge

Kada papa Franjo govori o izazovima Crkve, nema posebnog mjesta za klerike i laike, nego govori o iskušenjima s kojima se u kontekstu globalizirane kulture suočavaju pastoralni djelatnici, dakle svi koji rade u Crkvi – od biskupa pa do najnižih i najskrivenijih crkvenih službi. Budući da je početak Franjina pontifikata obilježen *Godinom vjere*, koju je proglasio njegov prethodnik Benedikt XVI., papa Franjo postojeće iskušenje pastoralnih djelatnika argumentira upravo na temelju apostolskog pisma *Porta fidei*. Koristeći sliku zatvorenih i zaključanih vrata srca pastoralnih djelatnika, Papa pokušava slikovito prikazati egzistencijalnu stvarnost same Crkve, odnosno upozoriti na problem nedostatka misijske duhovnosti čiji je uzrok u nedostatku vjere same Crkve. Put vjere započinje krštenjem, ali vjera nije gotova stvar, ona je zalaganje iz dana u dan, trajni hod i gradnja odnosa s Bogom. Nužno je, dakle, otvoriti vrata srca da bi vrata vjere – koja su sam Isus Krist – ispunila svaku našu nadu, otklonila strah, nesigurnost, te dala hrabrosti i snagu svjedočenja po Duhu Svetomu.

Vraćajući se neprestano na evanđelje, Papa kazuje: „Otvoriti vra-

ta srca, kao što su učinili učenici iz Emausa, moleći ga da ostane s nama da bismo mogli proći kroz vrata vjere te da nas sam Gospodin dovede do shvaćanja razloga zbog kojih vjerujemo, da bismo poslije išli i naviještali ga. Vjera pretpostavlja donošenje odluke da budemo s Gospodinom da bismo s njime živjeli i dijelili ga s braćom.“ Prema tome, temelj misijskog i evangelizacijskog poslanja jest obnova susreta s Isusom Kristom koji preobražava, koji pomaže izići iz vlastite nesigurnosti, straha i individualizma. Na taj način, bez obzira na svijet koji katkad širi razočaranje i nepovjerenje prema poruci evanđelja, Crkva ostaje vjerna svome kršćanskom identitetu. Ona je pozvana živjeti sliku kršćanskih korijena, osobito uz gorljivost i radost naviještanja, žrtvu, prihvaćanje križeva, svjedočanstvo, misijski zanos i zajednički život. Stoga realizam misionarskog naviještanja i služenja pastoralnih djelatnika Papa vidi u teološkoj sintagmi *missionari-učenici*.

Spomenuta sintagma počiva na djelatnom dinamizmu sadašnjega trenutka i biti kršćana 21. stoljeća. Drugim riječima, učenik-misionar jest svaki krštenik kojemu je središte Isus Krist, od kojeg dolazi poziv i poslanje prema egzistencijalnim periferijama. U tom kontekstu decentralizacije pojma misionara-učenika treba iščitavati i Papin eksplicitni poziv na vjerodostojnost i radikalnost upućen kompletnoj današnjoj Crkvi: „Iziđimo, dakle, iziđimo i pružimo svima život Isusa Krista. Ponovit ću i ovdje za čitavu Crkvu (...) draža mi je Crkva koja je doživjela nezgodu, koja je ranjena i prljava zato što je izišla na ulice, nego Crkva koja je bolesna zbog zatvorenosti i komocije hvatanja za vlastite sigurnosti. Ne želim Crkvu koja je zabrinuta za to da bude središte, a na posljetku biva zatvorena u klupko opsesija i procedura“, piše u *Evangelii gaudium*.

Protiv duhovne svjetovnosti i trijumfalizma

U daljnjem govoru o izazovima u Crkvi papa Bergoglio navodi jedan čimbenik koji se pokazuje presudnim za kršćanski život našega vremena, a to je duhovna svjetovnost. Poveći Papin govor o duhovnoj svjetovnosti pronalazimo u apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium* u kojoj iznosi: „Duhovna svjetovnost skriva se iza privida pobožnosti ili čak ljubavi prema Crkvi, sastoji se u traženju ne Gospodinove slave, nego slave ljudske i osobne dobrobiti.“

Prema Papi, „riječ je o suptilnom načinu da se traži svoje, a ne ono što je Isusa Krista (Fil 2, 21)“. Kako za sve, tako i za izazov duhovne svjetovnosti, Papa pronalazi utemeljenje u biblijskome tekstu. Konkretno navodi Gospodinovu kritiku upućenu farizejima koji svojom vjerom i djelima nisu težili za vječnom Božjom slavam, nego prolaznom ljudskom (usp. Iv 5, 44). Upravo na tragu prepoznate kulture odbacivanja čovjeka u svijetu, Papa duhovnom svjetovnošću želi upozoriti na prisutnost istog problema u Crkvi, u čijoj je pozadini odbačen Bog. Stoga, duhovna svjetovnost prisutna u Crkvi za Papu ima „neusporedivo razornije učinke od bilo koje svjetovnosti koja je jednostavno moralne naravi“. Nadalje, u srži Papina razmatranja o duhovnoj svjetovnosti i potrebi da se Boga stavi na prvo mjesto stoji povjerenje: „Crkvu se može čuvati, može se za nju brinuti, zar ne? To i trebamo činiti svojim radom. Ali važnije je ono što čini Gospodin: jedino on može Zloga gledati u lice i pobijediti ga.“

Tek kada Bogu priznamo da je on sam protagonist naših djelovanja, to jest da sva slava, čast i hvala pripada njemu, dobit ćemo potrebni mir. U to nas papa Franjo uvjerava riječima: „Mir, pravi mir se ne kupuje. On je Božji dar. Njegov dar Crkvi. Da bi ga dobili, kršćani trebaju povjeravati Crkvu

Bogu, moleći ga da se za nju brine i da je brani od zasjeda Zloga koji čovjeku nudi drukčiji mir, svjetovni, a ne pravi mir.“

Osim nedostatka misijske duhovnosti i prisutnosti duhovne svjetovnosti, u središtu Papina razmišljanja o izazovima Crkve stoji kršćanski trijumfalizam. U jednoj propovijedi, na temelju odlomka iz Evanđelja po Marku koje opisuje Isusov put s učenicima prema Jeruzalemu gdje ga čeka osuda i smrt (usp. Mk 10, 32 – 45), papa Franjo razmatra i poistovjećuje tadašnje Isusove učenike s današnjim učenicima, vjernicima. Opisuje kako su u trenutku kada je Krist bio pred ispunjenjem svojega poslanja učenici raspravljali o uređenju Crkve i tko je među njima najveći. Imali su, naime, neko svoje viđenje Crkve i kraljevstva Božjega koje nije odgovaralo Isusovu navješćaju. Upravo u slici odbacivanja osude, muke i križa krije se kršćanski trijumfalizam. Danas također, naglasio je Papa, „postoji opasnost da podlegnemo napasti kršćanstva bez križa, kršćanstva na pola puta. To je napast. (...) Hoćemo trijumf, a da ne pođemo na križ“.

Papa nade

Polazeći od koncilske nauka da su „radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našega vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu“ (GS, 2), odnosno da Crkva treba biti prisno povezana s cijelom obitelji naroda, papa Franjo svoju papinsku službu razumije kao bliskost odnosa Crkve i svijeta. Tim je lakše razumjeti nastojanja pape Franje koji neprestano poziva na dijalog, zajedništvo, kulturu susreta, gradnju mostova, odgovornost jednih za druge, izlaženje Crkve iz same sebe prema Kristu i prema bližnjemu, osobito prema onima koji su na periferiji.

Također, ukazivanjem na krizu koja današnjeg čovjeka baca u očaj, strah, zatvorenost, isključenost od Crkve i svijeta, Papa zapravo otvara obzorje nade koju nitko ne može ukrasti.

Briga za one koji žive na periferiji

Od samog početka Papa u središte svoga pontifikata stavlja brigu za siromašne. S pravom se može reći da se radi o kontinuitetu s onim što je još kao biskup Buenos Airesa govorio i činio. Odabirom i objašnjavanjem imena *Franjo* istaknuo je da želi „siromašnu Crkvu za siromašne“, koja započinje svjedočenjem evanđelja, radosne vijesti, to jest Krista. Papino zalaganje za siromašne, posebice za izbjeglice, nije povezano s ideologijom, nego je vraćeno evanđeoskom temelju. Za kršćane, dakle, opredjeljenje i briga za siromašne, rubne, napuštene, izbjeglice i obespravljene nije tek stvar izbora, nego isključivo vjere u Krista koji je sam postao siromašan i koji je uvijek bio blizak siromašnima i isključenima.

U prvom poglavlju apostolske pobudnice *Evangelii gaudium* papa Franjo piše: „Crkva ‘izlaska’ Crkva je otvorenih vrata. Izići prema drugima da bi se došlo do ljudskih periferija ne znači bezglavo i besciljno trčati za svijetom ... Crkva je pozvana da uvijek bude Očev otvoren dom.“ U temelju Papina govora o izlaženju prema periferijama stoji Bog i njegovo izlaženje iz samoga sebe da bi došao među nas (usp. Fil 2,6 – 8).

Jasno je vidljivo da u pozadini Papina govora o izlaženju prema periferijama stoji govor o misijskom poslanju: „Misijsko djelovanje ‘još je i danas najveći izazov za Crkvu’ i ‘pitanje misije mora biti na prvome mjestu’“. Poziv da se izađe unatoč rizicima papa Franjo objašnjava riječima: „... Draža mi je Crkva koja je doživjela nezgodu, nego Crkva koja je bolesna zbog zatvorenosti i komocije hvatanja za vlastite sigurnosti.“ On želi Crkvu

koja izlazi, koja se daje, zalaže se za kulturu susreta (ne odbacivanja), koja ide u susret čovjeku, mladima, starijima, drugim narodima, siromašnima, marginaliziranim.

Protiv ekonomije isključivanja, odbacivanja i socijalne nejednakosti

Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium*, koja je posvećena evangelizaciji, glavno je polazište u kojem Papa iznosi izazove suvremenog svijeta, s namjerom da se bolje razumije stvarnost u kojoj Crkva evangelizira. Njegova kritika je uvijek u pozitivnom tonu, s tendencijom ohrabrenja i vraćanja radosti evangelizacije.

Upravo te stranice pobudnice, u kojima Papa progovara o ekonomiji, privukle su veliku pozornost, ali i kritike svijeta i Crkve. „Kao što zapovijed: ‘Ne ubij!’ postavlja jasnu granicu da bi se očuvala vrijednost ljudskog života, danas moramo također reći ‘ne’ ekonomiji isključivanja i nejednakosti. Ta ekonomija ubija. Kako je moguće da nije vijest da je stari beskućnik na ulici umro od hladnoće, a da je vijest da je vrijednost burze pala za dva boda? To je isključivanje“, piše Papa koji se oštro protivi ekonomiji isključivanja, toliko da je uspoređuje s ubojstvom, jer ide protiv dostojanstva ljudske osobe, ide za tim da obezvrijedi, odbaci čovjekov život, da ga podredi novcu i materijalizmu, da mu oduzme njegovu izvornu vrijednost dara šestoga dana kao vrhunca svega Božjega stvaranja. Život ljudi postao je prožet ekonomizmom i ravnanjem po zakonima gospodarstva.

Mnoštvo ljudi je isključeno iz društvenog i kulturnog života, potisnuto na rub društva, bez rada, budućnosti, osnovnih egzistencijalnih uvjeta, uskraćenog školovanja, te ih se još smatra kao teret i pogibelj za životni stil nekolicine bogatih! Papa Franjo više ne prokazuje iskorištavanje radnika kao *Rerum novarum* u vrijeme

Lava XIII., nego isključenost mnogih pojedinaca iz aktivnog društva, iz svijeta rada, iz perspektivne budućnosti, a što u njima stvara osjećaj da su beskorisni; osim toga, ističe činjenicu da se osobe iskorištava i onda odbacuje, stvarajući upravo „kulturu odbacivanja“. S druge strane možemo reći da nas postojeća kultura blagostanja čini neosjetljivima za sudbinu onih koji žive u neimaštini. Nema potrebne empatije i pomoći prema potlačanima, nego, naprotiv, rađa se egoizam i globalizacija ravnodušnosti.

Drugo glavno obilježje današnjega razvijenoga gospodarstva i društva je idolopoklonstvo novca, nastalo kao posljedica novčanoga imperijalizma. Današnji čovjek je žrtvovan idolima zarade i potrošnje, čime se stvorila kultura odbacivanja. Ta kultura postaje zajednički mentalitet koji sve zaražava. Prvi primjer kulture odbacivanja upravo je u odbacivanju samoga čovjeka. Ljudski život, osobu, više se ne doživljava kao primarne vrijednosti.

Govor pape Franje o izazovima svijeta ne staje samo na govoru o ekonomiji isključivanja i idolopoklonstvu novca, nego obuhvaća i socijalnu nejednakost koja je korijen nepravde u gospodarskome sustavu. Na tom tragu Papa posvješćuje da nije jedini problem socijalne nejednakosti to što potiče na nasilje onih koji su isključeni iz sustava, već to što se zlo ukorijenilo u strukturu društva jer je društveni i gospodarski sustav u samome korijenu nepravedan, korumpiran.

Zadatak je, stoga, svih kršćanskih vjernika pomagati siromašnima i isključenima da budu potpuno uključeni u društvo. Nužno je ukloniti strukturne uzroke siromaštva, promicati cjeloviti razvoj siromašnih i odbaćenih, te činiti svakodnevne geste solidarnosti. U obraćanju svjetskim poduzetnicima, vladarima i zakonodavcima Papa kazuje da trebaju rasti u solidarnosti i s darežljivošću služiti potrebitima. Nije dovoljno samo osi-

gurati hranu, nego pružiti napredak u raznovrsnim dobrima koja uključuju odgoj, zdravstvenu skrb, te poticanje na kulturu rada s mogućnošću zaposlenja, a ne davanja socijalne pomoći. Papin poziv i nada upućena političarima je da preuzmu odgovornost prema dobru svih, tj. dobru cijeloga svijeta, a ne da se brinu samo za svoj doživotni prihod ili ponovni mandat. Cilj je, dakle, socijalna pravednost i ekonomija blaženstva, a ne ekonomija isključivanja i apsolutna autonomija tržišta i financijskih špekulacija koja se stavlja iznad čovjeka.

Pontifikat ekumenizma i međureligijskoga dijaloga

Papa Franjo vrlo mnogo čini i na ekumenskom približavanju razjedinjenih kršćana u svijetu, na poseban način približavanju katolika i pravoslavaca. Također, njegovi susreti s poglavarima i članovima drugih nekršćanskih religija, osobito židovstva i islama, znak su nade u širenje bratstva i dijaloga. Specifičnost pape Franje nije u pozivu na samo izvanjskome susretu jednih s drugima, nego unutarnjim putem želi doći do zajedništva i mira.

Neposredno nakon što je izabran za papu, u svome prvom susretu s predstavnicima crkava i crkvenih zajednica papa Franjo dao je do znanja da nastavlja putem Drugoga vatikanskog sabora i svojih prethodnika, zauzimajući se za ekumenizam koji predstavlja odgovor na molitvu Gospodina Isusa da „svi budu jedno, da bi svijet uzvjerovao“ (Iv 17, 21). Shvaćanju tog jedinstva kojemu treba voditi ekumenski put papa Franjo na posve osoban način dao je novo viđenje i novi poticaj. On polazi od početaka Crkve i pitanja papi na primata nazivajući se rimskim biskupom. Zatim govori o ekumenizmu mučeništva 21. stoljeća kao poticaju za međusobni susret i izgradnju zajedništva u sadašnjosti te, kao

ekumensku perspektivu budućnosti, iznosi teološku formulu *jedinstvo u različitosti*.

Ističući i nazivajući se rimskim biskupom, papa Franjo ne odstupa od učenja Katoličke Crkve prema kojemu je ujedno i Petrov nasljednik. U svojoj prvoj enciklici, *Lumen fidei*, to i potvrđuje riječima: „U svrhu služenja jedinstvu vjere i njezina prenošenja u cjelovitome obliku, Gospodin je dao Crkvi dar apostolskog naslijeđa. Po tom se naslijeđu jamči kontinuitet spomena Crkve i moguće je sa sigurnošću crpiti s čistog izvora iz kojeg vjera izvire. Jamstvo povezanosti s izvorom pružaju, dakle, žive osobe, na način koji odgovara živoj vjeri koju Crkva prenosi. Ona počiva na vjernosti svjedoka izabranih od Gospodina za tu zadaću. Zbog toga učiteljstvo stalno govori u poslušnosti onoj prvoj Riječi na kojoj se temelji vjera; ono je pouzdano zbog svojeg pouzdanja u riječ koju sluša, čuva i izlaže.“

Kada je u jednom intervjuu njegov redovnički subrat otac **Sparado** uputio Papi vrlo eksplicitno i zahtjevno

pitanje: „Kako skladno pomiriti Petrov primat i sinodalnost? Kako to ostvariti u praksi, također u ekumenskoj perspektivi?“, Papa je dao iscrpan odgovor, smatrajući da je potrebna promjena metodologije sinode, jer je ova sadašnja vrlo statična. Tek tada bi sinoda imala i ekumensku vrijednost, posebno s braćom pravoslavicima od kojih se mnogo može naučiti o značenju biskupske kolegijalnosti i tradiciji sinodalnosti. Papa Franjo želi pokrenuti raspravu, napor oko zajedničkog promišljanja, želi pokrenuti sinodalnost, baš kako je to bilo prisutno u prvim stoljećima Crkve prije raskola između Istoka i Zapada.

Vrativši se na spomenuti izraz *rimski biskup*, može se zaključiti da je nakana pape Franje bila da ga unese u način razmišljanja čitave Crkve da bi se otvorila prema periferijama ekumenizma: „Nazivajući tako samo-ga sebe, papa Franjo je s pogledom na crkve Istoka dao jasan ekumenski znak koji je za ekumenskoga patrijarha Bartolomeja bio dovoljan razlog

da 19. ožujka 2013. godine sudjeluje u javnom uvođenju u papinsku službu“, kaže kardinal **Walter Kasper**.

Progoni kršćana diljem svijeta, a na poseban način na Srednjem istoku, nezaobilazna su tema u Papinim govorima i javnim nastupima. Jasno je da papa Franjo nije prvi koji je počeo govoriti o ekumenizmu mučenika, ali ono što je njegova specifičnost jest usredotočenost na mučenike 21. stoljeća. Diljem svijeta mnogi pripadnici različitih kršćanskih crkava ili crkvenih zajednica polažu svoje živote samo zato što su Kristovi učenici. Unutar tog konteksta i te kako ima smisla govoriti o ekumenizmu mučenika, to jest o kršćanima koji su svojom mučeničkom smrću ostvarili ekumenizam, jedinstvo krvi.

„Patnje kršćana u proteklim desetljećima donijele su jedinstven i neprocjenjiv doprinos i jedinstvu između Kristovih mučenika. Kao što je u antičkoj Crkvi krv mučenika postala sjeme novih kršćana, tako je i u ovim našim danima krv mnogih



mučenika postala sjeme jedinstva. Ekumenizam patnje, ekumenizam i mučeništvo, ekumenizam krvi moćan je poziv na dugi hod stazom pomirenja između crkava, s odlukom i predanjem s povjerenjem u djelovanje Duha..." Papa ovime želi naglasiti da je nužno uzdignuti se iznad podjela i razlika te svoj pogled usmjeriti prema kršćanima koji pate, jer za progornitelje mi nismo podijeljeni (nismo katolici, pravoslavni, luterani), nego smo učenici Kristovi, kršćani, i to je ekumenizam krvi koji danas živimo.

Jedinstvo u pomirenoj različitosti

Papa je viziju o tome kakvo bi jedinstvo među kršćanima u budućnosti trebalo biti podržao u teološkoj formuli: jedinstvo u pomirenoj različitosti! Papa, naime, polazi od djelovanja Duha Svetoga. „Ako stvarno vjerujemo u slobodno i velikodušno djelovanje Duha Svetoga, koliko stvari možemo naučiti jedni od drugih! Nije riječ samo o tome da primamo informacije o drugima da bismo ih bolje upoznali, već da saberemo ono što je Duh posijao u njima također kao dar za nas“, ističe u govoru 2014. godine.

Slične misli Papa je ponovio u govoru upućenom članovima Katoličkog bratstva karizmatiskog saveza zajednica i sljedbenika u listopadu 2014.: „Jedinstvo u različitosti. Uniformnost nije katolička, nije kršćanska... Isti što čini različitost jest isti što potom čini jedinstvo: Duh Sveti. Čini dvije stvari: jedinstvo u različitosti. Jedinstvo nije uniformnost, nije nužno sve činiti zajedno niti misliti na isti način, niti izgubiti identitet. Jedinstvo u različitosti jest upravo suprotno: prepoznati i s radošću prihvatiti različite darove koje Duh Sveti daje svakomu i staviti ih na službu svima u Crkvi. (...) Jedinstvo je znati slušati, prihvatiti razlike, imati slobodu drukčijeg mišljenja i izraziti ga! S punim poštovanjem za drugoga koji je moj brat. Nemojte imati straha od razlika!“

Što je novoga unio papa Franjo u međureligijski dijalog

U stavljanju naglaska na koncilski postulat dijaloga, koji traži mir i pravednost, stoji srž Papina govora u zauzetosti novoga društvenog stanja: „Stav otvorenosti u ljubavi i istini mora karakterizirati dijalog s vjernicima nekršćanskih vjera, unatoč raznim preprekama i teškoćama, osobito oblicima fundamentalizma s obiju strana. Taj međureligijski dijalog nužan je uvjet za mir u svijetu i zato je to obveza za kršćane kao i za ostale vjerske zajednice.“ Svaki oblik zajedništva (bilo da se radi o obiteljskom, društvenom, crkvenom) pretpostavlja dijalog, a prvo svjedočanstvo dijaloga pronalazimo upravo u Bibliji u Knjizi Postanka kada se Bog obraća čovjeku (usp. Post 1, 28). Upravo na temelju dijaloga i odnosa čovjeka s Bogom proizlazi potreba za odnosom i dijalogom čovjeka s čovjekom i kompletno stvorenim svijetom.

U *Evangelii gaudium* Papa dublje objašnjava smisao dijaloga. „Dijalog je mnogo više od prenošenja neke istine. Izvire iz zadovoljstva govora i obogaćuje one koji jedno drugomu izražavaju ljubav putem riječi.“ Radi se, naime, o načinu u kojem se osobe iskreno i s poštovanjem, uzajamnim slušanjem, daruju u dijalogu koji ih obogaćuje. „Dijalog nastaje iz poštovanja prema drugome, iz uvjerenja da nam drugi ima što reći; on pretpostavlja prostor koji ćemo u svojim srcima osloboditi za drukčija stajališta, mišljenja i prijedloge. Pravi dijalog podrazumijeva iskreno prihvaćanje, a ne apriorno osuđivanje. Potrebno je znati srušiti ograde, otvoriti vrata doma i ponuditi ljudsku toplinu.“ Time dolazimo do izvora koji za Papu pretpostavlja svaku otvorenost prema dijalogu, a to je čovjekova nutrina, odnosno srce. Tek kada prepoznamo drugoga kao brata i kada „u srcu ostavimo mjesta za brata“, stvaramo mogućnost ost-

varenja dijaloga, prihvaćanje dostojanstva, solidarnosti, ljubavi i mira. Ovaj poziv nade na ostvarenje i življenje blizine drugoga papa Franjo upućuje ne samo pojedincima, nego čitavoj Crkvi.

U obraćanju pape Franje pripadnicima različitih religijskih tradicija osobito je važno njegovo shvaćanje i odnos prema dvjema monoteističkim religijama – židovstvu i islamu. Vrijedno je istaknuti postojanje pojedinačnih prijateljskih odnosa i susreta između pape Franje i pripadnika spomenutih religija. Papa uči da Crkva sa židovskim narodom ima poseban odnos, smatrajući ga narodom Saveza i držeći „njegovu vjeru svetim korijenom vlastitoga kršćanskog identiteta (usp. Rim 11, 16 – 18)“.

Prema tomu, papa Franjo poziva kršćane da židovstvo ne smatraju stranom religijom potrebnom obraćenja jer i Židovi i kršćani vjeruju u jednoga Boga koji djeluje u povijesti, prihvaćajući zajedničku objavljenu svetopisamsku riječ. U *Evangelii gaudium* o tom pitanju još preciznije iznosi: „Premda su neka kršćanska uvjerenja za židovstvo neprihvatljiva i Crkva se ne može odreći naviještanja Isusa kao Gospodina i Mesije, postoji bogata komplementarnost koja nam omogućuje da zajedno čitamo tekstove židovske Biblije i da jedni drugima pomažemo u pronicanju u bogatstva Božje riječi, kao i da dijelimo ista etička uvjerenja i zajedničku brigu za pravednost i razvoj naroda.“

Za papu Franju polazište je upravo međusobno poštovanje i prihvaćanje pojedinačnih međureligijskih identiteta jer samo prihvaćanjem vrijednosti židovstva Crkva može ostati obogaćena. Međutim, poziv na dijalog o zajedničkim i različitim kulturnim i religioznim tradicijama nije dostatan, već je potreban konkretan doprinos u ostvarenju zajedničkog dobra, dobra siromaha, slabih, patnika, zajedničko služenje pravednosti, pomirenju i miru.

Primjećujemo da su Papine nakane upućene kršćanima jednako upućene i židovskome narodu koji mu je posebno u srcu. Iz ljubavi i solidarnosti mnogo se dobra može učiniti za siromašne i slabe, za one koji trpe, koji traže potporu pravednosti, te promicanje pomirenja i mira. Osim sa židovstvom, veliku važnost pronalazimo i u dijalogu s islamskim vjernicima, osobito s onima koji žive u zemljama kršćanske tradicije.

Islamski vjernici, priznajući Abrahamovu vjeru, s nama se „klanjaju Bogu jedinome i milosrdnome, koji će suditi ljude na sudnji dan“. Kao i kršćani, „uvjereni su da njihov život u cjelini pripada Bogu i da je za Boga. Uviđaju također potrebu da odgovore Bogu s jednim etičkim zauzimanjem i milosrđem prema siromašnima“. Upravo takav odnos čovjeka, utemeljen na odnosu s Bogom, pomaže u dijaloškim nastojanjima između islama i kršćanstva.

U *Zajedničkoj izjavi*, koju je potpisao papa Franjo i ekumenski patrijarh **Bartolomej I.**, pronalazimo stranice koje također govore o važnosti dijaloga s islamom, koji treba biti utemeljen na međusobnom poštovanju i prijateljstvu. U toj *Izjavi* dvojica poglavara smatraju da dijalog, ako je nadahnut upravo na zajedničkim vrijednostima i bratskim osjećajima, može dovesti do zajedničkih nastojanja u jačanju pravde i širenju mira.

U tom kontekstu osvrću se i na konkretnu situaciju krvavih sukoba i patnje kršćana i muslimana na Bliskome i Srednjem istoku. Papa napominje da bi kršćani morali s ljubavlju i poštovanjem prihvatiti doseljenike islamske vjere kako bi mogli živjeti svoju vjersku slobodu u zapadnim zemljama. Istodobno se zalaže i moli pripadnike islamske vjere da se kršćanima u istočnim zemljama osigura vjerska sloboda i život u miru.

Ne treba zaboraviti da je papa Franjo, unatoč svim nastojanjima, svjestan težine ostvarenja međureligi-

jskog dijaloga za koji je, u odnosu na ekumenizam, potrebno mnogo više hrabrosti. Bez obzira na to, Papa ne odustaje od ljudi, od onoga dobrog i lijepoga u njima, od temeljnih etičkih načela, istine, od komunikacije s onima koji nisu naše vjere, a vrhunac takvoga Papina zauzimanja je i *Dokument o ljudskome bratstvu za mir u svijetu i zajednički suživot*, koju je 4. veljače 2019. godine zajedno s velikim imamom **Al-Azhara Ahmad Al-Tayyebom** potpisao u Abu Dhabiju u čijem se Uvodu ističe: „Iz naših bratskih i otvorenih rasprava te iz susreta punog nade u svijetlu budućnost za sva ljudska bića rodila se ideja ovog *Dokumenta o ljudskom bratstvu*. To je iskreno i ozbiljno osmišljeni dokument pripremljen kao zajednička izjava dobrih i iskrenih težnji. Dokument poziva sve osobe koje u svojim srcima imaju vjeru u Boga i vjeru u ljudsko bratstvo da se ujedine i rade zajedno da bi ovaj *Dokument* novim generacijama postao vodič prema kulturi uzajamnog poštovanja svjesnih velike božanske milosti koja sva ljudska bića čini braćom i sestrama.“

Ta zauzetost za sveopće bratstvo papu Franju je vodila i u pisanju te objavljivanju socijalne enciklike *Fratelli tutti* (Svi smo braća), objavljene 2020. godine. U toj enciklici papa Franjo, slijedeći evanđeosku slobodu i nadahnuće sv. Franje, na neposredan i sebi vlastiti način poziva sve ljude na prijateljstvo i sveopće bratstvo, želeći da ljubav među ljudima nadiđe svekolike zemljopisne i prostorne prepreke.

Enciklika je objavljena u jeku pandemije koronavirusne bolesti, što joj daje dodatnu aktualnost. Papa u njoj progovara o univerzalnoj dimenziji bratske ljubavi i njezinoj otvorenosti svima te je svoje želje sazeo u poruku: „Nudim ovu socijalnu encikliku kao svoj skroman doprinos daljnjem promišljanju u nadi da ćemo se, suočeni s današnjim pokušajima odbacivanja i ignoriranja drugih, pokazati sposobnima odgovoriti novim

snom o bratstvu i društvenom prijateljstvu koji neće ostati samo na riječima“ (FT, 6).

Kler i Crkva

Razmišljajući o svećenicima kao onima koji na poseban način uprisutnjuju Krista u Crkvi i svijetu kroz sakrament svetoga reda, Papa ih poziva na veliku odgovornost i opasnost od klerikalizma i karijerizma. Svojim nastojanjima Papa želi vratiti izvorni smisao i značaj svećenika u Crkvi, čija je istinska vlast služiti, a ne biti služen. Uzor je u Gospodinu koji poziva na služenje, ali ne samima sebi nego drugima (usp. Iv 10, 11). Snažnu poruku o ulozi svećenika i biskupa u Crkvi papa Bergoglio izrekao je još davne 2001. godine na Biskupskoj sinodi u Argentini. Prema toj poruci, svećenik prije svega treba biti Božji čovjek, čovjek zajedništva i misionarstva, čovjek nade i služitelj evanđelja za nadu svijeta. Treba kročiti sa svojim narodom, biti „svećenik s mirisom ovaca“, a nadasve milosrdni svećenik po uzoru na samo milosrđe koje je Isus Krist.

Svećenici s mirisom ovaca

Prvo hrvatsko izdanje knjige govora i homilija pape Franje *Ne dajte da vam ukradu nadu* posvećuje pozornost njegovu stupanju na Petrovu stolicu. Tako se u jednoj od spomenutih homilija papa Franjo upečatljivim riječima obratio svojoj braći svećenicima: „To vas molim: budite pastiri s mirisom ovaca, neka se to osjeća.“ Ovim riječima želio je naglasiti neodvojivu povezanost svećenika-pastira s njegovim stadom, odnosno vjernicima. No, da bi ovaj Papin slikoviti govor bio što jasniji, potrebno je sagledati ga u kontekstu uloge i značenja poziva pastira.

U knjizi *Crkva milosrđa*, stoga, piše: „Pozvani smo i postavljeni za pastire, ne od samih sebe, već od Gospodina i ne zato da služimo sebi samima, već



stadu koje nam je povjereno, služiti mu sve dotle da smo spremni položiti život poput Krista, dobrog pastira (usp. Iv 10, 11).“ Bog je uvijek prvi, on poziva: „Ne izabrate vi mene, nego ja izabrah vas“ (Iv 15, 16). Tako se i današnji pastiri svakoga dana trebaju pouzdati u milost i snagu koja dolazi od Gospodina, preuzeti odgovornost i kročiti ispred stada, ali također usred i iza stada. Drugim riječima, svećenici trebaju biti pastiri koji hode sa svojim stadom i u svojem stadu. Na taj način izbjeći će rak karijerizma i pokazati da su svećenici učitelji i odgojitelji svojega naroda ne samo riječju, nego prije svega konkretnim svjedočenjem života. Samo oni koji istinski prate svoje vjernike na njihovu putu (kao i sve one koji će se obratiti), mogu s njima dijeliti radost i nadu, teškoće i trpljenja, kao braća i prijatelji, ali još više kao oci koji su kadri slušati, shvaćati, usmjeravati, ljubiti.

Franjina Crkva milosrđa i nježnosti

Otajstvo Božjeg milosrđa oduvijek je bila središnja tema u propovijedanju i djelovanju pape Franje, a osobito za vrijeme njegova pontifikata. Polazeći upravo od ovoga našeg vremena i slike ranjenoga čovječanstva koje ne zna kako liječiti te rane ili smatra da ih se uopće ne može liječiti, Papa nastoji osvijetliti lice Crkve koja ljudima ne predbacuje njihove slabosti, nego ih liječi lijekom milosrđa. Možemo reći da ranjenome čovječanstvu želi pokazati majčinsko i nježno lice Crkve, one koja ne čeka da ranjeni pokucaju na njezina vrata, nego im sama ide u susret tražeći ih na ulici i skrbeći se za njih.

Stoga, da bi Crkvu još više potaknuo na autentičan život koji ispovijeda i naviješta milosrđe, papa Franjo proglasio je *Izvanredni jubilej milosrđa* riječima: „Lice milosrđa nebeskoga Oca je Isus Krist. Otajstvo kršćanske vjere kao da je sažeto u tim riječima. Milosrđe je postalo živo, vidljivo i

dosegnulo je svoj vrhunac u Isusu iz Nazareta. (...) Tko vidi njega, vidi Oca (usp. Iv 14,9).“ Upravo u ovoj slici Isusa Krista i njegovu odnosu prema grješnicima sadržan je temeljni poziv upućen svećenicima ispovjednicima danas: da iziđu prema svima i da im pristupaju s milosrđem.

Franjina Crkva želi biti prepoznatljiva, prije nego po bilo čemu drugom, kao kuća milosrđa, koja u dijalogu između slabosti ljudi i Božje strpljivosti pomaže pronaći „dobru vijest“ velike kršćanske nade.

Briga za stvoreni svijet

Dana 24. svibnja 2015. papa Franjo potpisao je svoju novu encikliku *Laudato si'*, koja je odmah izazvala veliki odjek, pohvale, ali i veliko protivljenje neoliberalističkih multikompanija. Riječ je o enciklici koja u središte postavlja pitanje: kakav svijet želimo predati onima koji će doći poslije nas?

Enciklika je dobila naziv po zazivu sv. Franje: Hvaljen budi, Gospodine moj (*Laudato si', mi' Signore*), koji u *Pjesmi stvorova* podsjeća na činjenicu da je zemlja naš zajednički dom i da je poput sestre s kojom dijelim postojanje i poput majke koja nas prima u svoje naručje. Papa poziva sve da osluhnu zlostavljanje i pljačkanje zemlje te na ekološko obraćanje. On, doduše, priznaje da se osjeća sve veća svijest i osjetljivost za okoliš, ali istodobno raste i zabrinutost za ono što se događa našem planetu te svima šalje jasnu poruku da je čovječanstvo još uvijek sposobno za zajedničku suradnju pri izgradnji našega zajedničkog doma, jer još nije sve izgubljeno.

U više navrata Papa zahvaljuje pojedincima i institucijama, promicateljima koji rade na očuvanju stvorenoga svijeta priznajući da su promišljanja mnogih znanstvenika, filozofa, teologa kao i društvenih organizacija obogatila Crkvu u pogledu tih pitanja te poziva sve na priznanje

bogatstva kojega religije mogu ponuditi cjelovitosti ekologije za puni razvitak ljudskoga roda.

Papa mnogih teškoća – Seksualno zlostavljanje u Crkvi

Papa Franjo od samog se početka susreo s brojnim problemima u Crkvi, od financijskih malverzacija do Rimске kurije, od pretjeranih zahtjeva koji su dolazili iz pokrajinskih crkava do seksualnog zlostavljanja maloljetnika. Ipak, ovo posljednje zadalo mu je najviše brige i glavobolje. U tom je pogledu rezolutno zahtijevao nultu toleranciju prema zlostavljačima, bilo da su biskupi, svećenici, redovnici ili redovnice.

Godine 2018. i 2019. osobito su bile posvećene rješavanju te sablazni. U kolovozu 2018., za posjeta Irskoj i u pokorničkom duhu Papa moli za oprost, a sljedeće godine poziva sve predsjednike biskupskih konferencija na susret protiv zlostavljanja u Crkvi te izdaje dekret *Vos estis lux mundi*, kojim obvezuje sve klerike i redovništvo da prijavljuju seksualna zlostavljanja te ih oslobađa zavjeta šutnje kad su takvi zločini u pitanju. U svojim govorima oštro nastupa protiv zlostavljača i bilo da je riječ o svećenicima ili kardinalima, bezrezervno određuje najstrože kazne, tj. otpuštanje iz svećeničke službe.

Papa obnove, inicijativa i pokazivanja gesta ljubavi

Veliku pozornost privukao je papa Franjo odmah na početku svoga pontifikata kad je nastavio živjeti u Domu sv. Marte, zajedno s ostalim svećenicima i gostima, koristeći jedan apartman za svoj život i rad, odbijajući se preseliti u renesansne i barokne glomazne i luksuzne prostore Papinske palače. U tome gostinju živi običnim životom, jedući s ostalim stanarima, družeći se i razgovarajući s namjernicima.

No, on je papa koji je pokrenuo i važne promjene. Započeo je reformu Rimske kurije te je 19. ožujka 2022., na svetkovinu sv. Josipa zaštitnika Crkve, objavio Apostolsku konstituciju *Predicate evangelium* (Propovijedajte evanđelje) kojom je ta reforma dovršena. Dokumentom koji je stupio na snagu na svetkovinu Pedesetnice, 5. lipnja iste godine, a kojim je zamijenjena apostolska konstitucija *Pastor Bonus* sv. Ivana Pavla II. iz 1988. godine, završena je reforma Rimske kurije. Tom konstitucijom papa Franjo potvrđuje cjelokupnu strukturu i zadaće Državnog tajništva. Glavne novosti odnose se na prijašnje kongregacije i vijeća koji će se ubuduće zvati dikasteriji (uredi).

Apostolska konstitucija nudi neke važne novosti: voditelji u dikasterijima u budućnosti mogu biti i laici, i muškarci i žene, a rimski biskup sam vodi jedan dikasterij, onaj za evangelizaciju naroda. Uбудuće će svaki zaposlenik ili poglavar dikasterija morati otići u mirovinu najkasnije do 80. godine – s iznimkom samog pape. Postojat će i Dikasterij za službu milosrđa, a Dikasteriju za evangelizaciju se daje istaknuta uloga promicanja svijesti i odgovornosti za misionarski život kod svih krštenika. Utemeljio je Tajništvo za gospodarstvo i prvi put najavio ustanovu generalnog revizora u čemu se poslužio iskustvom državnih zajednica. Snažno je zahvatio u ozdravljenje i reformu upravljanja tzv. Vatikanskom bankom. Ukinuo je naslov Papinskoga prota-notara, a titulu monsinjora ograničio je na 65 godina.

U Asizu je 2013. godine pred kardinalima pozvao Crkvu na put siromaštva trajno tematizirajući siromaštvo i socijalnu pravdu, te je utemeljio i *Svjetski dan siromaha* koji se slavi pretposljednje nedjelje u liturgijskoj godini. U zauzimanju za siromašne nije se libio kritizirati neoliberalni društveni model koji gazi pojedince i proizvodi uvijek nove i nove siromahe.

Još uvijek vrlo snažno zvuče njegove riječi: „Ne ekonomiji koja ubija! Ne ekonomiji isključivanja! Ne novom idolopoklonstvu novca! Ne socijalnoj nejednakosti koja rađa nasilje! Ne egoističnoj mlitavosti! Ne duhovnoj svjetovnosti!“ A: „Da izazovu misijske duhovnosti! Da novim odnosima koje je donio Krist!“

Posjećivao je zatvore i prao zatvoreniciima noge na Veliki četvrtak, pozivao je siromašne za svoj stol u Vatikanu i s njima jeo, primao rastavljene i ponovno vjenčane te im krstio djecu i s njima razgovarao, saslušao mnoge žrtve pedofilije, a svoja apostolska putovanja uglavnom je usmjerio prema dalekim i malenim zemljama, s uglavnom katoličkom manjinom. Osobito se snažno zauzimao za izbjeglice i migrante, a trajno će biti zapamćen njegov posjet Lampedusi na početku pontifikata, 8. srpnja 2013. godine.

U svojim homilijama, katehezama i nagovorima snažno i razumljivo, zauzeto i čovjeku blisko, na suvremeni način progovarao je ljudskome srcu i približavao mu Evanđelje. Posebno su zapamćene njegove kateheze na praznome Trgu sv. Petra u Vatikanu za vrijeme pandemije koronavirusne bolesti kao i njegove dnevne homilije u kapeli Doma sv. Marte.

U svojim nastupima u svjetskim središtima snažno je kritizirao gomicanje otpada kao posljedicu globalizirane ravnodušnosti ne libeći se ulaziti u pitanja tehnološkog napretka i gospodarskog rasta s moralnoga i etičkoga gledišta. Bezbroj puta založio se za nenasilno rješavanje sukoba, trajno pozivajući na mir (Ukrajina, Irak, Sirija, Palestina, afričke i južnoameričke zemlje u kojima vlada nasilje), a posredovao je i u približavanju SAD-a i Kube.

Kritizirao je crkvenu samodostatnost i samozadovoljstvo Rimske kurije, nabrajajući petnaest njezinih bolesti, te se trajno zalagao za apostolski žar i otvoren govor u Crkvi.

U dvije sinode o obitelji pokušao je, barem na primjeru Amazonije, riješiti problem nedostatka svećenika time da se rede *virī probati* – oženjeni muškarci, a od 2014. godine htio je pomaknuti s mrtve točke i pitanje primanja sakramenata rastavljenih i ponovno civilno vjenčanih bračnih parova. U pogledu homoseksualnih odnosa davao je izjave koje ih ne osuđuju, ali je snažno osudio pobačaj te nastavio tradicionalni nauk Crkve o kontracepciji te o neprihvatljivosti ređenja žena.

Crkvi je odredio put sinodalnosti koja još uvijek traje, većem uključivanju laika u njezina tijela, a posebice žena te je prvi Papa koji je jednu ženu imenovao podtajnikom Biskupske sinode te još dvije u Dikasterij za imenovanje biskupa. U Lundu je sudjelovao na obilježavanju 500. obljetnice reformacije **Martina Luthera**, posjećivao je džamije i sinagoge te gajio prijateljske odnose s predstavnicima drugih religija. Posjećivao je UN i Europski parlament, ali nije zaboravio ni svoju pijemontsku rodbinu. Papa Franjo je papa na putu prema čovjeku i svijetu!

Papa sinodalnosti Crkve

Sinodalnost je kao način rješavanja određenih otvorenih pitanja u Crkvi prisutna od njezinih početaka, bolje rečeno od apostolskih vremena. Osobito je bila zaživjela u 4. i 5. stoljeću, da bi onda u 2. tisućljeću, posebice na Zapadu i u Rimokatoličkoj Crkvi ostala u drugome planu. Ponovno ju je potaknuo Drugi vatikanski sabor, odnosno koncilski **papa Pavao VI.** U Katoličkoj Crkvi do sada je održano 15 što općih što izvanrednih sinoda, a sazivali su ih sve pape, Pavao VI., Ivan Pavao II., Benedikt XVI. i sadašnji papa Franjo.

Prema kanonskom pravu, sinoda je „skupština biskupa izabranih iz raznih krajeva svijeta koji se sastaju u određena vremena da bi unaprje-

đivali tijesnu povezanost s rimskim biskupom i da bi mu savjetima pružali pomoć u zaštiti i porastu vjere i čudoređa, u obdržavanju i učvršćivanju duhovne stege i da bi proučavali pitanja koja se odnose na djelovanje Crkve u svijetu“. Sinoda je trajna institucija koju je 1965. osnovao papa Pavao VI. s nakanom da širi koncilski duh.

Sinoda o sinodalnosti, koju je papa Franjo najavio 10. listopada 2021., a svoj početak je imala 17. listopada iste godine u partikularnim

crkvama, višegodišnji je, svjetski pothvat tijekom koga su katolici zamoljeni svojim mjesnim biskupijama dostaviti povratne informacije o pitanju: „Kako se ostvaruje danas, na različitim razinama (od mjesne do sveopće), taj zajednički hod koji omogućuje Crkvi naviještati evanđelje u skladu s poslanjem koje joj je povjereno; i koje nas to korake Duh poziva učiniti da bismo rasli kao sinodalna Crkva?“

Sveopći sinodski proces Katoličke Crkve prošao je kroz tri faze: biskupi-

jsku, nacionalnu i kontinentalnu te je okrunjen globalnim skupštinama u Vatikanu u listopadu 2023. godine te će završni dio biti održan u listopadu 2024. godine. Prvotno je bilo planirano da bude okončana u listopadu 2023., no prema Papinoj odluci, podijeljena je u dva zasjedanja: prvo od 4. do 29. listopada 2023. i drugo tijekom istog mjeseca 2024. Sve, pak, s ciljem savjetovanja Pape o temi *Za sinodalnu Crkvu: zajedništvo, sudjelovanje, poslanje* ■



ZA PAPU FRANJU MINUTA ŠUTNJE U SKUPŠTINI CRNE GORE

Zasjedanje Skupštine Crne Gore, održano 22. travnja, započelo je minutom šutnje za preminuloga papu Franju.

Zastupnik i predsjednik Hrvatske građanske inicijative Adrijan Vuksanović zatražio je minutu šutnje u čast pape Franje od predsjednika Skupštine Andrije Mandića, rekavši kako je Sveti Otac moralna vertikala čovječanstva, za kojim neuguje samo 1,4 milijarde katolika, već i mnogi drugi, koji cijene njegovo zalaganje za mir u svijetu i univerzalne principe.

Vuksanović je, kao član delegacije Skupštine Crne Gore, prisustvovao pokopu pape Franje.

„Svojim neumornim i nepokolebljivim zalaganjem za mir stekao je ljubav mnogih, a posebnom emocijom za ljude s društvenih margina pokazao je veličinu svog karaktera. Čast mi je i radost što sam imao priliku biti danas u Vatikanu na molitvenom ispraćaju Svetog Oca. Iskustvo koje sam ondje doživio nosim kao trajno nadahnuće i poticaj za nasljedovanje univerzalnih principa i vrijednosti koje je promovirao papa Franjo“, rekao je Vuksanović.



MISA ZADUŠNICA ZA PAPU FRANJU U KOTORU

Trećeg dana trodnevne duhovne pripreve za blagdan bl. Ozane u subotu, 26. travnja, u Kotorskoj biskupiji slavljen je misa zadušnica za pokojnoga papu Franju. Misu u konkatedralnoj crkvi sv. Marije od Rijeke predvodio je biskup **mons. Mladen Vukšić** u zajedništvu sa svećenicima iz obližnjih župa.

Na početku homilije biskup je rekao kako misnim slavljem želimo odati počast papi Franji, 266. nasljedniku svetoga Petra, koji je svojim životom znao dotaknuti savjesti, probuditi srca i obasjati put milijunima ljudi diljem svijeta. Njegov odlazak predstavlja nenadoknadv gubitak: napustio nas je izvrstan pastir, Božji čovjek koji nas je dvanaest godina vodio s ljubavlju, mudrošću, nježnošću i, iznad svega, poniznošću.

Naglasivši glavne odlike pontifikata pape Franje, biskup je istaknuo njegovu blizinu najmanjima i najsiromašnijima, hrabrost u razotkrivanju nepravdi diljem svijeta i ustrajnom zalaganju za mir. Papina briga za dostojanstvo i prihvaćanje svih ljudi, odgovornost za stvoreni svijet o kojoj je snažno progovarao i u svojim spisima i javnim obraćanjima, te njegovi brojni evanđeoski poticaji i primjer radosnog predanja u služenju Crkvi, ostavili su neizbrisiv trag i primjer za današnje generacije kršćana.

U zaključku svoje homilije biskup Vukšić prisjetio se *sna pape Franje* kao njegove trajne oporuke te na kraju pozvao na molitvu za pokojnoga papu: „Danas se, sa srcem ispunjenim zahvalnošću, opraštamo od ovoga dobrog i vjernog Pastira. U tišini koja slijedi, više nego ikada odjekuju njegove najdraže riječi, koje govore o zajedničkom snu: *Sanjajmo kao jedno čovječanstvo, kao putnici istoga ljudskog tijela, kao djeca iste zemlje koja nas sve prima. Svatko s bogatstvom svoje vjere ili uvjerenja, svatko sa svojim glasom, svi braća i sestre!* (usp. Fratelli tutti, br. 8). Usvojimo taj san. Neka nam bude smjerokaz i živa ostavština. Na nama je sada da ga čuvamo s ljubavlju, hranimo nadom i utjelovimo hrabrošću. Samo tako, slijedeći put koji je on poniznošću i predanošću utro, možemo doista častiti njegovu uspomenu i oživjeti njegovu viziju – pravednijeg, bratskijeg i ljudskijeg svijeta. Danas, na dan njegova prijelaza u vječni život, ispunimo tu želju.”

Nakon misnog slavlja i pobožnosti blaženoj Ozani, brojni vjernici i poštovatelji pok. pape Franje upisali su se u knjigu žalosti u katedrali sv. Tripuna.

Misnom slavlju nazočio je i predsjednik Općine Kotor **Vladimir Jokić**. Skladnim liturgijskim pjevanjem župnog zbora katedrale ravnala je **Anđela Homen** uz orguljsku pratnju **s. Dragice Kuštre**.

*” Zahvaljujući
kršćanskim navadama
civilizacije kojoj
pripadamo, uspjeli
smo izdići sve naše
odnose na jednu
ljudsku razinu i
onu kršćansku, da
shvaćamo da je naš
susjed naš brat i da
se o njemu moramo
brinuti bez obzira na to
tko je on.*

POSEBNO POŠTOVANJE IMAMO PREMA HRVATIMA BOKE KOTORSKE

Intervju vodio: Nikola Dončić
Foto: Grad Šibenik, Hina

Marko Jelić, doktor molekularne biologije i bivši dekan Veleučilišta „Marko Marulić“ u Kninu, u kojemu je obnašao i funkciju gradonačelnika, župan je Šibensko-kninske županije i jedan od istaknutijih predstavnika nove generacije političara u Hrvatskoj koji dolaze iz znanstvenih krugova. U razgovoru za Hrvatski glasnik Jelić se osvrnuo na snažne povijesne i kulturne veze Hrvatske i Hrvata u Boki kotorskoj. Govorio je i o izazovima s kojima se suočavaju manjinske zajednice u Crnoj Gori, povukavši paralelu s hrvatskim iskustvom izgradnje stabilnog društva nakon Domovinskoga rata. Posebno je istaknuo važnost međusobnog poštovanja, uspostave kvalitetnih odnosa među narodima te očuvanja identiteta u suvremenom europskom kontekstu. Uz to, podijelio je i iskustva Šibensko-kninske županije u očuvanju okoliša i održivom razvoju te uputio poruku odgovornosti prema prostoru u kojem živimo i generacijama koje dolaze.

Učenići Hrvatske nastave u Crnoj Gori, koji su u sklopu terenske nastave posjetili Šibenik i Šibensko-kninsku županiju, naišli su na srdačnu dobrodošlicu. U Krešimiro-



vu gradu i okolini otkrili su mnoge sličnosti s Kotorom i Bokokotorskim zaljevom, a svezu dvaju jadranskih središta jednako tako upotpunjuju dugogodišnja hodočašća šibenskih vjernika na blagdan svetoga Tripuna, uključujući nastupe Šibenske narodne glazbe.

Posebno poštovanje imamo prema hrvatskome narodu koji živi u Boki kotorskoj i šire u Crnoj Gori. Naši odnosi su duboko ukorijenjeni u zajedničkome identitetu, kulturi, jeziku i tradiciji. Pripadamo istome

nacionalnom biću i ovdje, u Hrvatskoj, iznimno ste nam važni, ne samo simbolički, već i kao dio našega zajedničkoga povijesnog i duhovnog naslijeđa. Našu bliskost dodatno potvrđuju brojne poveznice tijekom prošlosti, koja je često bila zahtjevnja i turbulentna. Šibenik i cijela Šibensko-kninska županija prirodno su okrenuti moru, baš kao i Boka kotorska. I upravo u toj mediteranskoj pripadnosti i načinu života uz more prepoznamo još jednu zajedničku prepoznatljivost.



Kako ocjenjujete položaj hrvatskoga naroda u Vama susjednoj Crnoj Gori? Ovdajšnje društvene i političke prilike doživljavaju se izazovnim, što se u značajnoj mjeri reflektira i na manjinske zajednice poput hrvatske. Može li, po Vama, hrvatski primjer izgradnje stabilnog društva nakon ratnih trauma poslužiti kao dobar model?

Prema informacijama kojima raspolazemo, Crna Gora danas funkcionira kao duboko podijeljeno društvo i to ponajprije zbog razlika u samome crnogorskom narodu. Te razlike proizlaze iz različitih pogleda na nacionalnu pripadnost i tumačenje prošlosti, što stvara napetost i nesigurnost. Na žalost, takvo stanje ne ostaje izolirano u većinskoj zajednici, ono se neizbježno prelijeva i na sve ostale zajednice koje žive u Crnoj Gori, uključujući i hrvatsku. Uvjeran sam da bi situacija mogla biti znatno

bolja, jer Crna Gora ima sve preduvjete za to. Hrvatska je, nakon svega što smo proživjeli, a to je strašan rat unatrag trideset godina, definitivno dobar primjer izgradnje kvalitetnih odnosa. Zahvaljujući kršćanskim navadama civilizacije kojoj pripadamo, uspjeli smo izdići sve naše odnose na jednu ljudsku razinu i onu kršćansku, da shvaćamo da je naš susjed naš brat i da se o njemu moramo brinuti bez obzira na to tko je on.

Posljednji popis stanovništva bilježi nastavak trenda pada broja Hrvata u Crnoj Gori, što je izazvalo zabrinutost u zajednici, ali i šire. Kako Vi gledate na tu činjenicu i što, prema Vašemu mišljenju, treba učiniti kako bi se zaustavio taj negativni trend? Koju ulogu u tome mogu imati same institucije, ali i međusobna solidarnost, razvoj kvalitetnih odnosa te očuvanje kulturnoga i nacionalnoga identiteta u zajednici?

To je pitanje na koje je teško dati jednostavan odgovor, osobito ako ga promatramo s obzirom na iskustvo koje imamo u Hrvatskoj. Naime, tijekom posljednjih godina suočili smo se s demografskim gubitkom. Veliki broj naših sugrađana, ponajprije mladih i obrazovanih ljudi, napustio je domovinu u potrazi za boljim životom nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Ti ljudi trebali su ovdje stvarati obitelji, rađati djecu i graditi budućnost naše zemlje, a sada to, na žalost, čine u tuđini. Taj proces ostavlja posljedice na naše društvo i upozorenje je svima, pa tako i zajednicama u Crnoj Gori. Zato je ključno da se u Crnoj Gori razvije svijest o važnosti izgradnje zdravih, stabilnih i pravednih međuljudskih odnosa. Hrvati, kao narod koji je povijesno često bio poveznica među različitim, mogu i trebaju biti predvodnici te logike – logike dijaloga, otvorenosti i međusobnog

poštovanja. Samo vlastitim primjerom možemo pokazati kako društvo može postati bolje mjesto za život. Vjerujem da Crna Gora ima sve predispozicije da bude uređena država, upravo kakva je Hrvatska. Kada živite u uređenom društvu, ljudi imaju prostora njegovati vlastiti identitet, vjerski, kulturni, nacionalni i to na način koji nikoga drugoga ne ugrožava. To je ono čemu trebamo težiti. Iskreno bi mi bilo žao da svi mi, Hrvati, Crnogorci, Srbi, Bošnjaci, Albanci i svi ostali, izumremo s ovih područja, a krenuli smo, na žalost, tom stranputicom.

” Morate razumjeti da je na vama odgovornost za ono što ćete ostaviti svojim potomcima.

Šibensko-kninska županija prepoznata je po sustavnom ulaganju u zaštitu okoliša i održivi razvoj. Na koji način bi iskustva Vaše županije mogla poslužiti kao poticaj Crnoj Gori da bolje zaštiti svoj prostor te kako gledate na važnost razvijanja svijesti o odgovornosti prema prirodi, posebno u kontekstu naslijeđa koje ostavljamo budućim generacijama?

To je prije svega svijest vas koji živite u Crnoj Gori. Morate razumjeti da je na vama odgovornost za ono što ćete ostaviti svojim potomcima. Oni ne zaslužuju da naslijede devastirane prostore. Vaša budućnost, budućnost svih nas, ovisi o tome kako ćemo se ponašati danas, kako ćemo upravljati resursima, kako ćemo čuvati prirodu. Budite ozbiljni i odgovorni prema sebi i prema onima koji dolaze nakon vas. Kada postignemo tu svijest, tek tada ćemo zaista moći štititi i okoliš. Mi u Šibensko-kninskoj županiji shvatili

smo važnost ovog pitanja na vrijeme i trudimo se očuvati naš životni prostor. Kažu nam da smo konzervativni u nekim stvarima, ali mislim da je to cijena koju vrijedi platiti. Priroda, na kraju krajeva, ima sve vrijeme ovoga svijeta, dok smo mi samo na kratkome putovanju, na kojemu moramo učiniti sve što je u našoj moći da ostavimo prostor zdrav i životan za sve buduće generacije. Moramo promijeniti paradigmu prema kojoj prilagođavamo prirodu sebi. Vrijeme je da se prebacimo na razmišljanje kojim se mi prilagođavamo prirodi. U tome organskom, evolucijskom suživotu, koji zahtijeva strpljenje i dugoročno razmišljanje, treba izgraditi prostor u kojemu će se moći kvalitetno živjeti. Ne preko noći, već postupno, s razumijevanjem da to nije revolucija, već evolucija koja će osigurati da naš svijet bude bolji za sve nas, ali i za one koji dolaze ■



MILANOVIĆ: „KLJUČNO JE DA CRNA GORA OSTANE DEMOKRATSKA I STABILNA DRŽAVA“

Hrvatski predsjednik Zoran Milanović za drugi službeni posjet u novome mandatu odabrao je Crnu Goru, u čijem je glavnome gradu imao konstruktivne razgovore s njezinim državnim čelnicima i gospodarstvenicima te iskazao snažnu potporu hrvatskoj zajednici

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Ured predsjednika Republike Hrvatske, Ured predsjednika Crne Gore

Predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović, u pratnji supruge prof. dr. sc. Sanje Musić Milanović, boravio je krajem ožujka u dvodnevnome službenom posjetu Crnoj Gori, na poziv predsjednika Jakova Milatovića.

Posjet je bio obilježen nizom političkih susreta, razgovorima s hrvatskom zajednicom te jasno artikuliranim stavovima o regionalnim i globalnim pitanjima.

Ovo je drugo Milanovićevo službeno putovanje u inozemstvo u novome mandatu, nakon što je u veljači boravio u Sloveniji.

SUSRETI NA VISOKOJ RAZINI I PORUKE PARTNERSTVA

Prvog dana posjeta, 26. ožujka, predsjednik Milanović sastao se s domaćinom, predsjednikom Milatovićem, u Vili Gorica u Podgorici, gdje je upriličen svečani doček, nakon kojeg je uslijedio povjerljivi razgovor te sastanak dviju delegacija. Dvojica predsjednika obratili su se medijima, naglasivši važnost međusobne suradnje i stabilnih odnosa dviju država.



Odgovarajući na pitanja novinara, predsjednik Milanović jasno je poručio da Hrvatska neće slati vojnike u Ukrajinu. „To je moj stav još iz kampanje i ostajem pri njemu. Hrvatski vojnici neće ići u Ukrajinu ni u kojem aranžmanu.“

Upozorio je na opasnost od nepromišljenih odluka bez međunarodnog konsenzusa i naglasio kako Hrvatska može pomoći Ukrajini opremom, ali ne ljudstvom.

„Ako Vlada i dalje smatra da treba Ukrajinu pomagati materijalno i opremom, neka tako nastavi. Ja sam odgovoran za hrvatsku obranu, nacionalnu sigurnost i teritorijalnu cjelovitost, tako piše u Ustavu“, naglasio je.

Rekao je da bi mogao postaviti pitanje u slučaju svakog odlaska nekog komada opreme Hrvatske vojske koja je, dodao je, skupljena i održavana desetljećima u nemogućim uvjetima, za velik i još veći novac u vrijeme pod embargom.

„Ako to netko želi podijeliti, pa i Ukrajini, ako smatra da to treba Ukrajini, da se Hrvatska toga može riješiti i da će dobiti nešto zauzvrat za nekakav sitan novac, i ako u to zaista vjeruje, ja ću do određene mjere i to prešutjeti. Promatrat ću što se događa, ali se neću u to najizravnije uplitati“, rekao je Milanović.

Na konferenciji za medije Milanović je istaknuo hrvatsku podršku članstvu Crne Gore u Europskoj uniji.

„Nama je interes da Crna Gora bude što prije članica Europske unije. Što je to Europska unija danas, kakvi su mehanizmi odlučivanja i što će stvarno, ne sutra, nego za

nekoliko minuta biti, to već malo teže možemo shvatiti.“

Osvrnuvši se na geopolitičku situaciju, posebno na izazovno razdoblje u kojemu se nalaze NATO-savez i Europska unija, naglasio je kako se mora zadržati pozornost na procese koji se trenutno događaju.

„Vi ste kao i mi članica NATO-a, još jednog saveza koji prolazi kroz vrlo ozbiljne turbulencije. U svemu tome mislim da moramo razmišljati o onome što je neposredno pred nama, a ne što je bilo prije trideset godina. Ponajprije je važno što će s nama danas i već sutra biti te kuda ide Europa.“

Milanović je također rekao kako ne može komentirati stav hrvatskoga ministra vanjskih poslova Gordana Grlića Radmana koji je prije njegova posjeta Crnoj Gori izjavio da „nije postojao nikakav logor Lora“. Milanović je o toj temi razgovarao s crnogorskim predsjednikom.

„U Lori je bila neka vrsta logora, tamo su ljudi ubijani, neki su kažnjeni radi toga. Na hrvatskome pravosuđu je da to riješi, a hrvatsko pravosuđe je sporo, ali dosljedno i uporno i ipak rješava“, istaknuo je Milanović naglasivši kako, kada se govori o zločinima, nikada nikoga nije štitio.

„To su stvari pravosuđa i što vrijeme više prolazi, istinu će biti teže utvrditi i ovakvi razgovori će biti teži. Ne mislim da nam to oplemenjuje i poboljšava odnose. Treba ići dalje, povijest nas određuje i opterećuje, ali mislim da to nećemo riješiti ni predsjednik Milanović ni ja“, naglasio je Milanović.



MILATOVIĆ: „ZAJEDNO GRADIMO BUDUĆNOST NAŠIH ODNOSA“

Predsjednik Crne Gore **Jakov Milatović** rekao je da mu je velika čast i zadovoljstvo što je u Podgorici imao priliku ugostiti **Zorana Milanovića**, prijatelja i predsjednika države „za koju nas veže mnogo više od neposrednog susjedstva“.

„Posebno cijenim to što je Crna Gora među prvim zemljama koje je predsjednik Milanović posjetio nakon svog reizbora i ta odluka“, istaknuo je Milatović, „nije samo znak poštovanja, već i snažna zajednička politička poruka u trenutku pogoršanih odnosa između naših država.“

„Želim reći da je Crna Gora u potpunosti spremna i posvećena da sva otvorena pitanja sa svim svojim susjedima, uključujući i ona u odnosima s Republikom Hrvatskom, rješava bilateralno u otvorenom i odgovornom dijalogu s dobrom vjerom. U dijalogu koji bi bio vođen na principima prijateljstva i poštovanja. I čiji bi rezultat bio obostrano prihvatljiv“, rekao je Milatović.

„Možemo i trebamo priznati naše greške“, naglasio je crnogorski predsjednik, „ali isto tako želimo i upozoriti na one s druge strane.“

„Ovdje nema bezgrešnih. Zato sam i rekao da, kao što rezolucija o Jasenovcu s naše strane nije pridonijela unapređenju odnosa i koju sam, kao što znate, vrlo jasno kritizirao tijekom prošle godine, tako ni određeni stavovi koji dolaze iz Republike Hrvatske, posebno u kontekstu ratne prošlosti, ne pridonose unapređenju odnosa“, naglasio je Milatović, dodavši kako pozdravlja konzultacije koje su otpočele između hrvatske i crnogorske vlade.

Milatović je posebno istaknuo ulogu manjinskih zajednica, Hrvata u Crnoj Gori i Crnogoraca u Hrvatskoj, koje su most prijateljstva, koje negujemo i čuvamo.

„Vjerujem da budućnost naših odnosa ne ovisi samo o onome što smo naslijedili, već i o onome što smo spremni zajedno graditi“, zaključio je na konferenciji za medije predsjednik Crne Gore.



MILANOVIĆ SE SASTAO I SA SPAJIĆEM

Predsjednik Hrvatske sastao se i s premijerom Crne Gore Miloškom Spajićem.

Iz Kabineta predsjednika Vlade Crne Gore priopćeno je da će Hrvatska i Crna Gora sva otvorena pitanja rješavati u prijateljskom i konstruktivnom tonu te iskoristiti potencijale za produbljivanje gospodarske suradnje.

„Ovo je vrlo značajan posjet za Crnu Goru i najbolji je pokazatelj spremnosti naših država da unapređuju međusobne odnose i sva otvorena pitanja rješavaju u prijateljskom tonu“, naglasio je Spajić, izvijestivši Milanovića o „napretku i dostignućima Crne Gore na gospodarskom planu i intenzivnim aktivnostima u europskoj integraciji“.

Spajić je rekao da je Hrvatska kao bliski susjed i članica Europske unije važan partner Crnoj Gori na putu europske integracije, kao i da je zahvalan na riječima podrške. „Uvjeren sam da će zatvaranje pregovaračkih poglavlja Crne Gore s Europskom unijom ići prema planu.“

Milanović je suglasan da dvije zemlje, kao i cijela regija, trebaju razvijati bliske međusobne odnose, a sugovornici su, kako je priopćeno, uvjereni kako će intenziviranje pregovora između dvije zemlje o otvorenim pitanjima rezultirati uspjehom u obostranom interesu.

„Nadam se da ćemo skinuti kočnice u međusobnim odnosima i da uskoro neće biti zabrana ulaska u našu zemlju“, prenijeli su iz Spajevićeva kabineta Milanovićeve riječi te u priopćenju zaključili kako su dvojica čelnika gospodarsku suradnju ocijenili kvalitetnom i raznovrsnom, uz konstataciju da postoji prostor za njezino unapređenje i intenziviranje.

PODRŠKA HRVATSKOJ ZAJEDNICI I POSLOVNIM VEZAMA

Drugog dana boravka, 27. ožujka, Milanović se, u pratnji hrvatskoga veleposlanika u Podgorici Veselka Grubišića, sastao s pripadnicima hrvatske zajednice u Crnoj Gori.

U svom govoru istaknuo je da upravo Hrvati u Crnoj Gori uživaju najveću stabilnost u odnosu na hrvatske manjine u drugim susjednim državama. Također je dodao kako je ključno da Crna Gora ostane demokratska i stabilna država.

„Tko god bio na vlasti u Crnoj Gori, bitno je da je demokratski izabran i da poštuje neke ljudske vrijednosti, a mi znamo koje su to europske vrijednosti“, rekao je Milanović, poručivši kako ovdašnji Hrvati i dalje mogu računati na podršku Hrvatske.





„Hrvatska je tu blizu, druga je država, ali isto tako je i vaša država. Neka je vječna Crna Gora i Hrvatska.“

Milanović je, sastavši se istog dana s članovima Hrvatsko-crnogorskoga poslovnog kluba, s kojima je s predsjednikom Milatovićem razgovarao o jačanju gospodarske suradnje, poseban naglasak svoga posjeta Crnoj Gori stavio na gospodarske teme.

Trgovinska razmjena između dviju država u 2024. iznosila je 382,8 milijuna eura, pri čemu je Hrvatska, kako se čulo na tom sastanku, ostvarila značajan suficit od 364,4 milijuna. Crna Gora, iako malo tržište, zadržava status važnoga gospodarskog partnera, s 1,6% ukupnoga hrvatskog izvoza usmjerenog upravo na to tržište.

Hrvatsko-crnogorski poslovni klub osnovan je 2022. godine u Podgorici s ciljem unapređivanja poslovnog okruženja u Crnoj Gori kako bi se privukao veći broj hrvatskih i drugih stranih investitora, jačanja i promocije bilateralnih gospodarskih odnosa te poticanja poslovne suradnje između hrvatskih i crnogorskih poduzeća i asocijacija.

HRVATSKI PREDSJEDNIK NA FAKULTETU POLITIČKIH ZNANOSTI

Milanović je tijekom službenoga posjeta Crnoj Gori održao predavanje studentima Fakulteta političkih znanosti u Podgorici pod nazivom „Proširenje Europske unije kao geopolitički imperativ“.

Milanović je studentima predočio važnost državne suverenosti i samopoštovanja. Poručio je Crnoj Gori: „Najvrjednije od svega što imate i što baštinite vaša je država, to je najvrjednije.“

Milatović, obraćajući se studentima, istaknuo je kako su dvojica predsjednika, u trenutku zategnutih odnosa Crne Gore i Hrvatske, poslali važnu poruku, stavljajući u središte pažnje dijalog, prijateljstvo, međusobno poštovanje i dobrosusjedstvo.

Objasnivši kako su ključni vanjskopolitički ciljevi Crne Gore dobrosusjedstvo, kredibilno NATO-članstvo i ulazak u Europsku uniju do 2028. godine, istaknuo je kako Crna Gora računa na podršku Hrvatske na europskom putu.

Milatović je poručio da bi članstvo Crne Gore u Europskoj uniji bilo dobar primjer i ostalim zemljama u regiji, kako bi se uvidjelo da je proces proširenja živ.

Milanović je poručio kako je važno da Crna Gora ostane usmjerena prema Europskoj uniji, ali i da zadrži dostojanstvo i autonomiju u donošenju odluka. Upozorio je studente da „nikada ne dopuste da se zbog previše pokazane želje dovedu u situaciju emocionalne ili bilo kakve druge vrste ucjene od strane onoga od kojeg nešto očekuju“.

Hrvatski predsjednik je, odgovarajući na studentsko pitanje šteti li školski brod „Jadran“ putu Crne Gore prema Europskoj uniji, rekao da je stav hrvatske strane da bi taj brod trebao pripasti Hrvatskoj, ali da ne vjeruje da bi takvo nešto moglo stajati na putu europskoj integraciji Crne Gore.

„Naglašavam, taj put je vaš izbor. Nemojte biti opsesivni u tome, na putu Crne Gore prema Europskoj uniji, kada god to bilo i što god ona tada predstavljala“, zaključio je Milanović te pozvao studente da njeguju samopoštovanje i uvijek brane interese svoje zemlje ■

PROMOCIJA ZDRAVOG ŽIVOTA I MEĐUNARODNE SURADNJE

U sklopu službenog programa, supruga predsjednika, prof. dr. sc. Sanja Musić Milanović, održala je predavanje studentima Medicinskoga fakulteta u Podgorici. Predstavila je nacionalni program „Živjeti zdravo“, koji je primjer sveobuhvatne strategije za promicanje

zdravlja i prevenciju bolesti uz multisektorski pristup.

Musić Milanović govorila je o brojnim aktivnostima koje se provode na nacionalnoj razini u sklopu tog programa i koje uključuju informiranje, educiranje i podizanje svijesti o pozitivnim as-

pektima zdravog načina života, ali i kreiranje pristupačnih i poticajnih okruženja.

Poseban naglasak stavljen je na aktivnosti usmjerene na tjelesnu aktivnost djece, poput Poligona za tjelesnu aktivnost u osnovnim školama bez dvorana. Taj model prepoznala je i Europska komisija kao primjer dobre prakse u sklopu Cilja 3. Ujedinjenih naroda: „Zdravlje – Osigurati zdrav život i promovirati blagostanje za ljude svih generacija“.

Musić Milanović osvrnula se i na Zagrebačku deklaraciju, usvojenu tijekom sastanka europskih supružnika 2023. godine, kao važan dokument u borbi protiv debljine u djece.

Objasnila je da je sama inicijativa pokrenuta kao temelj za buduće zajedničko djelovanje u području prevencije debljine u djece stvaranjem mreže u Europskoj regiji Svjetske zdravstvene organizacije.

Zaključno je rekla kako je debljina globalni javnozdravstveni izazov te kako je zbog toga nužno zajednički i sveobuhvatno djelovati na multisektorskoj razini kako bi se pronašla inovativna rješenja.



■ VIČEVIĆ U POSJETU SPLITSKO-DALMATINSKOM ŽUPANU BOBANU

Predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore iz Kotora **Mirko Vičević** sastao se u Splitu sa splitsko-dalmatinskim županom **Blaženkom Bobanom**.

Tijekom srdačnog susreta razgovarano je o položaju hrvatske zajednice u Crnoj Gori te mogućnostima suradnje u kulturnim i obrazovnim projektima. Susret je ocijenjen kao korak naprijed u povezivanju Hrvata iz Crne Gore s institucijama Republike Hrvatske.

Vičević je izvijestio župana o ključnim aktivnostima Hrvatskoga građanskog društva, među kojima se ističu izdavanje časopisa Hrvatskoga glasnika, njegovanje kulturne tradicije održavanjem manifestacija poput Tripundanskoga bala, kao i organizacijom radionica i susreta hrvatske mladeži. Naglasio je važnost institucionalne potpore u očuvanju identiteta hrvatskoga naroda u Boki kotorskoj.

Župan Boban izrazio je punu podršku djelovanju Hrvatskoga građanskog društva te spremnost Županije na suradnju uz konkretne oblike pomoći.

Vičević se tom prilikom susreo i s **Lukom Perkovićem**, predsjednikom Zajednice bokeljskih Hrvata i Hrvatske bratovštine „Bokeljska mornarica 809“ iz Splita.

■ FRANKOVIĆ I VIČEVIĆ O POTPORI HRVATSKOJ ZAJEDNICI U BOKI

Mirko Vičević, predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore, sastao se u Dubrovniku s gradonačelnikom **Matom Frankovićem**, s ciljem jačanja kulturnih i društvenih veza između hrvatske zajednice u Crnoj Gori i matične domovine, u prvome redu Gradom Dubrovnikom i Dubrovačko-neretvanskom županijom. Sastanku su nazočili i zamjenica gradonačelnika **Jelka Tepšić**, te predstavnici HGD-a **Krunoslav Težak** i **Mišo Galjuf**.

Tijekom susreta razgovarano je o važnosti očuvanja identiteta Hrvata u Boki kotorskoj, posebno suradnjom kulturnih institucija te podrškom projektima koje provodi Hrvatsko građansko društvo.

Gradonačelnik Franković izrazio je punu podršku inicijativama koje promiču povezanost hrvatskoga naroda s obje strane granice i istaknuo spremnost Grada Dubrovnika da bude partner u projektima značajnim za opstojnost hrvatskoga naroda u Boki kotorskoj.

Vičević je zahvalio na primitku i naglasio kako ovakvi susreti potvrđuju neraskidivu vezu Dubrovnika i Kotora, dvaju gradova povezanih poviješću, kulturom i zajedničkim vrijednostima.

Zaključio je kako je institucionalna potpora Republike Hrvatske presudan čimbenik u očuvanju identiteta hrvatskoga naroda u Crnoj Gori.

■ HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE PRIVLAČI STUDENTE IZ BOKE

Na Hrvatskome katoličkom sveučilištu održan je sastanak na kojem su rektor **prof. dr. sc. Željko Tanjić**, prorektor za nastavu **prof. dr. sc. Roko Mišetić** i prorektorica za međunarodne odnose **prof. dr. sc. Jasna Ćurković Nimac** ugostili **mr. sc. Jasminku Lončarević**, generalnu konzulicu Republike Hrvatske u Kotoru, **Adrijana Vuksanovića**, predsjednika Hrvatske građanske inicijative i zastupnika u Skupštini Crne Gore te **Zvonimira Dekovića**, predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća u Crnoj Gori.

Gosti su izrazili zahvalnost na dosadašnjoj posvećenosti Hrvatskoga katoličkog sveučilišta te čestitali na uspjesima koje bilježi, osobito istaknuvši činjenicu da je riječ o sveučilištu u Hrvatskoj koje upisuje najviše studenata iz Boke kotorske.

Pohvalili su angažman nastavnog osoblja i kvalitetu obrazovanja, naglasivši kako su studenti iz Crne Gore iznimno zadovoljni studijem, a njihovi roditelji sretni i zahvalni zbog znanja, iskustva i pažnje koju njihova djeca primaju.

Tijekom susreta razgovaralo se i o mogućnostima daljnje suradnje, uključujući razvoj novih obrazovnih i kulturnih projekata koji bi dodatno povezali HKS s hrvatskom zajednicom u Crnoj Gori.



■ ZRINSKA GARDA URUČILA POVELJE PREDSTAVNICIMA HRVATSKOGA NARODA U CRNOJ GORI

U Čakovcu je održana svečanost dodjele povelja počasnih članova Zrinske garde, čime su još jednom odana priznanja pojedincima koji su svojim predanim radom, djelovanjem i doprinosom očuvanju hrvatske baštine zaslužili počasno članstvo u ovoj uglednoj gardi.

Zrinska garda proglasila je ukupno dvadeset i dvoje počasnih članova, a ovogodišnja svečanost bila je osobito značajna zbog uključivanja predstavnika hrvatske zajednice u Crnoj Gori. Povelje su tako uručene **Zvonimiru Dekoviću**, predsjedniku Hrvatskoga nacionalnog vijeća te **Adrijanu Vuksanoviću**, zastupniku u Skupštini Crne Gore i predsjedniku Hrvatske građanske inicijative.

Među novim počasnim članovima našli su se i istaknuti predstavnici hrvatske diplomacije, kulture i politike – veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, književnik i predsjednik Matice hrvatske **Miro Gavran**, kao i zastupnica u Europskome parlamentu **Sunčana Glavak**.

Svečanost je zaključena zajedničkim fotografiranjem uz prisjećanje na bogatu povijest Zrinske garde, čiji se korijeni simbolički oslanjaju na slavnu hrvatsku plemićku obitelj Zrinski, koja je od 1546. do 1670. stolovala u Čakovcu.



■ BACHOVE „MUKE PO IVANU“ PREMIJERNO U KOTORU

U kotorskoj katedrali sv. Tripuna izvedeno je jedno od najvažnijih pionskih djela svjetske sakralne glazbene baštine – „Muke po Ivanu“ (BWV 245) Johanna Sebastiana Bacha. Ovo monumentalno djelo, napisano za zbor, orkestar i soliste, prvi put je izvedeno na području Boke kotorske.

Pod ravnanjem **dr. Antoanete Rađočaj-Jerković** nastupili su orkestar *Camerata Pannonica* i Akademski pjevački zbor „AUKOS“, uz soliste **Benedeka Szatmarija** (tenor), **Berislava Jerkovića** (bas), **Borisa Šilija** (bas), **Anju Papu Peranović** (sopran), **Mariju Ostrugnaj** (alt) i **Mislava Kneževića** (tenor). Bachovo djelo, prvotno izvedeno 7. travnja 1724. u crkvi sv. Nikole u Leipzigu, tijekom njegova života više puta je revidirano, a današnje izvedbe temelje se na kasnijim varijantama koje odražavaju autorovu trajnu posvećenost i duboku pobožnost.

Don Robert Tonsati, kancelar Kotorske biskupije, zahvalio je svima prisutnima na dolasku te istaknuo kako je Bach bio crkveni skladatelj čije je stvaralaštvo bilo duboko prožeto vjerom.

Koncert je organiziran kao dar Kotorske biskupije vjernicima i posjetiteljima Kotora u duhu zajedničkog slavlja Uskrsa koji ove godine istodobno obilježavaju svi kršćani.



■ HRVATSKI ZNANSTVENICI SUSRELI SE U KOTORU S BISKUPOM I GENERALNOM KONZULICOM

Generalni konzulat Republike Hrvatske u Kotoru posjetili su **dr. sc. Miroslav Akmađža**, ravnatelj Hrvatskoga instituta za povijest i **dr. sc. Gordan Ravančić**, koji su u Boki kotorskoj boravili u povodu predavanja „Godina obilježavanja 1100. obljetnice Hrvatskog Kraljevstva“.

Susreli su se s generalnom konzulicom **mr. sc. Jasminkom Lončarević** i predsjednikom Hrvatskoga nacionalnog vijeća **Zvonimirom Dekovićem**, organizatorom ovoga značajnog događaja. Prilikom susreta istaknuta je važnost očuvanja kulturne i povijesne baštine te jačanje suradnje s hrvatskom zajednicom u Crnoj Gori.

Gosti iz Zagreba posjetili su i kotorskoga biskupa **mons. Mladena Vukšića**, s kojim su proveli srdačno i sadržajno vrijeme. Susretu su nazočili i konzulica Lončarević te predsjednik Deković, čime je dodatno naglašena važnost međusobne suradnje i dijaloga između crkvenih, diplomatskih i zajedničkih hrvatskih institucija u regiji.

Ovaj posjet otvorio je vrata daljnjoj suradnji, uključujući i donacije vrijednih knjiga i znanstvenih izdanja, koje će pridonijeti očuvanju i razvoju kulturne baštine hrvatske zajednice u Boki kotorskoj.

Predavanje „Godina obilježavanja 1100. obljetnice Hrvatskog Kraljevstva“ održano je u Kotoru i Baru.



Blažena Ozana i dalje nadahnjuje

Dok je uporište svoje vjere bl. Ozana nalazila u Bogu raspete ljubavi, današnje čovječanstvo u trajnoj je duhovnoj i moralnoj pogibelji zbog odbacivanja Boga, upozorava kotorski biskup Mladen Vukšić

Tekst: Kotorska biskupija

Foto: Kotorska biskupija, Radio Dux, Nikola Dončić

Blagdan blažene Ozane Kotorke, jedne od zaštitnica grada Kotora i biskupije, proslavljen je u nedjelju, 27. travnja.

U crkvi sv. Marije od Rijeke – Kolečati, u kojoj se nalazi blaženičino tijelo, slavljene su tri svete mise. Jutarnju misu predvodio je **don Ante Dragobratović**, a večernju **don Dražen Kraljić**. Misu u 10 sati predslavio je biskup **Mladen Vukšić**, a uz domaće svećenike u koncelecijaciji je bio **fra Nikola Leopold Noso**, župnik vikar u župi sv. Križa u dubrovačkome Gružu, koji je s hodočasnicima došao u Kotor.

Na početku homilije biskup Vukšić podsjetio je kako je prošlo 460 godina od smrti bl. Ozane, ali ona nas svojim primjerom, svojim životom i dalje privlači i nadahnjuje te joj se rado molimo, pričamo o njoj i rado je ističemo kao poznatu mještanku našega grada.

U nastavku homilije biskup je progovorio o Božjoj ljubavi koja se na najposebniji način očitovala u Kristovoj otkupiteljskoj mucij: „Mjereno mjerilima naravna mišljenja, najuzvišeniji bi način postupanja s pokvarenim svijetom bio taj da ga strovali u ništavilo, u najmanju ruku da ga prepusti posljedicama unutarnjeg razaranja. Tako



razmišljaju mnogi narodi. No, iz Boga, o kome nam je vijest donio Isus Krist, iz dubine njegova bića, koje je ljubav, proizlazi posve novo kretanje. Bog dohvaća izgubljeni svijet i ono što se u njemu dogodilo. Ne samo kao gospodar i stvoritelj, nego i kao otkupitelj. On ga uzima u svoj život tako da prihvaća njegovu sudbinu.”

Stoga, naglasio je biskup, „nije nimalo čudno što je blažena Ozana bila velika štovateljica raspetoga Spasitelja. Pobožnost prema križu najstarija je i najljepša kršćanska pobožnost. Od onoga dana, kada je kao pastirica u planini gledala raspetoga Spasitelja, pa sve do smrti lebdio joj je pred očima lik Sina Božjega, za naše spasenje raspetog na križu. Neprestano je razmišljala o Muci Gospodnjoj, koja bi je do suza potresla. Iz toga razmišljanja crpila je duševnu snagu (...). S križa je crpila i izvanredno znanje. U svakoj potrebi svojoj ili bližnjega utjecala se Spasiteljevim ranama, gdje je nalazila utjehu za sebe i za drugoga.”

Dok je uporište svoje vjere bl. Ozana nalazila u Bogu raspete ljubavi, današnje čovječanstvo u trajnoj je duhovnoj i moralnoj pogibelji zbog odbacivanja Boga, upozorio je biskup Mladen: „Poljski mislilac **Zygmunt Bauman** napisao je djelo ‘Tekuće zlo’ koje izvrsno oslikava stanje u društvu i Crkvi. Nema čvrstih uporišta, sve je likvidno, tekuće, a što je likvidno daje se raznoliko oblikovati,

poput jegulje. Nema čvrstih istina na koje bi se čovjek mogao osloniti. Tekući život o kojem Bauman piše jest površan život u stanju mijene, fluidnosti. Sve je u stanju fluidnosti. Život lišen korijenja i temelja, život koji se živi u prezentu, uronjen u razvodnjenost vrednota i institucija. Tekuće se troši, probavlja, odbacuje, počevši od hrane do života, koji u starosti postaje bezvrijedan, pa imamo zakone o eutanaziji. Sve je tekuće, sve se mijenja, u stanju je nastajanja. Tekuće stanje ne može se usporediti s rijekom. Rijeka ima izvor i uvir. Izvire trajno svježa voda, a uvire u more ili ocean. Tekuće društvo nema odrednice. Ono nagrizi, rastače, razjeda sve oko sebe. Ono se vrti oko sebe. Ono stvara mulj i glib. U središte se stavlja pojedinac za kojega se želi učiniti nešto veliko i znamenito, ali svjedoci smo da sve pada u zaborav.”

Nasuprot takvog svjetonazora, život bl. Ozane, žene koja je išla drukčijim smjerom, poticaj je koji treba nasljedovati: „Blažena Ozana nas podsjeća da je čovjeku potreban Bog, da čovjek nije stvoren samo za ovaj prolazni svijet, nego za nebo. Stoga, neka nas naša blaženica usmjerava prema Bogu i vječnom životu”, zaključio je mons. Mladen.

Tijekom cijelog dana domaći i hodočasnici iz susjednih biskupija posjećivali su blaženičino svetište i sudjelovali u svetim misa. Svojoj blaženici hodočastile su i sestre dominikanke iz Korčule. Župni zbor kotorske kate-



drle kojim je ravnala **Andela Homen** uz orguljsku pratnju **s. Dragice Kuštre** dao je svoj doprinos svečanosti slavlja skladnim pjevanjem.

U dogovoru s OJU „Muzeji“ Kotor, svim hodočasnicima u prijedopodnevrim satima omogućen je posjet crkvi sv. Pavla u kojoj se nalazi ćelija – isposnica u kojoj je bl. Ozana provela 44 godine života kao dominikanska reliku-

za nakon što se preselila iz ćelije kod sv. Bartolomeja. Hodočasnici su također imali prigodu pogledati tjelesnik – korporal, ručni rad bl. Ozane koji je za ovu prigodu bio izložen u katedrali.

Ovogodišnjem slavlju prethodila je trodnevna duhovna priprema koju je predvodio don Ante Dragobratović, župnik u Dobroti i upravitelj župe Kotor ■

DJEČJI KATEDRALNI ZBOR UVELIČAO BLAGDAN

U sklopu trodnevnice u povodu blagdana blažene Ozane, na svetoj misi u crkvi sv. Marije pjevao je Dječji zbor katedrale pod vodstvom časne sestre Dragice Kuštre.

Svojim vedrim i predanim pjevanjem zbor je uistinu obogatio liturgijsko slavlje te dodatno unio duhovnu radost među okupljene vjernike. Djeca su uz pjesmu prenijela snažnu poruku vjere, a njihovo sudjelovanje na misi bila je prava glazbena i duhovna milina.

Na kraju mise, koju je predvodio don Ante Dragobratović, zbor je posebno pohvaljen kao izvrstan primjer onoga što se može postići redovitim dolascima na probe i predanim radom.

„Tko pjeva, dvostruko moli“, naglasio je don Ante, zahvalivši djeci, časnoj sestri Dragici i svima koji ih podržavaju u njihovoj glazbenoj i duhovnoj formaciji.

Ovaj nastup bio je još jedan podsjetnik koliko su djeca važan dio naše župne zajednice i kako svojim talentima mogu pridonijeti ljepoti liturgijskog slavlja.



PLANINARSKI KRIŽNI PUT U BOGDAŠIĆIMA

Župa Bogdašići i ove je godine drugi put održala planinarski križni put u subotu, 5. travnja, rutom od Kavča, preko gornjih Bogdašića i Mrčevca sve do crkve svetoga Petra u Bogdašićima.

U ovoj pobožnosti uz domaće župljane sudjelovali su i hodočasnici iz Dubrovačke biskupije, a u pratnji je bio i pas.

„Bila je ovo fizički zahtjevna ruta koja je trajala oko četiri sata, ali je bila duhovno bogata, a Bog nas je još i obdario lijepim vremenom. Nakon pobožnosti održana je sveta misa u crkvi sv. Petra u Bogdašićima, a nakon svega svi okupljeni okrijepili su se ispod verande župne kuće. Hvala Bogu i svima koji su u ovome sudjelovali na bilo koji način”, rekao je **don Dražen Kraljić**, župnik u Bogdašićima.





In memoriam

mr. Mileva Pejaković Vujošević

(1949. - 2025.)



Mr. Mileva Pejaković Vujošević, po struci etnologinja, rođena je na Ljubotinju u Općini Cetinje.

Osmogodišnju školu i gimnaziju završila je u Kotoru, a Filozofski fakultet u Beogradu. Magistrirala je na Fakultetu za turizam na temu „Zbirka oružja iz 18. vijeka Pomorskog muzeja Crne Gore Kotor u ponudi kulturnog turizma”.

Bila je zaposlena u Pomorskom muzeju Crne Gore u Kotoru od 1975. godine, a na mjestu direktorice od 1998. do 2017. godine.

Tijekom svog rada bila je autorica i koautorica više od četrdeset međunarodnih i šezdeset domaćih izložbi.

Autorica je više od trideset stručnih i znanstvenih tekstova i rasprava, članaka iz područja etnologije i pomorstva. Bila je glavna i odgovorna urednica Godišnjaka PMCG, potpredsjednica ICOM SEE-a za Crnu Goru, članica CANU, članica predsjedništva Zajednice Talijana u Crnoj Gori. Bila je predsjednica Matice crnogorske – ogranak Kotor.

Uvijek je govorila da je Kotor njezin uži zavičaj te da s ponosom i ljubavlju već desetljećima gaji pločnikom Kotora, starinskom kamenom dvoranom. Bila je kulturni poslanik muzeja i Kotora, žena koja je ostavila duboki trag u kulturnoj politici Crne Gore. Krasio je i izniman karakter pravdoljubive žene borca, osobe koja ljude nije razlikovala po statusu, nacionalnosti, već po ljudskim i profesionalnim kvalitetama.

Mr. Mileva Pejaković Vujošević dobitnica je posebnog priznanja Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore.

KAD JE MORE IMALO IME, A BARKA DUŠU

Knjiga „Ribarski nazivi na Mulu” svojevrsan je jezični vodič svijetom ribarskoga života na Mulu, gdje su specifični izrazi, nazivi alata, riba i ribarskih običaja opstajali generacijama. Don Stjepo Vukašinić sabrao ih je s namjerom da sačuva jedno blago koje se, poput same Boke, često nalazilo na raskršću jezika i kultura

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Haris Mekić

Ljubitelji jezika i poštovatelji kulturne baštine Boke kotorske s oduševljenjem su dočekali fototipsko izdanje knjige „Ribarski nazivi na Mulu”, koju potpisuje **don Stjepo Vukašinić** (1879. – 1946.), istaknuti svećenik, prosvjetitelj i kroničar svoga vremena.

Ovo malo, ali sadržajno djelo predstavlja vrijedan doprinos očuvanju bokeljskoga govora, posebnoga jezičnog izraza koji stoljećima živi na prostoru zaljeva.

Izdanje je objavio Pomorski muzej Crne Gore u Kotoru, u vizualno upечатljivome i neuobičajeno velikom

formatu, u kakvom je bio i original. Na 40 bogato ilustriranih stranica nalazi se fototipsko izdanje rukopisa, točno onako kako ga je don Vukašinić napisao, a koji se danas čuva u Arhivu Kotorske biskupije. Uz original, čitateljima je dostupan i pažljivo priređen prijepis.



Riječ je o svojevrsnome jezičnom vodiču svijetom ribarskoga života na Mulu, naselju u neposrednoj blizini Kotora, gdje su specifični izrazi, nazivi alata, riba i ribarskih običaja opstajali generacijama. Don Vukašinić ih je sabrao s namjerom da sačuva jedno blago koje se, poput same Boke, često nalazilo na raskršću jezika i kultura.

Ovim izdanjem Pomorski muzej nastavlja misiju očuvanja i popularizacije nematerijalnoga kulturnog nasljeđa Boke, dok Vukašinićevo djelo dobiva novu priliku da govori ne samo o jeziku, već i o ljudima, životu i vremenu koje je oblikovalo obalu i duh mjesta poput Mula.

Na promociji knjige „Ribarski nazivi na Mulu” prisutnima se obratila direktorica Pomorskoga muzeja Crne Gore **mr. Maja Uskoković**, izrazivši posebno zadovoljstvo što ova publikacija otvara izdavačku djelatnost ove muzejske institucije u 2025. godini. Kako je istaknula, riječ je o izdanju koje na simboličan i važan način povezuje misiju muzeja s očuvanjem lokalne kulturne i jezične baštine.

Urednik izdanja **Ilija Mlinarević** podsjetio je da je knjiga rezultat uspješne suradnje triju institucija – Pomorskoga muzeja, Kotorske biskupije i Općine Kotor. Posebno je naglasio da je jedan od ključnih motiva za objavljivanje potreba da se sačuva lokalni jezik, sa svim njegovim specifičnostima, posebice ribarska terminologija i tradicionalni toponimi koji su dio identiteta mjesta poput Mula.

Mlinarević, upozoravajući na to da će mnogi stari izrazi biti zaboravljeni zbog iseljavanja i urbanizacije, rekao je da se lokalni jezik marginalizira, a ribarske tradicije gube. Objašnjava da se jezik promijenio do te mjere da je lokalni govor danas često predmet ismijavanja i karikiranja. Istaknuvši kako je literatura na lokalnom dijalektu skromna, naglašava važnost dokumentacije autentičnih izraza, kao i da se trebamo prisjetiti kako su govorili naši preci.

„Imajući to u vidu, naša obveza bila je da na ovaj način pokušamo pridobiti zanimanje stručne javnosti za analizu jezika, a laičku javnost da podsjetimo kako su govorili njihovi preci te kako smo se brzo odrekli važnoga dijela našega identiteta. Ne manje važan razlog da ova knjiga ugleda svjetlost dana jest i njezin autor, don Stjepo Vukašinić, koji je bio vrijedni kroničar vremena i prostora u kojem je živio i službovao. On je

ovih dvadeset stranica ispisao početkom prošlog stoljeća, ne sluteći da će u kratkom vremenskom razdoblju većina određenih izraza i toponima biti zaboravljena. Da će ribanje i ribari gotovo iščeznuti s Mula, da će more postati voda, a drvene barke raritet”, rekao je Mlinarević te dodao kako je pokojni **don Anton Belan**, tadašnji voditelj biblioteke Biskupskoga ordinarijata u Kotoru, ustupio na uvid don Stjepovu knjigu Pomorskome muzeju.



„I ovom prilikom moramo se sjetiti don Belana, velikoga prijatelja Pomorskoga muzeja. Većina nas ovdje prisutnih uvijek ćemo se sjećati njegova znanja i ljubavi koje je imao prema gradu i umjetnosti te prema povijesti, posebice pomorskoj.“

Mlinarević je govorio kako nas don Stjepo na samome početku djela upoznaje s vrstama i dijelovima ribarske mreže, opremom za ribanje i izrazima koje se koriste tijekom ribanja te svim radnjama koje su sastavni dio ribanja s mrežama. Nakon

mreža i ribanja s mrežama, pažnja je, nastavlja Mlinarević, posvećena barkama, glavnome prijevoznom sredstvu Muljana. Opisane su vrste barki, dijelovi te oprema koja se koristi u barkama.

„Sastavni dio ove građe su i ribarske poste u Boki kotorskoj. Don Stjepo je na detaljan način opisao sve poste kojima su se služili Muljani i ostali Bokelji, od Dobrote, Orahovca (Oravca), Šuranja, Puča, Mula, Prčanja, Stoliva, Perasta, Risna, Strpa, Lipaca, Morinja, Kostanjice, Lepetana,

Lastve, Tivta, Prevlake, Stradiota, Kr-tola, Krašića, Rosa, Njivica, Meljina, Baošića i Bijele.“

Vrste riba i ostaloga živog svijeta u bokeljskome podmorju sljedeće je što nam nekadašnji muljanski župnik navodi u svojim spisima. Navedene su, a negdje i opisane, sve ribe koje su Muljani lovili.

„Podjela je izvršena na ploveće ribe, bijele ribe, ribe od kamena, sitne ribe. Nabranje se nastavlja s mekušcima, rakovima, ježevima, slanom ribom i morskom travom.



DON STJEPO: OBNOVITELJ DUHOVNOGA I KULTURNOGA ŽIVOTA MULA

Don Stjepo Vukašinić, dugogodišnji župnik mjesta Muo u Boki kotorskoj, bio je iznimna ličnost koja je pokazala duboku svijest o važnosti očuvanja lokalne govorne baštine i kulturnoga identiteta. Njegovo djelovanje danas ima dodatnu vrijednost, u vremenu kada se čak i osnovni nazivi mjesta često nepravilno izgovaraju i dekliniraju.

Rođen u Dobroti, podrijetlom iz Škaljara, don Stjepo je odrastao u Iličima kraj Kotora. Pohađao je gimnaziju u Kotoru, teološke studije završio u Zadru, a 1902. godine zaređen je za svećenika. Ubrzo nakon toga preuzima 1904. upravljanje župom Muo, kojoj će ostati vjeran sljedeće 42 godine, sve do smrti. Uz župničku službu, obavljao je i funkciju kancelara Kotorske biskupije.

Don Stjepo je bio predan duhovni pastir, ali i neumorni kroničar svakidašnjice svoga mjesta. U „Ljetopisu župe Muo” bilježio je važne događaje, promjene, obiteljske priče, toponime, predanja i etimologiju lokalnih izraza. Posebnu pažnju posvetio je starosjedilačkim bratstvima i usmenoj tradiciji, pokušavajući sačuvati ono što se više nije moglo naslijediti nego samo zapisati. Isticao je da su Muljani miroljubivi i čestiti, rijetko u sukobu sa zakonom – narod „koji se znade lako izmiriti“.

Organizirao je i predvodio brojne važne proslave, s odjekom i značajem mnogo širim od granica njegove župe i Kotorske biskupije.

„Na Mulu je bio u vrijeme velikih proslava, 1910. godine kada je dopremljena srebrna fasada sarkofaga bl. Gracije iz Praga, za čiju su izradu mještani tri godine skupljali novac i 1938. godine, kada je proslavljen prvi Euharistijski kongres Kotorske biskupije i veliki jubileji samoga mjesta: 500. obljetnica rođenja bl. Gracije, 50. obljetnica priznanja kulta bl. Gracije od Svete Stolice, 50. obljetnica gradnje kapelice njemu posvećene i 50. obljetnica Hrvatskoga pjevačkog društva 'Zvonimir' s Mula. Ova proslava bila je za samo mjesto događaj bez presedana u 20. stoljeću, i po broju sudionika i po samoj zahtjevnosti pripreme”, zapisao je u predgovoru za fototipsko izdanje knjige „Ribarski nazivi na Mulu” don Robert Tonsati o tadašnjem župniku ovoga ribarskog mjesta.

U događajima nije sudjelovao kao promatrač, već,

ističe don Tonsati, kao glavni pokretač i poduzetni organizator, koji je vješto balansirao između slabih ekonomskih (ili gospodarskih) prilika njegove župe i župljana i kompleksnih organizacijskih zahtjeva koje su takve proslave podrazumijevale.

„Iako pokretač brojnih uspješnih inicijativa na pastoralnome i kulturnome polju djelovanja, kao da uporno želi ostati u sjeni, ne težeći za priznanjima i zaslugama. Tu crtu njegova karaktera najbolje ćemo razumjeti ako je dovedemo u vezu s njegovim odnosom prema muljanskome svecu, bl. Graciji, koji je uzor skrovite poniznosti”, zapisao je don Tonsati.

Sačuvana korespondencija koju je vodio s pojedincima i institucijama izvan granica tadašnjih država govori nam o revnosnoj brizi za župu i njezinu dobrobit. Neumorno radi na širenju kulta bl. Gracije, redovito objavljuje brojne članke u gotovo svim katoličkim glasilima onog vremena, piše i priloge za „Glas Boke”. Na Mulu je, dodaje don Tonsati, prebrodio ratne strahote.

Tako je o zadnjim godinama Prvoga svjetskog rata zapisao: „Vlast je držala red, pa smo bili sigurni za život i imetak, ali je hrana sve više manjkala tako da nismo imali ni najnužnije (u jednom razdoblju sam bio četiri dana bez krušnih mrvica). Zadnje godine rata se pojavila tzv. španjolska bolest od koje su mnogi pomrli.“

Kako don Tonsati navodi, u ratnom razdoblju don Stjepo je zajedno s namjesnikom napustio Muo i to samo na 24 sata, a istodobno državne institucije na području Kotora ili su prestale s radom ili su im uredi bili premješteni u mirnija područja dok su trajale ratne operacije prema Lovčenu.

Don Stjepo Vukašinić na Mulu je dočekao i svršetak svojih dana.

„Moguće da mu je zdravlje ozbiljnije popustilo 1945. budući da tada, zbog bolesti, nije bio u mogućnosti slaviti mise u gornjoj crkvi. Umro je 1. travnja 1946. godine i pokopan je dan kasnije na mjesnom groblju. Zanimljivo je primijetiti kako je datum njegove smrti isti kao i kada je imenovan župnikom Mula”, zaključio je Don Tonsati, današnji muljanski župnik.

Predzadnja tema koju nam autor daje su vjetrovi Boke kotorske, a zadnje poglavlje govori o frazama, 'Nekoje opće bokeljske fraze'."

Na posljednje četiri stranice rukopisa nalazi se veliki broj izraza i pojmova koje je autor opravdano smatrao autohtonim za područje Boke, a od kojih je većina zaboravljena u mežežu posljednjeg stoljeća, dodao je je Mlinarević te sa žalošću zaključio kako točak marginalizacije lokalnoga jezika teško možemo zaustaviti.

Predstavljajući knjigu „Ribarski nazivi na Mulu“, **mr. sc. don Robert Tonsati**, kancelar Kotorske biskupije i muljanski župnik, rekao je kako mu predstavlja zadovoljstvo govoriti o spisu don Stjepa Vukašinovića te naglasio njegovu iznimnu vrijednost za našu cjelokupnu kulturu, identitet i baštinu. Dodao je kako mu je drago da „Ribarski nazivi na Mulu“ predstavljaju nastavak duge i plodonosne suradnje Kotorske biskupije i Pomorskoga muzeja.

„Kako publikacija može imati široku lepezu značenja, ovo bih nazvao opusculum, odnosno djelce te mu dodao naziv thesaurus, koji danas predstavlja uglavnom specijalni rječnik određene tematike. U izvornome značenju thesaurus je riznica, mjesto na koje se pohranjuje blago, a prije je bio sinonim za rječnik, jer se smatralo da jezično blago treba čuvati u jednoj riznici i zato je ovo jedan mali muljanski thesaurus“, istaknuo je don Tonsati.

Istaknuo je i važnost jezika i lokalnoga identiteta kroz prizmu ribarske tradicije, rekavši kako su lokalni nazivi za dijelove ribarske opreme i života na moru blago koje treba čuvati budući da se jezik lako zaboravlja.

Ovaj thesaurus to staro blago iznosi pred nas i omogućuje nam uvid u našu jezičnu prošlost, a s druge strane, objašnjava don Tonsati, vrlo je važan i s antropološke i jezične točke gledišta.

„Sam čin davanja imena ili naziva nečemu ili nekomu je nešto što u sebi nosi jedno duboko antropološko značenje. Kada nazivamo stvari imenom, znači da unosimo red u kaos te da stvaramo veze s kojima možemo identificirati ljude i predmete, jer obično pamtimo ono što nam nešto znači“, rekao je don Tonsati, istaknuvši kako su muljanski ribari za svaki dio barke imali određeni naziv.

„To je kao anatomija ljudskog tijela. U medicini svaki njegov dio, kost, stanica, organ ima neko svoje ime. Dakle, nije samo mreža. Mi ćemo danas reći mreža, ali oni su imali posebno ime za vrstu mreže, za svaki njezin dio“, rekao je muljanski župnik naglasivši pritom kako to pripada njihovu misaonome svijetu i stvarnome životu, gdje je bilo važno stvari nazivati imenom i dati im red.

Osvrnuo se i na krhkost jezika kao sredstva komunikacije, naglašavajući da gubitak jezika rezultira i gubitkom misaonoga svijeta njegovih govornika. Upozorio je na opasnost standardizacije jezika koja može dovesti do gubitka izvornoga govora te naglasio značaj čuvanja bokeljskih izraza i dijalekata koji su ključni za razumijevanje lokalne kulture, dodavši kako današnji govornici riječi koje je sakupio don Vukašinović rijetko ili gotovo nikad ne koriste.

„Taj misaoni svijet satkan je od riječi, gesta i simbola, koji u prvome redu izražavaju osjećaje i informacije te stvaraju komunikaciju, ali s gubitkom riječi, odnosno jezika, gubi se i bitan dio identiteta. Mi nismo izvorni govornici nekog jezika ako govorimo standardnim jezikom, jer on nije izvorni jezik. Standardni jezik normiran je gramatičkim pravilima i strukom i njime se koristimo kako bismo premostili razlike u izvornim jezicima, koji su zapravo dijalekti. Materinski jezik nikad nije standardni jezik i mi ga tako možemo nazivati. No, materinski jezik su one riječi koje smo slušali u najranijoj svojoj

dobi i koje su oblikovale naš misaoni svijet“, rekao je don Tonsati, istaknuvši kako danas, kada smo čak i u školama vrlo neosjetljivi na bokeljske izraze, treba čuvati lokalne govore, čime djelo „Ribarski nazivi na Mulu“, kako je naglasio, dobiva još više na važnosti.

Don Tonsati spomenuo je povijesne aspekte života na Mulu, istaknuvši značaj muzeja u ključnoj ulozi u razumijevanju i čuvanju baštine i upravo se u tu misiju, kako je rekao, uklapa izdanje ovoga djela. Također je naglasio kako je Muo okarakteriziran kao jedino ribarsko mjesto u odnosu na sva ostala koja su bila pomorska i trgovačka.

„U biskupskim kronikama nazivaju ga 'infelix habitatio piscatorum', odnosno nesretno mjesto ribara, zbog njihova težaštva i siromaštva“, napomenuo je muljanski župnik.

Don Tonsati je zaključio kako je mali, ali neizmjereno zanimljiv muljanski thesaurus kao dragocjen poklad sačuvan na sigurnome za naše vrijeme i za nove generacije.

„Nije to opširan ni veliki spis, i vjerojatno nije ni pisan s velikim pretenzijama, već, čini nam se, kao osobna zabilješka muljanskoga ljetopisca, moguće s planom da postane nešto veće i opsežnije, ali se takvo što nije ostvarilo. Ipak, njegovo objavljivanje uz stručnu transkripciju koju je izvršio **Joško Katelan** iz Istarskog arhiva Kotor, te prateću studiju **dr. Gracije Čulić**, uz urednički rad **Slavka Dabinovića**, ispunjava nas velikom radošću i zahvalnošću prema svima uključenima u projekt, tim više što je u ovoj godini još jedan važan dio muljanske prošlosti i kulture postao dostupan našoj javnosti“, rekao je don Tonsati i završio izlaganje s posebnom pohvalom **dr. Stevanu Kordiću** na prekrasnome dizajnu ovoga izdanja.

Jasmina Bajo lektorirala je fototipsko izdanje knjige „Ribarski nazivi na Mulu“ ■

Nekojе spće boskejske fraze.

17

anlica, vrlo malem ^{ili dio usta} vrtić / ogradijen opakama, oko kuće za gojenje - crjeca.

hregja žena, noseća

čincijer / dubi. inčensijer /, kadionica u crkvi.

čipo, jedva, malo „nazo“

čindro / indecl. / - ne hajati; zdravo i veselo.

bumbār, crjivo.

dripa, veliki kamenovi u moru.

sluča, malema, visoka stočić' pačtrovastog oblika

htolić, malem košić'

htol ^{ili htolj} / kumpir

gjančkus - enf. gjavao

krijano dijete: „gudus

kejaviti se - mučiti se

kalijerga - stolica

kāmi, jao „kāmi vjemū“, „kāmayace! - bijednice! sažalno.

marok - kamen „udarao me je marokom“ Frāka u velojluci.

dreždati „dreždim na lišću“

napređan, svaki drugi dan

naprečko, koso, krivo, usko gledati

napremku, nije mi na ruku.

naprevecē, dva dana prije večarnosti.

nāvečē - uoči svetloćne

indislo, vrtić, solata izmješani povrće i kumpir.

navarati se na doga, zlobiti.

fišter dijete

ožeg, željezna mala plomata motka za raspirivanje ognja
pogjetak, dijete koje se rodi nakon nekoliko godina što je majka
bila prestala rađati.

poplavica, ognjica malema, alteracija

pānjega, šupljina u zidu, da se mogu male stvari spramiti

na palorku, na vidjelo, pri ruci

na kvacilo se nebo - jako nasblaoilo

kāvoba =

sumnja
sumnjavati

OBILJEŽENA 1100. OBLJETNICA HRVATSKOG KRALJEVSTVA U KOTORU I BARU

Oba događaja poslužila su kao snažan podsjetnik na važnost očuvanja hrvatskoga identiteta, jezika, kulture i vjere, kao i na duhovne korijene hrvatske državnosti utemeljene prije 1100 godina

Tekst: Katolička tiskovna agencija

Foto: Haris Mekić

U organizaciji Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore proteklog vikenda svečano je obilježena 1100. obljetnica Hrvatskog Kraljevstva. Prvo predavanje održano je u subotu 5. travnja u crkvi svetoga Duha u Kotoru, a drugo, večer kasnije, 6. travnja u Baru. Oba događaja okupila su brojne uzvanike, vjernike i pripadnike hrvatske zajednice u Crnoj Gori.

Predavanje u Kotoru započelo je riječima predsjednika Hrvatskog nacionalno vijeća Crne Gore (HNV) **Zvonimira Dekovića**, koji je istaknuo da vladavina kralja Tomislava označava „zlatno doba hrvatske povijesti“, čije tragove i danas nalazimo u duhovnoj baštini. Podsjetio je na natpise na zvonima crkava u Sutormoru i Budvi koji svjedoče o stoljetnoj prisutnosti Hrvata na ovim pros-



torima i njihovoj neraskidivoj povezanosti s Katoličkom Crkvom.

„Ovo je prostor koji je ostao izvan matice, ali koji zbog ovakvih biljega nikada neće i ne smije biti zaboravljen“, poručio je Deković.

Ravnatelj Hrvatskoga instituta za povijest **dr. sc. Miroslav Akmadža** upozorio je na težinu povijesnog razdoblja u kojem je živio kralj Tomislav, ispravljajući često prisutne „romantične predodžbe“ o srednjovjekovlju, dok je istodobno naglasio značaj tog doba za utemeljenje hrvatske političke i vjerske baštine.

Središnje predavanje oba dana održao je **dr. sc. Gordan Ravančić**, stručnjak za srednjovjekovnu povijest. U svom izlaganju detaljno je prikazao proces razvoja hrvatske državnosti, počevši od doseljenja Hrvata, osnivanja prvih kneževina i značajnih ličnosti poput knezova Trpimira i Branimira, pa sve do krunidbe kralja Tomislava. Istaknuo je ulogu crkvenih sabora u Splitu 925. i 928. godine, rekavši da su dodatno osnažili politički i vjerski položaj Hrvatske u srednjovjekovnoj Europi. U zaključku se osvrnuo na nastojanja Tomislavovih nasljednika da očuvaju i razviju naslijeđe prve hrvatske krune.

Program u Kotoru glazbeno je obogatio duo flautistica, **Bruna Matijević** i **Dunja Nikolić**, dok je u Baru nastupila Klapa Jadran, pridonijevši svečanom i duhovnom ozračju događaja.

Predavanju u Kotoru nazočili su kotorski biskup **mons. Mladen Vukšić**, veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj

Gori **Veselko Grubišić**, generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević**, zastupnik u Skupštini Crne Gore i predsjednik Hrvatske građanske inicijative **Adrijan Vuksanović**, predsjednik Bokeljske mornarice **Denis Vukašinović**, **don Ante Dragobratović**, župnik u Dobroti i upravitelj župe Kotor, predsjednica Matice hrvatske – Ogranak Boka kotorska **Marija Mihaliček**, članovi HNV-a, hrvatskih udruga i brojni vjernici.

Susret u Baru započeo je molitvom „Ispovijesti vjere Hrvata katolika“ koju je predvodio **don Dejan Turza**, upravitelj župe u Sutomoru. Okupljene je pozdravio potpredsjednik HNV-a **Darko Perić**, naglasivši kako obilježavanje ove obljetnice ima duboko duhovno i identitetsko značenje za hrvatski narod, posebno za njegovu zajednicu u Crnoj Gori.

Oba događaja poslužila su kao snažan podsjetnik na važnost očuvanja hrvatskoga identiteta, jezika, kulture i vjere, kao i na duhovne korijene hrvatske državnosti utemeljene prije 1100 godina.

Obljetnica se obilježava na temelju odluke Hrvatskoga sabora koji je 2025. proglasio „Godinom obilježavanja 1100. obljetnice Hrvatskoga Kraljevstva“, kojom se podsjeća na krunidbu prvoga hrvatskog kralja Tomislava 925. godine te njegov spomen u pismu pape Ivana X., kojim je iste godine sazvan Prvi splitski crkveni sabor – ključni događaj u oblikovanju hrvatske državnosti, suverenosti i vjerskoga identiteta. ■



„TVRDILO SE DA SU HRVATI U CRNOJ GORI NASTALI PRIJE 150 GODINA, TO SU IRACIONALNA POSEZANJA”

Prosperov Novak naglašava kako su na stranicama Vidovićeve knjige srušeni manje-više svi pokušaji da se ospori nesporni hrvatski identitet ovih povijesnih hrvatskih krajeva i njihove književnosti, ali i cjelokupnoga identiteta

Tekst: Bruno Lucić (Dubrovački vjesnik)
Foto: Vedran Levi (Dubrovačke knjižnice)

Onomastičar i jezikoslovac, doktor znanosti **Domagoj Vidović** predstavio je u Saloci od zrcala knjigu „Bokeljske studije i ogledi” koja je objavljena u nakladi Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore. Uz autora, o knjizi su govorili predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore (HNV) **Zvonimir Deković**, predsjednik Hrvatske građanske inicijative (HGI), zastupnik u Skupštini Crne Gore i pjesnik **Adrijan Vuksanović** i teatrolog i novinar **Neven Staničić**.

Knjiga „Bokeljske studije i ogledi” sadržava onomastičke i kulturno-književne studije o Boki kotorskoj i Svebarju (Baru s okolicom). U knjizi se iznose temeljne jezične, književne i općenito kulturne odrednice hrvatskoga identiteta u današnjoj Crnoj Gori te odgovara na desetljeća (auto)cenzure i posezanja za mjesnom hrvatskom baštinom.

Moderator večeri bio je predsjednik Društva dubrovačkih pisaca i novinar **Boris Njavro** koji je na početku pozdravio okupljene.

„Što reći o Domagoju Vidoviću? On je jedan heroj, čovjek koji gdje god dođe, objasni onome tko tamo živi o čemu se radi, objasni ulice, gradove, podrijetlo... U posljednjih nekoliko godina sve češće i češće odlazi u Boku kotorsku, istražuje i otkriva predivne stvari. Jedno od njegovih ‘lutanja’, putešestvija je ova knjiga. To je čovjek kojeg je za savjet pitao i **Luko Paljetak**, a koji je rekao da će nakon njega samo Domagoj znati napisati prave akcente. Domagoj Vidović je poeta i književnik, izvrstan je”, naveo je Njavro, koji je naglasio kako je autor „terenac” koji hoda i neprestano traži.

Zatim se publici obratio Deković. „Sad nas Hrvata u Crnoj Gori u postotku ima 0,83 posto, ali ta malobrojna zajednica baštini više od 65 posto ukupnoga kulturnog blaga cijele Crne Gore. To je strahovito breme na zajednicu koja je odlučila štiti i čuvati svoj identitet. Boka je etnički i duhovno hrvatski prostor, to je jedan kompletan hrvatski prostor.

Naš identitet branimo kao baštinici, branimo to javno i moramo stvoriti vrijednosti koje trebamo ostaviti našoj djeci. Tako je ova knjiga proizvod sedam, osam godina rada Domagoja Vidovića. Hrvatsko nacionalno vijeće je ponosno što je tiskalo ovu knjigu, a nadam se da ćemo za godinu-dvije objaviti još jedno izdanje. **Slobodan Prosperov Novak** zaključio je kako smo ovu knjigu čekali više od 50 godina. Iz tiska nam je upravo izašla 67. knjiga, a važno je da pisana riječ ostane kao nadahnuće, garancija i opomena da su Hrvati u 2025. bili organizirani u Boki kotorskoj te čuvali i branili svoj identitet”, objasnio je Deković.

Vuksanović je komentirao kako je zahvalan Vidoviću zbog svega što radi za Hrvate u Crnoj Gori.

„U parlamentu nemam savjetnika i navikao sam se na tu vrstu ‘usamljenosti’, ali mogu reći da je jedan od mojih neformalnih savjetnika Domagoj Vidović koji mi objasni povijesne zavrzame pa poslije mogu raspravljati



ti o tome. Puno tih podataka Domagoj otkriva i prenosi, a mi ih - svatko na svoj način - distribuiramo u javnost i to je jako važno. Možda se nekom čini da smo zarobljeni u prošlosti, ali borba za sadašnjost počinje borbom za prošlost. Stalno smo u nekoj napetosti, okruženi mnogima koji idu u prošlost i koji govore da nas nema ili da smo neki drugi.”

„Nedavno smo imali nastup jednoga pravoslavnog svećenika iz Tivta koji je rekao da su Hrvati ‘projekt’”, dodaje Vuksanović.

„Riječ je o Hrvatima koji su desetljećima izloženi određenim kontaminacijama. Imamo problem s Hrvatima ranjenoga identiteta koji kao takvi plutaju političko-društvenim bujicama umjesto da budu usidreni u ono što jesu. Knjiga ima udžbenički karakter i zbog toga je posebno cijenim i volim, ima vrsnu pragmatičnost koja je nama korisna. U Hrvatskoj imamo vrstu redukcionizma, ali ta bliskost s Republikom Hrvatskom nam je važna, mi iz te relacije crpimo svoj vitalitet”, istaknuo je Vuksanović.

Rekao je kako je značaj Hrvata u Boki kotorskoj puno više od broja.

„Naš značaj se zasniva na određenim vrijednostima koje slijedimo i ako im budemo lojalni, rast će i naš broj. Da je politika Republike Hrvatske u posljednjih 60, 70 ili 80 godina bila kao što je danas i da su Hrvati u Crnoj Gori bili organizirani kao u posljednjih 20 godina, bilo bi nas puno više, ali to ne znači da ne trebamo biti angažirani, zato trebamo sijati sjeme koje će niknuti za određeno vrijeme. Jako sam zahvalan Vladi Republike Hrvatske i određenim institucijama na svemu što rade za Hrvate u Crnoj Gori jer bismo bez te potpore bili puno slabiji i ranjiviji. Zahvalan sam Domagoju Vidoviću što se bavi nama, mi Hrvati u Boki kotorskoj svojim bokeljstvom participiramo na sveopćem hrvatskom kulturnom krugu i činimo ga bogatijim, kao i Hrvati u Hercegovini, Bosni, Vojvodini i diljem svijeta. Moramo biti ponosni na misiju koju imamo i na vrijeme u kojemu živimo jer je Hrvatska slobodna, neovisna i demokrat-

ska zemlja. Davat ćemo svoj doprinos, a znam da ćete se radovati svim našim postignućima jer su to i vaša postignuća”, zaključio je Vuksanović.

Staničić je iskazao želju da okupljenima „otvori” apetit za Vidovićevom knjigom. Našalio se da im je u Boki kotorskoj želja da Vidovića ožene upravo u Boki tako da im ostane kao „trajno vlasništvo”.

„Treba imati sreće sresti čovjeka koji se zanima za ove stvari. Prije osam godina dogodio se prvi susret s njim, tada se Domagoj zainteresirao za ove teme. Najzanimljiviji dio knjige je onaj koji se odnosi na onomastičke studije, tu je pregled zabranjenih i rijetkih imena, pregled toponima, književne studije koje se odnose na Kotor i na Budvu... Treba čestitati Hrvatskome nacionalnom vijeću na ovom izdanju i na svemu što postiže u suradnji s Domagojem. No, tko će čitati i baštiniti ovu knjigu? Teško je očekivati da će se pojaviti na popisima lektira u crnogorskim školama i na fakultetima, ali ovo nadilazi okvire Crne Gore



i Hrvata koje žive na ovom području. Kao što navodi Prosperov Novak, nedostaje institut koji bi se bavio ovom književnošću. Gledanje samog sebe u ogledalu - to je ono što nam ova knjiga donosi, suočiti se mora i što je više tog suočavanja, mislim da ćemo svi iz njega izvući bolju poruku", poručio je Staničić.

Vidović je istaknuo kako su mu prilikom prvog dolaska u Boku rekli da pokraj Tivta živi jedna bračka obitelj. Slučajno je pronašao tu obitelj.

„Cijela bokeljska priča krenula je dvadeset metara oдавде - u 'Fontani'. Godine 2016. bio sam sa **Stjepanom Šešeljem** u Županiji. Tad su krenuli prvi pregovori da odem u Boku, ali su nedostajala dva 'sastojka': Boris Njavro i bokeljski dodatak. Jer, kad niste s Borisom u 'Fontani' kao da niste u 'Fontani'. Godinu dana poslije sjedili smo u Stonu i tad se otvorila cijela priča. Imao sam 'vatreno krštenje' u Kotoru jer su mi digli tablice, ali su se čudno vratile, ne znam je li to **blažena Ozana**

Kotorska ili nešto drugo... Slijed je bio sasvim logičan. Dosad sam više od deset godina proveo u istočnoj Hercegovini, brojke su tamo puno lošije nego u Boki kotorskoj. Hrvati su u Crnoj Gori politički subjekt, nekad ih je bilo više, možda tri puta više, ali nisu bili politički subjekt, kao što i Hrvati u BiH realno prije nisu bili politički subjekt kao što su danas. Tvrdilo se da su Hrvati u Crnoj Gori nastali prije 150 godina, a u Kotoru je prije tri stoljeća postajao tumač za hrvatski jezik! Prvi tekst napisan na hrvatskome jeziku u Baru dolazi iz 1629. Na ta posezanja je jako teško odgovoriti jer ne razgovarate s nekim tko je racionalan. Knjiga je ponajprije namijenjena našim ljudima, potrebno je našu mladost učiniti samosvjesnim ljudima“, rekao je Vidović, dodavši kako **Casanova** spominje pet Hrvata, od kojih su četiri iz Budve, a jedan iz Perasta.

„Sloboda se danas ovdje u Dubrovniku podrazumijeva, ali taj dašak slobode bolje razumiju oni koji su s ovih rubnih područja.

Dubrovnik je uvijek tu, svjetionik je u mraku, osjećam ovdje kutak slobode, slobodu da možemo govoriti ono što nas tišti“, izjavio je Vidović, koji je zahvalio svim predstavljacima, suradnicima, medijima, ali i Dubrovačkim knjižnicama.

Autor predgovora knjige, Slobodan Prosperov Novak, ističe kako do danas nije bilo neke knjige koja bi toj velikoj hrvatskoj narodnosnoj temi posvetila svaku svoju stranicu, svaku rečenicu i svaku svoju misao kao ovo Vidovićevo djelo.

Ovakvo smo djelo, napominje Prosperov Novak, čekali čitavih pola stoljeća jer je ono objava jednoga novog i sada stasalog naraštaja koji s potpunom upućenošću i spremnošću može tretirati to zahtjevno filološko područje.

Prosperov Novak naglašava kako su na stranicama Vidovićeve knjige srušeni manje-više svi pokušaji da se ospori nesporni hrvatski identitet ovih povijesnih hrvatskih krajeva i njihove književnosti, ali i cjelokupnoga identiteta ■



BABIĆ GALIĆ PREDSTAVILA U BEČU BOKU KOTORSKU I KULTURNU BAŠTINU HRVATSKE MANJINE U CRNOJ GORI

Zadivljujuće ljepote Boke kotorske, zaljevske uvale smještene između imponantnih strmih litica krških planina Orjena i Lovćena, na obali južnoga Jadrana, oduševile su bečke Hrvate i njihove austrijske prijatelje, okupljene 21. veljače u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Beču

Tekst: Snježana Herek (fenix-magazin.de)

Foto: Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Beču

Za oduševljenje se pobrinula **prof. dr. sc. Vanda Babić Galić**, posebna savjetnica hrvatskoga ministra vanjskih i europskih poslova **Gordana Grlića Radmana** i dugogodišnja proučavateljica kulturne baštine Boke kotorske.

Znanstvenica je pod naslovom „Boka kotorska – Zaljev svetaca i hrvatske kulture” održala iznimno zanimljivo predavanje kao uvod u projekciju filma „O crkvama sve najbolje”, s imponantnim prikazom sakralne baštine Boke kotorske.

Sve nazočne uvodno je pozdravio hrvatski veleposlanik u Austriji **Daniel Glunčić**. Među brojnim gostima i uzvanicima bila je i šefica kabineta ministra vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Lara Romano**, kao i otpravnica poslova u Veleposlanstvu Crne Gore u Austriji **Stanica Anđić**.

„Izlaganje je temeljeno na mome tridesetogodišnjem znanstvenom bavljenju kulturom i baštinom hrvatske manjine u Crnoj Gori i mome znanstvenom radu ‘Boka kotorska – Zaljev svetaca i hrvatske kulture’”, istaknula je Babić Galić,



višestruko nagrađivana znanstvenica za doprinos očuvanju hrvatske kulturne baštine.

Zatim je predstavila impresivni „Zaljev svetaca” i bogatu hrvatsku kulturu i tradiciju Boke kotorske, čiju baštinu čuva i promiče, kako je istaknula, oko 5150 pripadnika hrvatske manjinske zajednice u Crnoj Gori.

Napomenula je kako je riječ o „autohtonoj hrvatskoj kulturi”, koja je „od stoljeća sedmog kuća Hrvata”.

„Boka kotorska je Zaljev svetaca, Bogorodičin zaljev. Boka kotorska je fjord, koji to po genezi nije. Boka kotorska je stara hrvatska kuća, koja je biser hrvatske kulture i kulturni dragulj Crne Gore”, rekla je Babić Galić za Večernji list.

„Ovaj put sam se odlučila na nešto drukčiji način promocije, za film, koji je napravljen u Hrvatskome nacionalnom vijeću Crne Gore, a zove se ‘O crkvama sve najljepše’”, istaknula je ustvrdivši: „Kroz jednu sakralnu kulturu Boke kotorske može se vidjeti koliko smo blago zanemarili, o čemu se trebamo brinuti i što trebamo znati svi mi kojima je hrvatski identitet i kultura glavna nit, rekla bih kraljeznica koja nas drži uspravnima.”

Ono što je znanstvenici bilo posebno važno istaknuti je kako bokeljska kultura „nije samo kultura Boke kotorske, nego i europska kultura i kultura svakoga Hrvata”. Uz primjedbu kako bi stoga svi trebali pomoći Boki kotorskoj i Hrvatima koji tamo žive, a „kako bi opstali”.

Također je naglasila značajan doprinos bokeljske baštine kulturno raznolikosti Crne Gore.

„Ono što sam htjela postići ovim filmom i predavanjem temeljenom na mome znanstvenom radu je osvijestiti isel-

jenu Hrvatsku, i u konačnici i europsku publiku, da postoji Zaljev svetaca i hrvatske kulture, koji je veliko kulturološko blago, a koji je pomalo zaboravljen”, istaknula je sjajna promotorica Boke kotorske i Hrvata koji u njoj žive.

Zatim je nabrojila samo neke od brojnih „bisera i dragulja” toga jedinstvenog zaljeva prirodnih ljepota, kulturne baštine i svetaca koji pripadaju, kako je rekla, „hrvatskome kulturnom kodu”.

Tu su svetišta od ugleda i poštovanja: katedrala iz 1166. godine, dok još ni Amerika nije bila otkrivena, starija i od bazilike sv. Petra u Rimu, na tisuće malih trgova, zatim sveci i blaženici, poput sv. Leopolda Bogdana Mandića, prve hrvatske blaženice Ozane Kotorske, blaženika Gracija iz Mula... Ali i Tripundanske svečanosti, manifestacije u čast sv. Tripuna, zaštitnika Kotora, kao i Tripundansko kolo, koji su na popisu UNESCO-ove nematerijalne kulturne baštine.

Naravno, i nezaobilazna Bokeljska mornarica, najstarija aktivna mornarica na svijetu, čije hrvatske bratovštine svjedoče svoju višestoljetnu tradiciju.

Znanstvenica nam je rekla kako „niti jedna hrvatska Vlada dosad nije pružila toliku podršku i skrbila se o Hrvatima Boke kotorske, i to na svim razinama, kao sadašnja”.

„Danas nas je u Boki kotorskoj ostalo još samo 5150, ali smo snažni, povezani i sigurni, jer Hrvatska je s nama i uz nas”, naglasila je prof. dr. Vanda Babić, rođena 1967. godine u Kotoru.

Možda na kraju nije na odmet spomenuti i podatak da je Boka kotorska bila dio Dalmacije do 1922. godine, a od 1945. godine pripada Crnoj Gori ■



NITI KOJE NADILAZE MORE

Tripundanske svečanosti u Splitu, Rijeci i Puli potvrdile snagu tradicije, zajedništva i kulturnoga identiteta Bokelja

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Bokeljska mornarica

Bokeljska mornarica, najstarija aktivna mornarica na svijetu, i ove godine potvrdila je svoju vitalnost i značaj nizom svečanih manifestacija u Rijeci, Splitu i Puli. Ove proslave nisu samo nostalgичni pogled unazad, već snažan izraz živoga kulturnog identiteta i most koji povezuje Bokelje diljem svijeta s njihovim korijenima u Kotoru i Boki kotorskoj.

Split: Dijalog kulture i institucija

Tripundanske svečanosti u Splitu započele su 21. veljače otvaranjem izložbe fotografija „Riznica duha jugoistočnog Jadrana” autora **Dražena Zetića** u Pomorskom muzeju. Kroz objektiv je dokumentirao bogatstvo bokeljske pomorske, duhovne i kulturne baštine.



Predsjednik Bokeljske mornarice Kotor **mr. Denis Vukašinović** 27. veljače održao je predavanje pod nazivom „Bokeljska mornarica i Tripundanske svečanosti – nekad i sad“, u kojem je izložio povijesni kontekst, suvremene izazove i potencijale ove drevne institucije.

Službeni susreti održani 28. veljače uključivali su sastanke s gradonačelnikom Splita **Ivicom Puljkom** i županom Splitsko-dalmatinske županije **Blaženkom Bobanom**. Tijekom razgovora razmatrane su mogućnosti institucionalne podrške i proširenja aktivnosti bratovštine iz Splita. Sastanci su završeni razmjenom prigodnih poklona, kao izraz zahvalnosti i prijateljstva.

U svečanom ambijentu hotela „Park“ istog dana upriličena je i Bokeljska večer, gdje su uz kulturno-glazbeni program i tradicionalno kolo svetoga Tripuna prisutni još jednom proslavili neraskidivu vezu s duhom Boke.

Rijeka: Slavlje tradicije i kulturne baštine

Na poziv Hrvatske bratovštine „Bokeljska mornarica 809“ iz Rijeke, predstavnici Bokeljske mornarice Kotor sudjelovali su u obilježavanju Tripundanskih svečanosti i Dana Boke, koji su u Rijeci održani 22. veljače. Događaj je okupio članove ove mornarice, prijatelje Boke i brojne poštovatelje njezina kulturno-povijesnog nasljeđa.

Svečana Bokeljska večer održana je u atmosferi zajedništva i prijateljstva, uz bogat umjetnički i glazbeni program. Poseban trenutak večeri bilo je tradicionalno izvođenje kola svetoga Tripuna – svetkovine koja simbolično ujedinjuje vjernost, čast i pripadnost bokeljskoj tradiciji.

Kulturni dio programa dodatno je obogaćen izložbom dobrotke čipke „Pacijenca“, organiziranom 24. veljače u suradnji s Općinskom javnom ustanovom „Muzeji“ Kotor i riječkom podružnicom Hrvatske matice iseljenika u Muzeju grada Rijeke u Palači šećera. Ova čipka, prepoznata kao nematerijalno kulturno dobro Crne Gore, predstavljena je izložbom i promotivnim filmom redatelja **Dušana Vulekovića**, koji na autentičan način prikazuje njezinu ljepotu i značaj.

Pula: Čuvanje identiteta i okupljanje zajednice

Kulminacija ovoga niza događaja bila je Bokeljska večer održana 29. ožujka u hotelu „Plaza Belvedere“ u Medulinu, u organizaciji Hrvatske bratovštine „Bokeljska mornarica 809“ iz Pule. Više od 140 uzvanika prisustvovalo je ovoj manifestaciji, koja je uz niz kulturnih i društvenih aktivnosti oslikala bogatstvo bokeljske tradicije.

Ceremonijalni dio večeri uvećao je nastup malog admirala iz Pule, koji je simbolično recitirao zakletvu



admiralu. Tradicionalno kolo u čast svetoga Tripuna još jednom je podsjetilo na snagu kolektivne memorije i duhovnog nasljeđa.

Prisutnima su se obratili **Vladimir Pasković**, predsjednik bratovštine iz Pule, kao i predstavnici Bokeljske mornarice Kotor, mr. Denis Vukašinović i viceadmiral **Andro Radulović**, naglašavajući značaj ovakvih susreta za očuvanje zajedništva i kontinuiteta kulturne misije Bokeljske mornarice.

Večeri je prisustvovala i ministrica zdravlja Republike Hrvatske **doc. dr. sc. Irena Hršić**, kojoj je iskazano posebno priznanje za podršku zajednici Bokelja.

U sklopu događaja održan je i radni sastanak rukovodstva bratovštine iz Pule, na kojem su razmatrani aktualni izazovi i definirani planovi za unapređenje djelovanja i veću vidljivost aktivnosti Bokeljske mornarice u hrvatskom i širem regionalnom kontekstu.

Sudjelovanje Bokeljske mornarice Kotor u svečanostima u Rijeci, Splitu i Puli još jednom potvrđuje živu i snažnu vezu između matice i bratovština. Uz kulturne, umjetničke i institucionalne aktivnosti, Bokeljska mornarica nastavlja njegovati zajedništvo, prenositi tradiciju i čuvati bogatu baštinu Boke kotorske, poput svjetionika koji povezuje prošlost s budućnošću ■

SJEDNICA ADMIRALATA I UPRAVNOG ODBORA: SNAŽNO JAČANJE BOKELJSKE MORNARICE

Na sjednici Admiralata i Upravnog odbora Bokeljske mornarice Kotor, održanoj 4. travnja u Domu Mornarice, još jednom je potvrđen kontinuitet rasta i jačanja ove drevne organizacije.

Veliki interes za članstvo u Bokeljskoj mornarici i dalje ne jenjava, što potvrđuje primitak dvanaest novih članova, čime se nastavlja pozitivan trend širenja i obnove članstva.

Poseban trenutak sjednice obilježila je vrijedna donacija paradne sablje i bajoneta iz razdoblja Austrijskog carstva, koju je Bokeljskoj mornarici darovao **Igor Kerndl**. Ova plemenita gesta člana Mornarice dodatno pridonosi jačanju organizacije i njezinoj opremljenosti hladnim oružjem, koje ima kako simbolični tako i povijesni značaj.

Bokeljska mornarica Kotor nastavlja rasti i snažiti, oslanjajući se na bogatu tradiciju, predanost svojih članova i stalno obnavljanje, kako ljudskih tako i materijalnih resursa.



OBALOM IDENTITETA I POVIJESTI

Učenici Hrvatske nastave iz Tivta, Kotora i Budve, u pratnji učiteljice i roditelja, u sklopu terenske nastave obišli su Šibenik s okolicom te Split, upoznavši se s kulturnim nasljeđem i prirodnim ljepotama, uz snaženje jezičnoga i nacionalnoga identiteta

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Grad Šibenik, Nikola Dončić



Dok zidine Kotora pričaju legende starih pomoraca, a budvanske i tivatske obale šapuću morskim valima, jedno tiho, ali važno poglavlje ispisuje se u učionicama Hrvatske nastave u Crnoj Gori.

Školski je to prostor njegovanja jednoga vrijednog nasljeđa i jako snažna poveznica mlađih naraštaja sa svojim korijenima.

Hrvatska nastava u Crnoj Gori mnogo je više od izvanškolskoga programa. Most je između generacija te luka u kojoj identitet ne blijedi, već se učvršćuje. U sredinama gdje su manjinske zajednice tihe, ali ponosne, ovakvo obrazovanje znači posebnu snagu, samopouzdanje i pripadnost.

Nastava više od dvadeset godina djecu bokeljskih Hrvata uči da razumiju tko su i kamo pripadaju, a u vremenima kada granice identiteta često budu zamagljene, upravo ova povezanost s poviješću i tradicijom predstavlja zalag očuvanja nacionalnoga identiteta.

A kada se ta nastava presele na teren, među kamene zvonike, slapove rijeka, plavetnilo mora i tople zagrljaje domaćina, postaje iskustvo koje se ne zaboravlja. Zato svako putovanje ima mnogo dublji smisao od terenske nastave, jer dani su to koji ostaju u sjećanju i trenutci u kojima se znanje pretače u doživljaj, a osjećaj pripadnosti jača svakim korakom.

Tako je bilo od 9. do 12. travnja, kada je 28 učenika Hrvatske nastave iz Tivta, Kotora i Budve, u pratnji deset roditelja i učiteljice **Maje Širole Pean**, krenulo na put na kojem emocije vode glavnu riječ. Odredišta su bila pažljivo birana, od Šibenika, Nacionalnog parka Krke, otoka Zlarića i Prvića, Tribunja i na kraju Splita - mjesta koja pričaju o hrvatskome identitetu, prirodnoj ljepoti i bogatoj povijesti.

Put ih je najprije doveo u Šibenik, gdje su se smjestili u hotel „Armerun“, a zatim uronili u povijest ovoga drevnoga grada.

Dočekani su otvorena srca, a već prvi koraci podno katedrale sv. Jakova, gdje su se susreli s **don**



Krešimirom Matešom, bili su prožeti posebnim osjećajem. Saznali su mnogo o kulturnom i povijesnom nasljeđu te kako je **Juraj Dalmatinac** UNESCO-vu ljepoticu bez vezivnog materijala gradio poput lego kockica.

Djeca su sa zanimanjem upijala svaki detalj, ne samo zbog kviza kojim su upoznavali grad, već i zbog svoje Boke koju su pronašli i u ulicama Šibenika i kamenim mozaicima njegovih tvrđava.

Zeleno-plave stranice idućeg dana otvorio im je Nacionalni park Krka u kojemu su, šetajući drvenim vijugavim stazama, uživali u šumu njegovih slapova. Brodić koji klizi prema otoku Visovcu dodatno je istaknuo ovu prirodnu razglednicu, koja se mogla dotaknuti i omirisati.

Na otoku Visovcu, jednom od najljepših duhovnih središta Hrvatske, gdje priroda i vjera čine savršen sklad, učenici su u tišini upijali svaki detalj bogate povijesti i kulture ovoga Marijanskog svetišta. Zbog svoga nastanka neodoljivo podsjeća na otok Gospe od Škrpjela, dok spokoj njegova ušuškanoz zelenila odgovara drugom bokeljskom otočiću – Svetom Jurju.

Nešto kasnije toga dana u etno parku „Pakovo Selo“ kreativna i duhovita **Ana Lokas** prikazala je djeci život njihovih predaka. Mogli su razgledati negdašnju dalmatinsku kuću, gdje su sjeli za blagavaonski stol i naučili kako se radi pršut, zavirili su u staru djevojačku škrinju, onda i u konobu da bi, uživajući u zaboravljenim okusima, poslušali zanimljive tradicijske storije.

Uz čudesan kanjon Čikole vratila se bokeljska ekipa u Krešimirov grad, kako bi se sutra u impozantnoj Gradskoj vijećnici surela sa županom Šibensko-kninske županije dr. sc. **Markom Jelićem** i pročelnicom Upravnog odjela za društvene djelatnosti Grada Šibenika **Mirjanom Žurić**, koji su ih dočekali s iskrenom toplinom.

UČITELJICA MAJA ŠIROLA PEAN: „DJECA NAJBOLJE UČE ONDA KADA NEŠTO DOŽIVE

Znanje koje se osjeti, proživi i udahne punim plućima vrijednosti su na kojima počiva Hrvatska nastava u Crnoj Gori, koja je ove godine učenike odvela na edukativno putovanje Šibensko-kninskom županijom i Splitom.

Učiteljica **Maja Širola Pean**, koja s puno predanosti vodi djecu svijetom jezika, identiteta i znanja, ističe za Hrvatski glasnik zašto su ovakva iskustva nezamjenjiva.

„Djeca najbolje uče onda kada nešto dožive. Kada stanu ispred katedrale sv. Jakova, kada čuju šum slapova Krke, kada osjete miris mora na Zlarinu. To su trenutci koji se pamte i uče cijelim bićem. Upravo je to bio naš cilj, da im pružimo stvaran, opipljiv susret s kulturnom i prirodnim baštinom Hrvatske.”

Osim što potiče intelektualnu radoznalost i razvija znanja, terenska nastava ima i mnogo dublji značaj.

„Ovakva putovanja uče djecu poštovanju prema baštini, razvijaju osjećaj pripadnosti i ljubavi prema svome jeziku i kulturi. Uz igru i druženje, oni stvaraju uspomene koje oblikuju njihov identitet. A to je ono najvrjednije”, naglasila je Širola Pean.

Terenska nastava nadilazi okvir običnog putovanja, ponajviše zato što spaja ljude, gradi prijateljstva i stvara osjećaj bliskosti koji ostaje.

„Djeca su se zbližila, učvrstila su se prijateljstva, a roditelji iz različitih gradova povezali su se i međusobno upoznali. To je temelj snažne zajednice, a mi upravo na tome želimo raditi”, rekla je Širola Pean, naglasivši kako je Udruga roditelja učenika Hrvatske nastave u Crnoj Gori uveliko potpomognula provođenje školskih aktivnosti.

„Uz entuzijazam i dobru organizaciju predsjednice **Marije Franović**, realizirana je cijela ova zahtjevna terenska nastava, kao i uz podršku mnogih partnera i donatora”, zaključila je Širola Pean za Hrvatski glasnik.

Župan Jelić, zaželjevši mladim gostima dobrodošlicu, zahvalio je na posjetu i interesu za očuvanje hrvatskoga identiteta, kulture i jezika. Naglasio je važnost povezivanja mladih naraštaja i očuvanja kulturnih veza Hrvatske i Crne Gore, istaknuvši kako ovaj susret pridonosi razvoju međusobnog razumijevanja i suradnje.

Predočio je Jelić gostima bogatu povijest i znamenite osobe s područja Šibensko-kninske županije,

dok je pročelnica Žurić istaknula kako Gradska vijećnica, sagrađena sredinom 16. stoljeća, spada među najznamenitije kulturne spomenike grada Šibenika, koja se nalazi na Trgu Republike Hrvatske, jednom od najljepših u domovini.

U izrazito pozitivnom ozračju, nakon zajedničke fotografije sa županom na skalama pokraj katedrale, učenici su nastavili Šibenskim kanalom prema Zlarinu i Prviću, živopisnim otocima.

UDRUGA RODITELJA UČENIKA HRVATSKE NASTAVE U CRNOJ GORI: PRVI PROJEKT, VELIKA OSTVARENJA

Iako je osnovana tek krajem prošle godine, Udruga roditelja učenika Hrvatske nastave u Crnoj Gori već je ostavila snažan trag. Njihova energija, entuzijazam i predanost nisu prošli nezapaženo, posebice sada, nakon uspješno realizirane terenske nastave u Šibeniku i njegovoj okolini. Bila je to prava mala avantura, edukativna i emotivna, osmišljena i provedena do najsitnijeg detalja upravo zahvaljujući trudu Udruge i učiteljice **Maje Širole Pean**.

Ključna figura u organizaciji ove terenske nastave bila je predsjednica Udruge, **Marija Franović**. Za nju je to bilo prvo iskustvo u vođenju tako velikog projekta, ali, kako sama ističe, izazov je prihvatila s velikim zadovoljstvom.

„Iskreno, prvi put sam sudjelovala u nečemu ovako opsežnom, ali sve što smo zamislili, uspjeli smo i ostvariti. Naravno, veliku razliku činilo je i to što dolazim iz šibenskoga kraja, iz Tribunja. To mi je pomoglo da djeci i roditeljima pružimo osjećaj doma, da se osjećaju kao svoji na svome, a upravo to su i doživjeli, na svakom koraku“, za Hrvatski glasnik kaže Franović.

Prisjeća se topline ljudi koji su im otvorili vrata i srce, od osoblja hotela, vodiča, **don Krešimira Mateše** i **don Ante Vrcića**, do župana **Marka Jelića** i posade broda „Jastog“. Posebno mjesto pridaje dočeku u Tribunju, njezinu rodnome mjestu, gdje su ih, kako kaže, domaćini dočekali baš onako kako je i očekivala – srčano, otvoreno i iskreno.

„To je ono što Tribunj jest – mjesto povezanosti i gostoljubivosti. Osjetili smo to svi, i djeca

i roditelji, i to nas je dodatno motiviralo da nastavimo suradnju s ovim prekrasnim mjestom. Već smo u kontaktu s don Antom, koji mi je javio da će jedan autobus hodočasnika iz Tribunja doći u Kotor na vanjsku proslavu sv. Tripuna u veljači. Bit će to divna prilika da im uzvratimo gostoprimstvo, onako kako samo Boka zna.“

Suradnja se širi i dalje. Zajednica bokeljskih Hrvata iz Splita također je izrazila želju za nastavkom druženja, a sudeći po entuzijazmu koji vlada u Udruzi, takvih će prilika biti još mnogo.

U planu su nove aktivnosti, a već 31. svibnja organizira se jednodnevni izlet u Bar, s kratkom planinarskom turom iznad grada, u povodu Dana državnosti Republike Hrvatske. No, vrhunac tek slijedi, kada se u listopadu i studenome očekuje bogat program u povodu obilježavanja dva desetljeća Hrvatske nastave u Crnoj Gori, u sklopu Dana hrvatske kulture, koji će se održati u Tivtu i Kotoru.

„Sav ovaj trud i organizacija putovanja u Šibenik i Split ne bi bili mogući bez niza važnih partnera koji su podržali projekt. Prije svih mislim na Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija Crne Gore, koje je najvećim dijelom financiralo terensku nastavu. Tu su i ravnateljica OŠ 'Njegoš' iz Kotora **Tamara Radonjić**, Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Podgorici, gospodin **Miro Purko**, vlasnik hotela „Armerun“, zatim turističke zajednice Kotora i Tivta, općine Tribunj, Tisno i Pirovac, grad Vodice, kao i posada broda Jastog“, za Hrvatski glasnik zaključila je Franović.

U zlarinskome Hrvatskom centru koralja na inovativan i zanimljiv način naučili su kako se ova mala crvena ljepota tijekom stoljeća oblikovala i cijenila te kako je koraljarstvo utjecalo na stanovnike ovoga otoka šibenskog arhipelaga.

Koraljarstvo, najveća posebnost i kulturno nasljeđe Zlarina, još od 15. stoljeća, kada se javljaju prvi pisani

tragovi o poznatim zlarinskim lovcima na koralje, određuje i oslikava život i tradiciju ovoga otoka.

Memorijalni centar „Faust Vrančić“ u Prvić Luci također je zaokupio pažnju učenika iz Crne Gore, koji su na tome otoku otkrili genijalnost izumitelja i jednog od najvećih umova hrvatske povijesti i renesanse. **Faust Vrančić** autor je, uz ostalo, petojezičnoga rječnika

pod nazivom „Rječnik pet najplemenitijih jezika Europe“ i djela „Machinae novae“, u kojem je opisao 56 raznovrsnih uređaja i tehničkih rješenja. Vrančićev nacrt visećega mosta prvi je nacrt ove vrste mosta na svijetu dok je njegov padobran, u odnosu na **Leonardove** nacрте, revolucionaran utoliko što je njegov četverokutnoga oblika, kakav ima većina današnjih padobrana.

U Tribunju, posljednjem učeničkom odredištu u Šibensko-kninskoj županiji, priređen je veličanstveni doček.

„Bokeljski“ brod dočekala su na rivi vrtićka djeca, odjevena u narodnu, „žudijsku“ nošnju. Iznimna srdačnost načelnika općine **Marka Grubelića**, direktorice Turističke zajednice **Josipe Jerkov** i tribunjskoga župnika **don Anta Vrcića**, uz pjesmu i tradicionalne slastice, pokazali su kako brojčano male zajednice pružaju velike geste gostoprimitva.

Bio je to doček i za predsjednicu Udruge roditelja Hrvatske nastave u Crnoj Gori **Mariju Franović**, rođenu Tribunjanku udanu u Kotoru.

Don Vrcić je u crkvi Velike Gospe približio lokalnu tradiciju i običaje gostima, s kojima se križnim putem uputio do crkve svetoga Nikole, odnosno Mikule, kako ovoga sveca zovu u ovome dijelu Dalmacije. Bokelji su, nakon molitve u pitoresknoj crkvi, uživali u gotovo nestvarnome pogledu koji se s ove drevne utvrde pružao na otoke i sam Tribunj, mjesto bogate ribarske tradicije, baš kao i Muo pokraj Kotora.

Načelnik Općine Tribunj Marko Grubelić izrazio je veliko zadovoljstvo zbog dolaska djece iz Crne Gore tijekom uskrasnog vremena te istaknuo kako je posebno ponosan na suradnju svojih sumještana koji su pripremili jako lijepi doček.

Također mu je drago da su tribunjska djeca dolaskom u narodnim nošnjama svojim prijateljima iz Boke pokazala dio svoje kulture i nasljeđa. Istaknuo je i važnost kulturne povezanosti s Crnom Gorom, naglašavajući kako svako putovanje počinje prvim korakom.

„Naša sumještanka Mare udana je dolje, tako da mi imamo osobnu povezanost s Crnom Gorom. Također sam imao prilike turistički ići u Crnu Goru i mogu reći da mi se posebno Kotor svidio, jako je lijepo uređen grad. Nadam se da će se iz ove inicijative izroditi neke nove, možda i mi organizirano posjetimo Boku kotorsku“, rekao je Grubelić za Hrvatski glasnik.





Susret s magarcima na tribunjskoj farmi - simpatičnim, tvrdoglavim, ali ponosnim životinjama koje su nekada bile okosnica života, bio je prava zabava, ali i podsjetnik na vremena kada je život bio jednostavniji i mnogo više vezan uz zemlju i zajednicu.

Dolazak u Šibenik ne bi bio potpun bez uspomene na jednog od njegovih najvećih sinova - **Dražena Petrovića**. Posljednja postaja prije povratka bila je upravo njegov spomenik na Baldekinu. U tišini koja je obavila taj trenutak, djeca su zastala, možda prvi put u danima ispunjenim smijehom i doživljajima, potpuno utišana. Nije bilo govora, nije bilo potrebe. Pogledi su govorili sve: poštovanje, divljenje i tiha zahvalnost čovjeku koji je iz skromnog kvarta, snagom volje i rada, postao svjetska legenda. Njegov lik, uklesan u bronci, postao je podsjetnik na to da istinska veličina ne dolazi iz pompe, već iz predanosti, skromnosti i nepokolebljive strasti prema onome što voli.

Zajednica bokeljskih Hrvata, predvođena predsjednikom **Lukom Perkovićem** i predstavnicima Hrvatske bratovštine „Bokeljska mornarica 809“, u Splitu je ugostila učenike toplinom domaćina koji prepoznaje značaj ovakvih susreta. Druženje na rivi i Peristilu, vožnja turističkim vlakom do Marjana te posjet za bokeljske Hrvate važnome Pomorskome muzeju, snažno su upotpunili zajedničke trenutke, prožete radošću otkrivanja i povezivanja.

Na kraju splitskoga susreta, suze nisu izostale. One tihe i iskrene, nježne, nenametljive. Otirale su ih note pjesme Bokeljska noć, koju su svi zajedno pjevali, stih po stih, s onom prepoznatljivom melankolijom koja u sebi nosi i snagu i pripadnost.

Učenici Hrvatske nastave vraćajući se u Crnu Goru nosili su nevidljiv, ali neizbrisiv osjećaj. Možda i više od samoga osjećaja je pripadnost jednoj velikoj priči, toploj, svojoj, hrvatskoj. A to je, zapravo, najveći dar Hrvatske nastave ■



JOSIPA PETRINA: GLAS BOKE U SRCU DALMACIJE

U svijetu u kojem se profesije često strogo dijele, **Josipa Petrina** prirodno spaja nekoliko poziva u jedan. Dugogodišnja novinarka, danas u mirovini samo na papiru, s istim žarom vodi emisije na lokalnome radiju, pripovijeda o zavičaju i s jednakim entuzijazmom uvodi posjetitelje, osobito one najmlađe, u ljepote Šibensko-kninske županije. Njezin rad obuhvaća mnogo više od pukog prenošenja informacija, jer ona prenosi osjećaj pripadnosti, povezuje obale Jadrana i čuva uspomene na djetinjstvo koje je, iako proživljeno u Sarajevu, bilo uronjeno u mirise i zvuke Boke kotorske. S njom smo razgovarali nakon jednog od vođenja u Nacionalnome parku Krka, gdje je dočekala učenike Hrvatske nastave iz Crne Gore.

Iako ste danas najpoznatiji kao turistička vodičica, Vaš profesionalni put je mnogo širi.

Danas sam službeno u mirovini, ali teško je to reći kad još uvijek radim i osjećam se aktivno. Najviše sam angažirana kao turistička vodičica, no jednom kad ste novinar, to u vama uvijek ostaje. Taj poziv ne napušta čovjeka. Još uvijek vodim dječju emisiju 'Daj pet' na Radiju Drniš. Djeca su mi posebna inspiracija. Oni znaju slušati, pitati, istraživati. Posebno mi je drago kad ih mogu voditi kroz naš kraj i pričati im priče koje možda neće naći u udžbenicima. Također, vodim i emisiju 'Baština naša svagdašnja', koja je posvećena turizmu, ali na jedan poseban, lokalni način. Njome povezujem svoju novinarsku strast s ljubavlju prema baštini i zavičaju.

Kakav je bio susret s učenicima Hrvatske nastave iz Boke kotorske?

Rad s djecom mi je uvijek radost, ali ova djeca su bila posebno pažljiva i znatiželjna. Rekla bih čak da su pokazala više interesa nego mnoga djeca iz Hrvatske. Slušali su me pažljivo, upijali svaku riječ, uživali u vođenju, ali i u posjetu etno selu gdje su saznali mnogo o našim običajima. Zanimljivo je bilo i to što smo otkrili koliko toga dijelimo. Djeca su bila s morske strane, pa se more ovdje i more tamo jednostavno prepoznaju. I običaji, i riječi, i pjesme, sve nam se isprepliće.

Koliko su po Vašemu mišljenju ovakvi susreti važni za očuvanje veza između Hrvatske i Hrvata u Boki kotorskoj?

Mislim da su dragocjeni. Ovakvi dolasci i susreti ne znače samo njima, već i nama. Podsjećaju nas da hrvatski identitet ne prestaje na granicama, da nas ima i izvan Hrvatske, ali da smo i dalje povezani. Nema tu granica kad govorimo srcem i kulturom.

Osobno ste vezani uz Perast i Boku kotorsku.

Moj otac je rođen u Perastu, iz kojega je otišao još kao dijete. Ali, duh Boke je uvijek bio prisutan u našoj kući. Svake godine smo slavili Gospu od Škrpjela, kada su nam u posjet dolazile tatine sestre. Bila je to prava fešta. A moj prvi susret s morem bio je upravo tamo. Proplivala sam u Kotoru. Iako smo živjeli u Sarajevu, ljeto u Boki bilo je nešto posebno.

DON ANTE VRCIĆ: OD GOSPE OD ŠKRPJELA DO TRIBUNJA – ZAVJET KOJI TRAJE

Kad se iz Boke putuje prema Tribunju, ne dolazi se samo iz jednog kraja Jadrana u drugi – dolazi se doma. Tako su se osjećala djeca iz Boke kotorske koja su nedavno boravila u ovoj pitoresknoj dalmatinskoj župi, dočekanu širom otvorenih ruku. Jedan od njihovih domaćina, **don Ante Vrcić**, župnik u Tribunju, nije samo svećenik. Pokretač je zajedništva, obnovitelj duhovne i materijalne baštine i čovjek koji vjeruje da je Crkva živa samo ako je zajednica živa. S njim razgovaramo o povezanosti Kotorana i Šibenčana, o crkvenoj obnovi koja ne staje na kamenju, o svecima koji pronalaze ljude, ali i o vjeri koja, kad se podijeli, ne slabi, već raste.

Tribunj je nedavno dočekaio djecu iz Kotora, Tivta i Budve, a Vi ste bili jedan od glavnih domaćina. Kako ste doživjeli taj susret?

Zahvaljujem na toplim riječima. Istina je, kad god smo u Božjoj crkvi, odmah se osjećamo kao svoji. Ta povezanost između Kotora i cijele domovine, a posebno Šibenika, živa je i stvarna. Naša hodočašća iz Šibenske biskupije prema Kotoru, svake godine na svetoga Tripuna i svetoga Vlaha, svjedoče toj neraskidivoj vezi. I uz Božju pomoć, gradit ćemo je i dalje.

U Vašoj župi primjetan je snažan zamah u obnovi, ne samo crkve, već i zajedništva među župljanima.

Točno. Veseli me da se to prepozna jer je upravo zajedništvo ono za što se svakog dana molimo. Bez njega nema pravog ostvarenja ciljeva. Zajedništvo je u temelju naše vjere, to je odnos Oca, Sina i Duha Svetoga. A kada čovjek dijeli ono što ima, kada to postane zajedničko, tada se rađa ljubav koja ne poznaje granice ni prepreke.

Vaša župa odiše gostoljubivošću i angažmanom. Čini se da ste uspjeli probuditi onu izvornu, tribunjsku snagu.

Tribunjci su poznati po svojoj srdačnosti i radišnosti. Naša je zadaća bila samo jedno – ponovno pokrenuti duh zajedništva i pokazati da ovakvi susreti nisu samo mogući, nego i potrebni. I kada to ljudi osjete, kada prihvate poziv pastira – tada znamo da idemo u dobrom smjeru. Sve što vidite ovdje nije samo moja zasluga, to je plod cijele župne zajednice.

U obnovi Crkve primjećuje se spoj tradicije i suvremenosti. Koliko Vam je važno sačuvati autentičnost, a opet govoriti jezikom današnjeg vremena?

Temeljno je poštovati struku i one koji znaju svoj posao. Krist je svojim učenicima poručio da učenik nije iznad učitelja – a tko je potpuno poučen, bit će kao učitelj. Mi svećenici danas imamo zadaću aktualizirati Kristovu poruku, ne prilagođavati je svijetu, već je utjeloviti u konkretnu svakidašnjicu. To je put kojim se i dalje živo i snažno progovara o Bogu – ne u prilagođenim okvirima, nego tako da se svijet ponovno prilagodi govoru Božje riječi.

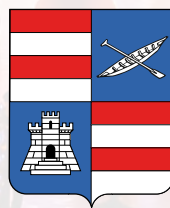
U Vašem životu postoji i osobna veza s Bokom kotorskom?

Da, i to vrlo posebna. Prije više od deset godina, još prije bogoslovije, hodočastio sam u Perast, do Gospe od Škrpjela. Tamo sam izrekao molitvu: 'Ako postanem svećenik, vratit ću se ovdje i zahvaliti.' I to sam i učinio, nakon mlade mise otišao sam zahvaliti Gospi i svim našim svecima iz Zaljeva – onoga što s pravom nazivamo Zaljevom hrvatskih svetaca. To je za mene poseban zavjet i veza koja traje.

Sudjelovali ste i u dokumentarnome filmu o blaženome Alojziju Stepincu.

Da, Božjom milošću i providnošću, zbog fizičke sličnosti, pozvan sam sudjelovati. I što sam više ulazio u tu priču, to sam više osjećao koliko je prisutnost blaženoga Stepinca živa među nama. Obično mi tražimo sveca zaštitnika, a ja mogu reći da je Stepinac pronašao mene. Njegova ljubav prema Crkvi, Bogu i Domovini neka nam svima bude putokaz.





DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA



DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA: OD DOMOVINSKOGA RATA DO EUROPSKE REGIJE VISOKE KVALITETE ŽIVLJENJA

„Posebnom dužnošću smatramo čuvanje i promicanje kulturne i povijesne baštine županije koja je na ponos ne samo nama, nego i cijelome hrvatskom narodu“

Tekst: Nikola Dobroslavić, dubrovačko-neretvanski župan
Foto: Dubrovačko-neretvanska županija, TZ grada Dubrovnika

Na samome jugu Lijepe Naše, ali i na južnoj granici Europske unije, smjestila se Dubrovačko-neretvanska županija. Županija obilježava ove godine 30 godina svoga postojanja i, unatoč ratnom razaranju tijekom Domovinskoga rata, danas je jedna od najuspješnijih hrvatskih županija. Mjesto je kvalitetnog življenja, najpoznatija je hrvatska turistička destinacija, ali smo i odgovorni čuvari iznimne hrvatske kulturno-povijesne baštine i visokovrijednoga okoliša.

S Dubrovnikom kao svojim središtem, koji poviješću i kulturom Dubrovačke Republike osvaja cijeli svijet, naša županija prostor je i antičke Narone i ušća rijeke Neretve, predivne Korčule, Stona, Cavtata, Mljeta, Lastova te je od uvijek privlačila posjetitelje iz cijeloga svijeta. Čast nam je i velika obveza voditi brigu o ovome prostoru, radimo to odgovorno, čuvamo ga i održivo razvijamo.

Posebnom dužnošću smatramo čuvanje i promicanje kulturne i povijesne baštine županije koja je na ponos ne



samo nama, nego i cijelome hrvatskom narodu. Iznimna arhitektonska baština, posebno ostavština naših velikana **Ruđera Boškovića, Ivana Gundulića, Marina Držića, Benedikta Kotruljevića, Ive Vojnovića, Petra Kanavelića, Marka Pola...**, ali i prirodne ljepote, način života, gastronomija i enologija, sve je to bogatstvo na kojem temeljimo našu budućnost.

Našu budućnost gradimo i na primjeru herojstva naših branitelja koji su u devedesetima odvažno branili i obranili naš Grad i veliki dio županije, a kasnije zajedno s novoustrojenom Hrvatskom vojskom i policijom u cijelosti je oslobodili od agresora. Na tom junaštvu i žrtvi i danas temeljimo našu spremnost braniti ovo područje Hrvatske od svake ugroze i posezanja kojih, na žalost, još uvijek ima.

Prva velika zadaća u proteklih trideset godina bila je obnova dijelova županije koje je opljačkao, porušio i spalio srpsko-crnogorski okupator. To je uspješno ostvareno uz državni program obnove pod vodstvom našega prvoga predsjednika **dr. Franje Tuđmana** i naših vlada. Time smo u destinaciju vratili turizam, našu najvažniju gospodarsku granu, a zatim smo ostvarili i brojne druge projekte važne za naše gospodarstvo i naše sugrađane.

Uz izborni status županije kao jedinice regionalne samouprave, stvaramo za naše građane, poduzetnike i ulagače pretpostavke za održiv razvoj, za kvalitetan život, stabilnost i sigurnost. Stoga su naši prioriteti uvijek bili



DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA

Opći podaci	
Površina	1.781 km ²
Broj stanovnika	115.564 (popis 2021.)
Gustoća stanovništva	64,89 stanovnika/km ²
Broj gradova	5
Broj općina	17
Broj naselja	230
Sjedište županije	Dubrovnik
Župan	Nikola Dobroslavić

www.dnz.hr

povezivanje županije s ostatkom Hrvatske i Europske unije, ali i u sklopu nje same. Presudan korak u tom smjeru već smo napravili dovršetkom Pelješškoga mosta i spajanjem prekinutoga državnog teritorija, projektom ove županijske



vlasti i ove hrvatske vlade, a koji su sjajno ostvarili Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture i Hrvatske ceste.

Zajedno s Vladom radimo na daljnjem povezivanju cestovnom infrastrukturom: autocestom do Dubrovnika te brzim cestama Osojnik – Zračna luka i Brijesta – Perna, kao i modernom lučkom infrastrukturom uz projekte: Donje Čelo, Puntin, Trpanj, Cavtat, Vela Luka, Polačište, Ubli, Perna i Prigradica. Kvalitetnim infrastrukturnim povezivanjem stvaramo kvalitetnije uvjete življenja za naše sugrađane, ostvarujemo ujednačene uvjete za poduzetništvo i razvoj na svim dijelovima županije, ali i pretpostavke za sigurnost uz čvrstu povezanost s ostatkom Hrvatske i Europske unije. Posebnu brigu vodimo o demografskoj slici u županiji, koja je među najboljima u Hrvatskoj, ali demografija i nadalje ostaje naš prioritet.

Rekonstruirana je i modernizirana Zračna luka u Čilipima, koja sada može prihvatiti četiri milijuna putnika. Izgrađen je Studentski dom, važan za daljnji razvoj našega Sveučilišta, ali i visokih učilišta Sveučilišta Libertas i američkoga RIT-a. Također je osuvremenjena Opća bolnica Dubrovnik, u kojoj su uspješno završeni projekti Objedinjenoga hitnoga bolničkog prijema i Dnevne bolnice u Metkoviću i Dubrovniku, a uspostavljena je i cjelogodišnja Hitna helikopterska medicinska služba. Izgrađena su dva centra za djecu s teškoćama u razvoju, brojne škole i dvorane. Dovršen je sustav navodnjavanja u Neretvanskoj dolini, unaprijeđeni

su vinarstvo, marikultura i proizvodnja neretvanske mandarine. U tijeku je rješavanje sustava gospodarenja otpadom izgradnjom županijskoga Centra, pretovarnih stanica i uspostavom odvajanja i recikliranja otpada. Realizira se projekt Centra kompetentnosti u ugostiteljstvu i turizmu, pripremljeni su novi kapitalni projekti kao što su brana na Neretvi za zaštitu doline od zaslanjenja, obnova Opće bolnice Dubrovnik i rekonstrukcija Specijalne bolnice Kalos u Veloj Luci. Svi ovi projekti podržani su financijski iz fondova EU-a i državnoga proračuna, a naša županija prepoznata je kao jedna od najuspješnijih u korištenju sredstava europskih fondova.

Zahvaljujemo dosadašnjim čelnicima i predstavničkim tijelima županije na njihovu doprinosu razvoju županije. Zahvaljujemo Vladi Republike Hrvatske na potpori našim projektima i odajemo joj priznanje za ulazak u Schengenski prostor i Euro područje. Mi, sada već u četvrtome mandatu, dajemo svoj doprinos boljoj sadašnjosti i kvalitetnijoj budućnosti najjužnije i najljepše hrvatske županije i, kao što je naglašeno u Planu razvoja županije, Dubrovačko-neretvanska županija postaje europska regija visoke kvalitete življenja, stabilne i dinamične ekonomije, visokoga stupnja društvene solidarnosti i uključivosti, očuvanoga okoliša i kulturnopovijesnoga nasljeđa, kojom se upravlja uz participativan i strateški utemeljen pristup na dobrobit budućih generacija ■



ZAPOČELA OBNOVA VRIJEDNIH ORGULJA IZ MULJANSKE CRKVE

Obnova tako značajnog instrumenta nije samo događaj koji se tiče ove male mjesne crkve, već cijele Crne Gore. Imati orgulje, smatra don Robert Tonsati, zapravo znači imati jako visoku kulturu i kulturnu povijest

Tekst: M. D. Popović (Boka News)

Foto: HAZU

Obnova orgulja iz 18. stoljeća u crkvi Pomoćnice kršćana na Mulu, jednog od pet povijesnih instrumenata u cijeloj Crnoj Gori, bila bi od velikog značaja za cijelu državu s obzirom na njihovu povijesnu, kulturnu i umjetničku vrijednost, a posebno bi značila lokalnoj zajednici, stanovnicima Boke kotorske u očuvanju njihove tradicije i identiteta.

Uviđajući da je posjedovanje takvog instrumenta samo po sebi veliki dar, rekonstrukciju vrijednog instrumenta uz pomoć Općine Kotor pokrenuo je prije nekoliko godina župnik **don Robert Tonsati**, ali tada do realizacije nije došlo te je prošle godine aplicirao na natječaj Ministarstva kulture Crne Gore koje je, na radost poštovatelja kulturne tradicije Boke kotorske, odobrilo sredstva za početak ostvarenja toga projekta.

„To bi bio silno važan kulturni događaj za cijelu državu, a posebno za nas ovdje u Boki, jer smo mi čuvari toga vrijednog instrumenta. Obnovom orgulja bi se stvorila mogućnost i za povremeno održavanje koncerata, što bi bio doprinos razvoju i njegovanju glazbene kulture na ovome području. Kada je Ministarstvo kulture 2024. godine raspisalo natječaj za restauraciju i konzervaciju kulturnih dobara, ja sam prijavio projekt obnove muljanskih orgulja i Ministarstvo je odobrilo svotu od 25.000 eura. To je značajno, ali svakako nije dovoljno, jer su ukupni troškovi jako porasli u ove četiri godine (kada su rađene prve ponude za restauraciju) i sada ta svota predstavlja možda otprilike jednu trećinu, ali moramo računati i PDV i sve ostale troškove. Ukupno nam je za obnovu potrebno oko 80.000 eura. Značajno je da je Ministarstvo kulture ovoga puta to prepoznalo i da je izvojilo tu svotu novca, a ostaje nada da ćemo na neki način osigurati ostatak, najprije još jednu trećinu, kako bismo mogli potpisati ugovor s orgul-

jaškom tvrtkom”, objasnio je za Boka News don Tonsati.

Ove orgulje su manji, kompaktni instrument, ali je njegova obnova skupa. Sam proces izrade orgulja, objasnio je don Tonsati, podrazumijeva splet različitih znanja i zanata, stručnjaka koji rade na različitim aspektima instrumenta. Ono što publika odnosno slušatelji i posjetitelji vide je samo vanjski dio, fasada i kućište, a najčešće ni ne pomišljaju koliko toga je potrebno osmisлити, izračunati, projektirati, napraviti do u najsitnije detalje da bi tako kompleksan instrument mogao svirati.

Zahtjevan postupak restauracije

„Kada se potpiše ugovor s orguljaškom tvrtkom, njezini predstavnici moraju u potpunosti demontirati instrument i prenijeti u središte gdje mogu na njemu raditi stručnjaci s potrebnim alatima. To se ne može raditi na licu mjesta, odnosno tamo gdje se sada orgulje nalaze. Postupak cijele restauracije je sam po sebi vrlo skup i zahtijeva različite stručnjake za različita područja. Prvo, sama demontaža instrumenta može trajati nekoliko dana, u našem slučaju minimalno pet dana – za velike instrumente treba još više vremena – isto vrijedi za montažu. Zatim bi rad na tom instrumentu trajao mjesecima (prema sadašnjoj procjeni minimalno pet mjeseci). Nakon demontaže i prijevoza, slijedi analiza zatečenog stanja i obavljaju se potrebna istraživanja i evidencija. Zatim slijedi detaljno čišćenje sačuvanih dijelova i dezinfekcija te se primjenjuju potrebni konzervatorski i restauratorski radovi na svim dijelovima orgulja, od kojih su neki napravljeni od drveta, metala i kože. Kada se restaurira sve što se može restaurirati i ponovno izgradi (rekonstruira) ono što je nepovratno uništeno, što je najzahtjevniji dio obnove, onda se procedu-



Orgulje na Mulu

ra ponavlja. Prvo se montira u orguljaškoj radionici, pa se opet mora demontirati zbog transporta, a zatim da se opet montira u samoj crkvi, te se orgulje intoniraju. To je također postupak koji traje oko dva tjedna u slučaju našeg instrumenta, a kada bi to bio veći instrument, trebalo bi puno više vremena”, objasnio je župnik i ocijenio da smo mi, u ovom trenutku, daleko od toga.

Za potpisivanje ugovora potrebno oko 40 posto potrebnih sredstava

„Sada je prvo važno naći barem ostatak sredstava da bismo mogli potpisati ugovor, jer ne možemo ući u tako skup projekt ako ne posjedujemo nekih 40 posto sredstava, koja se moraju uplatiti prilikom potpisivanja ugovora”, kaže don Tonsati.

Prije pandemije koronavirusa on je kontaktirao dvije tvrtke graditelja orgulja, „Majer” (Mayer Orgelbau) iz Austrije i „Škrabl” iz Slovenije, koja je trenutno jedna od vodećih tvrtki u Europi te ima veliki pogon za izgradnju orgulja. Škrablovi instrumenti mogu se naći u cijelome svijetu. Stručnjaci su na poziv župnika došli na lice mjesta,

provjerili su instrument, detaljno snimili, utvrdili stanje, dali su svoje ponude i projekte za njegovu obnovu.

„Tada sam kontaktirao predsjednika Općine Kotor i nadležna općinska tijela, koji su prepoznali značaj instrumenta i zaista bili raspoloženi da nam pruže financijsku potporu, koja je izglasana i u općinskom proračnu. Međutim, dalje od toga se nije došlo. Možemo za to kriviti tu nesretnu pandemiju koronavirusa, jednostavno su se tada prekinuli neki normalni tokovi poslovanja i funkcioniranja, ne samo Općine, nego i cijelog svijeta, i nije došlo do realizacije te obnove”, objasnio je Tonsati, koji ističe da je za instrument posebno važno da se na njemu glazba izvodi uživo.

Novi život staroga instrumenta

„Samo po sebi posjedovanje takvoga rijetkog instrumenta je veliko blago, jedan veliki dar, ali ipak instrument treba živjeti, a on živi onda kada svira. Ovako, instrument jednostavno nema svoju svrhu i nema nikakve koristi od njega. Kada bi se vratio u svirno stanje, tada bismo i na prikladan način prezentirali njegovu stvarnu umjetničku

vrijednost i potencijal. Naime, znamo da svako kulturno dobro zahtijeva ispravnu prezentaciju i brigu o njegovu očuvanju. To nam omogućuje da s nekom umjetninom ili objektom velike kulturne vrijednosti, koje nazivamo dobrom, uđemo u dijalog, otkrivamo njezinu važnost i značenje koje je imalo za generacije prije nas, ali koja progovara, na drukčiji način, u našem vremenu. Tako je i sa starim, povijesnim glazbenim instrumentima: oni moraju svirati, govoriti, moraju živjeti u našem vremenu. Glazba koju takvi instrumenti stvaraju premošćuje vjekove.”

Kada orgulje sviraju, one diraju dušu

„Orgulje su u Katoličkoj Crkvi glavni liturgijski instrument, evo, više od 1200 godina otkako su s Istoka došle na Zapad, kada ih je car Konstantin V. poklonio Pipinu Malom. Naravno, osim u crkvama, orgulje se nalaze u velikim europskim i svjetskim koncertnim dvoranama, a u nekim zemljama i u gradskim vijećnicama. Zanimljivo, najveće orgulje na svijetu koje nisu u crkvi nalaze se u trgovačkom centru u Americi. Zvuk orgulja koji se dugi niz stoljeća razvijao i obogaćivao novim tehničkim mogućnostima je toliko milozvučan, raskošan i ugodan, a istodobno snažan i veličanstven, da je zaista kadar dirati dušu bez obzira na to tko ih sluša i s kakvim osjećajima, bez obzira na to pripada li nekoj određenoj crkvi ili religiji. Jednostavno, kada orgulje sviraju, to dira ljude, uzdiže ih, oplemenjuje ih, čini ih sretnima. Jasno, orgulje, s bogatstvom zvukovnih boja koje se postižu promjenom registara, kadre su izraziti sve spektre ljudskih osjećaja i duhovnih raspoloženja, od najuzvišenijih, najsretnijih, poletnih, do onih tužnih, sjetnih, melankoličnih, kao i duboko meditativnih. To ovisi i o karakteru glazbenog djela koje se svira i o odabiru registara, zvukovnih boja. Mislim da, kada već imamo takav instrument, on i te kako zaslužuje šansu da ponovno oživi. Iskreno se nadam da ćemo uz pomoć nekih drugih institucija, državnih i lokalnih, ili eventualno privatnih sponzora, uspjeti pronaći barem veći dio potrebnog novca kako bismo obnovu orgulja doveli do kraja”, kaže muljanski župnik.

Iznimno vrijedne orgulje Domenica Moscatellija iz 1784. godine

„To je instrument koji je izgradio **Domenico Moscatelli** (rođen 1744. u Veneciji, a od 1780. trajno nastanjen u Zadru), koji pripada vrlo važnoj obitelji graditelja orgulja. Njegov otac **Nikolo** (Nicolò) bio je učenik velikoga **Petra Nakića**, koji se smatra jednim od najvažnijih baroknih graditelja orgulja na području Venecije i Dalmacije. Iz te obitelji Moscatelli postoje tri generacije graditelja orgulja koje su izgradile brojne instrumente u Veneciji i Dalmaciji. Od samog Domenica Moscatellija, koji je izradio ili restau-

rirao oko 40 instrumenata, do naših dana sačuvala su se samo dva: orgulje u župnoj crkvi u Ninu (1780.) i orgulje u župnoj crkvi na Mulu (1784.). Ovaj podatak upisan je u svim relevantnim studijama. Ostali instrumenti nisu sačuvani – zbog potresa, požara, zbog ratova ili raznih drugih razloga. Važno je napomenuti da su u ratovima orgulje i zvona često stradali i to ne samo zbog ratnih razaranja. Vojska bi u nedostatku sirovina uzimala iz crkava zvona i orguljske svirale, za izradu streljiva, oružja, topovskih kugli i slično.”

Spomenik kulture I. kategorije zaslužuje bolji tretman države

Kada su slavni muzikolozi **Ladislav Šaban** i **Emin Armano** obrađivali orgulje na području Dalmacije sedamdesetih godina prošlog stoljeća, došli su naravno i ovdje u Boku, jer im je bilo poznato da se ovdje nalaze orgulje od Moscatellija. Oni su zaključili da je instrument iznimne vrijednosti, preporučili su ga za „prvu kategoriju” i da se instrument obvezno mora obnoviti, jer je sačuvao jako značajnu količinu foničke građe, što ga čini na neki način jedinstvenim instrumentom.

U to doba, prije velikog potresa 1979., u Boki je bilo puno više orgulja. Na žalost, nakon potresa, njihov broj spao je na samo pet instrumenata, od čega su četiri povijesna.

Podaci o analizi stanja orgulja koji su prikupljeni u tom razdoblju pohranjeni su u arhivi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU), nekadašnjem JAZU, a mnogi od njih su kasnije ušli u sastav jedne od najvažnijih knjiga o orguljama na našem području.

Međutim, iako je prošlo toliko vremena, država nije nikad ispravno prepoznala takvu vrijednost, što je zapravo žalosno, jer u Crnoj Gori postoji tako mali broj orgulja, i od toga su četiri u kategoriji povijesnih.

„Kada kažemo historijske ili povijesne, mislimo na one starije instrumente, koji zbog svoje starine imaju i dodatnu posebnu vrijednost, što ih čini i kulturnim dobrom”, kaže Tonsati.

Samo pet orgulja u Crnoj Gori, svih pet u Boki

U bivšoj Jugoslaviji republike su imale svoje zavode za zaštitu spomenika kulture, podsjeća don Tonsati te ocjenjuje da se u Hrvatskoj i Sloveniji, gdje je najveća koncentracija orgulja (također i u Vojvodini), o njima puno više brinulo i ulagalo u njihovo očuvanje.

„Ovdje u Crnoj Gori postoji samo pet instrumenata, ne računajući digitalne, moderne orgulje i svi su u Boki kotorskoj – dva barokna instrumenta su u Perastu, na otoku Gospe od Škrpjela i u crkvi sv. Nikole, treći instrument ovdje na Mulu. Imamo u Kotoru u crkvi sv. Klare ‘Majerov’ instrument, koji je bio i graditelj orgulja u katedrali počet-

kom 20. stoljeća. Te orgulje u katedrali su nakon potresa demontirane i one su toliko stradale da njihova obnova jednostavno nije bila isplativa niti imala smisla. Nekad se procijeni da instrument nije vrijedan obnove. Poštenu graditelji će to i reći - ako morate od početka izgraditi cijeli instrument, onda njegova obnova nema smisla, više se isplati zamijeniti instrument novim. Ta tvrtka 'Majer' (Mayer iz Feldkircha) i danas postoji, tako da su nam oni pokazali originalnu dokumentaciju iz njihove arhive vezanu uz Kotor. Pregledali su i procijenili te orgulje u Kotoru (u katedrali), ali su sami zaključili da to nije vrijedno obnavljati jer bi trošak obnove premašio stvarnu vrijednost instrumenta. Danas u katedrali sv. Tripuna postoji jedan vrijedan manji instrument tvrtke 'Fischer und Kraemer', ali on ne pripada tzv. povijesnim instrumentima, a imamo i tromanualne digitalne orgulje od 'Viscounta'. Istina, postoje ostaci još nekoliko povijesnih instrumenata, ali rekao bih da su u takvom stanju da možemo govoriti samo o 'ostacima', a ne o instrumentima", rekao je don Tonsati.

Sačuvana fonička građa povijesnih orgulja na Mulu

Među ovih spomenutih pet instrumenata, muljanske orgulje zauzimaju posebno mjesto, jer su sačuvale izvornu foničku građu od Moscatellija, ali na žalost nisu u svirnom stanju. Ne zna se od kada nisu u svirnom stanju, ali don Robert smatra da je to, po svoj prilici, od vremena nakon potresa s obzirom na to da je samo četiri godine prije potresa 1975. Armano napisao da iako su manje, ove orgulje „imaju zvuk koji u potpunosti ispunjava prostor crkve“. U sadašnjem stanju imaju značajna oštećenja i nedostatke koji su mehaničke naravi.

„Potrebno je neke dijelove orgulja popraviti ili ponovo izgraditi, što ne bi utjecalo na samu bit tog instrumenta. Nekada se događa da se od instrumenta samo sačuva kućište - tako orgulje mogu izvana, naizgled, ostati iste, ali se onda iznutra mijenjaju registri, i tako se i fonička vrijednost instrumenta u potpunosti mijenja. U nekim slučajevima se nadograđuju i proširuju, pa sadrže i stare i nove registre, ali to je obično kod većih instrumenata.“

Vizionari i dobrotvori don Anton Kosović i otac Konrad Ebert

„Orgulje su ovdje donesene u 19. st., a napravljene su u 18. st. Veliki vizionar, tadašnji župnik **don Anton Kosović**, koji je zaista učinio kulturni preporod ovog mjesta, uspio je tada, 1888. godine, ovaj instrument dobiti iz Zadra i postavio ga je u crkvu. Sve je to bilo vezano uz buduću beatifikaciju **blaženoga Gracije** za koju je pripremao i crkvu i mjesto i same župljane. Ova crkva zapravo jako puno duguje njemu, od oltara, kipova do pokretnih do-

bara, svega što vidimo ovdje - svijećnjaka, kaleža, križeva, propovjedaonice. Duguje mu i mjesto, jer gradnja poznate muljanske rive, Kosovićeve je zasluga. Don Anton Kosović je htio osnovati župni pjevački zbor, za to je angažirao **oca Konrada Eberta** i ta njihova suradnja rezultirala je izvrsnim muškim zborom, kao i vlastitim skladbama koje Muo ima, koje su stvarane na ovome mjestu i koje su se izvodile uz pratnju tih orgulja“, ističe za Boka News don Tonsati.

Ribarski zbor, orkestar i glazba za orgulje stvarani na Mulu

Don Kosović pokušavao je osnovati zbor više puta i pozivao je učitelje pjevanja iz Kotora, ali oni nisu imali metode ni takta, nisu mogli raditi s muljanskim ribarima, mladićima koji nisu naučeni strogoj disciplini koju zahtijeva glazbena umjetnost, objašnjava Tonsati i zaključuje da je zasluga kotorskih učitelja „inauguracija orgulja“, ali što se tiče pjevačkog zbora - tu nisu ništa postigli.

„Nešto kasnije, otac Konrad Ebert je u dvije godine uspio ovdje stvoriti pravo malo glazbeno čudo, jer je muljansku mladež naučio pjevati i svirati. Osnovao je orkestar, imao je jednu vrstu privatne glazbene škole i u konačnici napisao je skladbe. Orgulje su u svemu tome igrale ključnu ulogu, jer se redovito sviralo uz njihovu pratnju, a u posebnim prilikama, uz pratnju orkestra. I Kosović i Ebert bili su vizionari; marljivi, uporni duhovni i kulturni pregaoči. U amanet su nam ostavljene te predivne skladbe koje pokazuju izrazito visok razinu muziciranja, što se ne očekuje od jednoga ribarskog mjesta - to se može očekivati u nekim puno razvijenijim sredinama, gdje postoje institucije, glazbene škole, koledži...“, ističe Tonsati.

Oživjeli dijelove mise „Auxilium christianorum“

„Kada su u pitanju glazbene skladbe, sačuvane su Ebertove mise, uglavnom troglasne ili četvoroglasne te druge različite liturgijske skladbe. Nisu to oratoriji, ali su te mise vrlo kompleksne i zahtjevne za izvedbu, što su uvidjeli i suvremeni izvođači. Bilo je posebno dirljivo kada smo za blagdan Pomoćnice kršćana 24. svibnja 2022. godine u ovoj crkvi izveli dijelove mise 'Auxilium christianorum' (Misa Pomoćnice kršćana), koja je izvorno napisana za ovo mjesto, za ovu crkvu, za muljanski zbor. Izvođači su bili pjevači iz Opere Hrvatskoga narodnog kazališta iz Zagreba, orguljaš iz zagrebačke katedrale **Neven Kraljić**, a dirigirao je **Robert Homen**.“

Obnova tako značajnog instrumenta nije samo događaj koji se tiče ove male mjesne crkve, već cijele Crne Gore. Imati orgulje, zaključio je za Boka News don Tonsati, zapravo znači imati jako visoku kulturu i kulturnu povijest. ■

HRVATSKI JEZIK U CRNOJ GORI

Osim graditeljskih pothvata Hrvati su Crnoj Gori podarili vrhunska likovna djela, ali i književna djela iz svih razdoblja, od srednjovjekovlja do današnjih dana, pisana isprva latinskim, pa talijanskim i hrvatskim, a u posljednjih stotinjak godina još rumunjskim, francuskim i španjolskim jezikom

Tekst: Domagoj Vidović
Foto: privatna arhiva

Tri grane Hrvata u Crnoj Gori

Prošle godine obilježeno je dvadeset godina Hrvatske nastave u Crnoj Gori, državi čije primorske dijelove i danas nastanjuje starosjedička hrvatska zajednica. Do 1571. Hrvati su bili većinom u Svebarju, do 1918. u Budvi, do 1945. u Herceg Novome, Kotoru i Spiču (području između Budve i Bara), do 1991. u Tivtu, a i danas su većinom u nekim bokeljskim naseljima poput Donje i Gornje Lastve, Bogdašića i Strpa. Starosjedička hrvatska zajednica dijeli se na tri podskupine. Prvu čine bokeljski Hrvati koji svetoga Tripuna štiju od davne 809. godine, 163 godine duže nego što Dubrovčani svetkuju svetoga Vlaha. Bokelji su hrvatski odvjetak sa snažnom pomorskom tradicijom. Drugo snažno hrvatsko središte je Budva, u kojoj su Hrvati još tridesetih godina prošloga stoljeća činili gotovo 40 posto stanovništva. Budva i susjedni Paštrovići poznati su po književnicima pustolovima **Tomi Medinu** (1725. – 1788.) iz Kastel-Lastve (današnjega Petrovca), koji je među ostalim preveo **Voltaireovu** „Henrijadu“, i Budvaninu **Stjepanu Zanoviću** (1751. – 1786.), koji je postao likom u romanu „Berlin Alexanderplatz“ (1929.) njemačkoga književnika

Alfreda Döblina. Obojica su drugovali s **Casanovom**, koji ih spominje u „Memoarima“. U tome gradu je negdje između 1642. i 1647. nastala „Budvanska pjesmarica“, djelo koje sadržajno i po jezičnim značajkama svjedoči o povezanosti prostora od Istre do Bara. Treće snažno hrvatsko središte je Bar s okolicom ili jednom riječju Svebarje. Bar je bio snažnim katoličkim središtem. U samome gradu i njegovoj neposrednoj okolici povjesničar **Savo Marković** popisao je sedamdesetak katoličkih zdanja. Ona su u znatnoj mjeri srušena ili oštećena tijekom dugotrajne osmanlijske okupacije koja je trajala od 1571. do 1878. Barskomu gradskom području pripada i selo Zupci, dosad jedini obrađeni hrvatski dijalektološki i onomastički hrvatski punkt u Svebarju. Iz Zubaca potječe jedini hrvatski proljećar koji je djelovao u Crnoj Gori, zagovornik hrvatske i crnogorske jezične samobitnosti **Ivo Vicković** (1924. – 2012.). Zbog pisama upućenih **Vlatku Pavletiću** i **Vladi Gotovcu** proveo je u podgoričkim i beogradskim zatvorima više od godinu dana. Uz Bar i Spič Svebarje obuhvaća i Šestane, uglavnom raseljeno područje u kojemu Hrvati govore i hrvatskim i albanskim jezikom te iz kojega potječe većina današnjih Arbanasa u Zadru.

Hrvati kao baštinici tisućljetne kulture

Iako udio Hrvata u Crnoj Gori već više od stotinu godina postupno opada, bokeljski Hrvati su i danas čuvari više od 60 posto kulturne baštine, a pridodamo li im Budvane i Svebarce, hrvatski udio u kulturnoj baštini crnogorske države doseže i više od 80 posto. Osim graditeljskih pothvata (primjerice, umjetnih otoka poput Gospe od Škrpjela) Hrvati su podarili Crnoj Gori vrhunska likovna djela (ovom zgodom možemo se prisjetiti umjetnina **Lovre Dobričevića** i **Tripe Kokolje**), ali i književna djela iz svih razdoblja, od srednjovjekovlja do današnjih dana, pisana isprva latinskim, pa talijanskim i hrvatskim, a u posljednjih stotinjak godina još rumunjskim, francuskim i španjolskim jezikom. Najstariji književni tekstovi napisani su latinskim jezikom nakon dolaska Hrvata na krajnji jugoistočni dio hrvatskoga narodnog prostora: natpis s **Andreacijeva** sarkofaga u Kotoru iz 9. stoljeća te barski epitafi od kojih najstariji potječu iz 9. stoljeća. Usto, u Kotoru se, kako navodi **Kruno Krstić**, na latinskome jeziku povremeno poučava od 13. stoljeća, a djelovanje prve škole zabilježeno je 1329. „Kotorski misal“ iz

12. stoljeća najstarija je knjiga nastala na području današnje Crne Gore (u njoj su na marginama zapisana hrvatska imena ondašnjih Kotorana), a najstariji pravni dokumenti u toj državi su *Kotorski*, *Budvanski* i neušćuvani *Barski statut*, napisani u 14. stoljeću. Kotoranin **Ludovik Paskalić** autor je najopsežnijega pjesničkog opusa pisanoga talijanskim jezikom na istočnoj jadranskoj obali, a i prva poznata bokeljska spisateljica **Ana Marija Marović** (1815. – 1888.) sva svoja djela, uglavnom nabožna, također je napisala na tome jeziku. U kasnijim razdobljima hrvatski književnici iz Boke kotorske objavljivali su i pjesme na francuskome i rumunjskome (**Ida Verona**) te španjolskome jeziku (**Luka Brajnović**), što nije nimalo neobično za stanovnike krajeva toliko okrenutih pomorstvu i lutalaštvu.

Hrvatsko ime u primorskim krajevima Crne Gore

O hrvatskoj prisutnosti u današnjoj Crnoj Gori svjedoče srednjovjekovne kronike poput „Ljetopisa popa Dukljanina“, djela napisanoga u 12. stoljeću, a očuvanoga u prijepisima iz 17. stoljeća, u kojemu se toponim Crvena Hrvatska (*Croatia rubea*) spominje gotovo na svakoj stranici. Hrvatsku je, pak, redakciju navedene kronike pod naslovom „Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske s poviješću pustošenja Salone“ s hrvatskoga na latinski jezik preveo **Marko Marulić** nekoliko stoljeća poslije. Tijekom 14. i 15. stoljeća hrvatsko ime očuvano je u antroponimima (u osobnim imenima Hrvoje i Hrvatini potvrđenim u Kotoru, Budvi i Paštrovićima te prezimenima

Hrvatić, Hrvatini, Hrvojević, Hrvović i Hrvačević potvrđenima od Stoliva do Spiča). Hrvatsko ime ujedno se spominje u putopisima stranaca koji su pohodili istočnojadransku obalu, pa tako Kotor i Budva, po navodu **Bernarda von Breidenbacha** iz Mainza u hodočasničkom putopisu „Peregrinatio in terram sanctam“ (1486.), pripadaju Slavoniji, pokrajini Hrvatskoga Kraljevstva (*Schlaounia, provincia regni Croacie*), a 1519. Švicarac **Ludwig Tschudi** Budvu naziva zadnjim gradom Hrvatskoga Kraljevstva. U svibnju 1654., samo nekoliko dana nakon peraške pobjede nad Osmanlijama, hrvatske junake posjećuje hrvatski ban **Petar Zrinski**, Hrvate u Herceg Novome u svibnju 1664. spominje putopisac **Evlija Čelebija**, a u Perastu 1697. – 1699. Hrvate od Crnogoraca i





Srba jasno luči ruski diplomat **Petar Andrejević Tolstoj**. Povjesničarka **Lovorka Čoralić** razmjerno je nedavno objavila kako su pripadnici kotorskih plemićkih obitelji Buća, Gregorina i Paskvali bili časnicima konjičkih postrojba *Cavalleria Croati* (hrvatsko konjaništvo) u 18. stoljeću. Iz 18. stoljeća potječe i djelo „*Historia della valorosa Nobile Nazione Pirustina, del Seno Rezonnico e della Dalmazia Superiore, ò sia Croatia rubea*“ **Andrije Balovića** koji rodni Perast smješta u Gornju Dalmaciju ili Crvenu Hrvatsku. Talijanski diplomat **Cesare Galvani**, pak, u I. svesku djela „*Memorie storiche intorno la vita di S.A.R. Francesco IV duca di Modena*“ iz 1846. među ostalim opisuje prijelomne

trenutke iz 1813., dakle iz razdoblja uoči povratka austrijske uprave u Boku kotorsku. Iz te je knjige razvidno kako se o trošku modenskoga nadvojvode **Franje IV.** na brod u Perastu ukrcalo 350 Hrvata (*a spese dell' Arciduca Francesco una nave in Perasto, imbarcò i 350 Croati*), a spominje se i pet hrvatskih općina (*comuni Croati*) u okolici Kotora. U Svebarju, pak, **Ivan Franjo Jukić** 1852. spominje „dosta Hrvatah od Bara do Spiče“, a **August Harambašić** u *Izletu na Cetinje* (1890.) navodi kako „katolici još i danas oko Bara i u samoj Arbanaškoj ponosno vele da su Hrvati“. Zupčani su, pak, sve do oslobođenja od Osmanlija birali glavaru kojega su nazivali Hrvat-bašom.

Veze bokeljskih i svebarskih hrvatskih književnika s dubrovačkima i dalmatinskim

Kad je riječ o književnosti, važno je pripomenuti kako je većina bokeljskih i svebarskih književnika svoju pripadnost dalmatinsko-dubrovačkomu književnom krugu očitovala u međusobnoj komunikaciji s književnicima iz srednje i južne Dalmacije (primjerice, Kotoranin Ljudevit Paskalić pisao je poslanice Hvaraninu **Jeronimu Bartučeviću** i Dubrovčaninu **Klementu Ranjini** te pohvalnicu **Hanibalu Luciću**, njegov sugrađanin **Maro Dragović** spjevao je pohvalnu pjesmu **Bartolu Kašiću**, Baranin **Viktor Besaljić** napisao je

sonet posvećen **Nikoli Nalješkoviću** te svojevrsan predgovor prepjevu „Pjesni pokornih kralja Davida“ **Ivana Gundulića**, njegov sugrađanin **Antun Prokulijan** u svojem je govoru veličao Marka Marulića, a Peraštanin **Vicko Vjenceslav Smeća** preveo je „Osmana“ na talijanski). S druge strane, Dubrovčani i Dalmatinci o Bokeljima i Svebarcima pohvalno su se javno izražavali držeći ih našijencima te slaveći njihovo stvaralaštvo i prirodne ljepote njihovih zavičaja (tako je **Vinko Pribojević** hvalio pjesništvo **Jurja Bizantija**, a Korčulanin **Ivan Vidalić** divio se hrvatskim gradovima među kojima spominje i Kotor). Vrlo je važno ujedno napomenuti da su samo Hrvati u Crnoj Gori baštinici izvorne romanske urbane kulture u toj državi zato što su je jedini prigrlili i očuvali. Da su romansko-hrvatska kulturna prožimanja bila obostrana, nedvojbeno potvrđuje činjenica da je velik dio bokeljskih (ali i dubrovačkih i drugih dalmatinskih) književnika romanskoga podrijetla ne samo prihvatio hrvatski jezik, nego i oblikovao hrvatske kulturne tijekove, jedinstvene na slavenskome jugu.

Hrvatska jezična politika u 17. stoljeću

Da su Bokelji i Svebarci u 17. stoljeću bili tvorci hrvatske jezične politike razvidno je iz dokumenata koje je iznio **Stjepan Krasić** u spomenutoj knjizi „Počelo je u Rimu“. U sklopu katoličke obnove, naime, provincijal Bosne Hrvatske **Franjo Glavinić** molio je 1621. kardinala **Scipiona Borghesea** da mu pomogne u nabavi i preradbi crkvenih knjiga na narodnome jeziku uglavnom pisanih glagoljicom (promicatelj glagoljice još u drugoj polovici 15. stoljeća bio je još jedan Bokelj, senjski i modruški biskup **Nikola Modruški**). U svojem nastojanju udružio se sa senjskim

biskupom **Ivanom Krstiteljem Agatićem**, koji mu je uputio dvojicu svećenika, **Ivana Kotoranina** i **Matiju iz Novoga** (Novoga Vinodolskog), s molbom da mu pomognu u jezičnoj prilagodbi postojećih knjiga te tiskanju novih misala i brevijara. Za tisak je bio zadužen Zbor za širenje vjere, čiji je tajnik **Francesco Ingoli** savjet o tome komu povjeriti nadzor nad tiskom zatražio, među ostalim, od kotorskoga biskupa **Vinka Buće**. Možda je i na biskupovu preporuku još jedan Bokelj uključen u priču. Naime, za tiskanje novih crkvenih knjiga zadužen je **fra Franjo** iz Kotora, profesor teologije u samostanu Aracoeli (samostan Svete Marije od Nebeskoga Oltara) u Rimu, u kojemu je pokopana bosanska kraljica **Katarina Kosača Kotromanić**. Njega je, uz naslovnoga biskupa bosanskoga **Ivana Tomka Mrnavića** i **Rafaela Levakovića**, Zbor za širenje vjere, kojim je predsjedao papa **Urban VIII.**, 9. studenoga 1626. imenovao nadzornikom za tisak. Pritom treba imati na umu kako je Boka kotorska tijekom katoličke obnove vrhu Katoličke Crkve bila iznimno zanimljiva kao područje pogodno za širenje utjecaja na pravoslavne krajeve i stvaranje Crkvene unije. U tu je svrhu 1627. određeno da se knjige osim glagoljicom tiskaju na hrvatskoj cirilici, koja jest različita u odnosu na onu kojom su se služili pravoslavci, ali joj je ipak sličnija nego što je glagoljica. I ova mala crtica pokazuje koliko je Boka važna za povijest hrvatskoga jezika, ali i povijest Katoličke Crkve. Tiskanje knjiga na narodnome jeziku netom nakon što su otisnuti prvi hrvatski jezični priručnici uvelike je, iako s poćekom, predodredilo smjer standardizacije hrvatskoga jezika u čemu su čak tri Bokelja odigrala važnu ulogu.

U drugome važnom procesu, u kojemu su sudjelovali i neki isti sudionici, među naslovnim junacima je bio jedan Svebarac. **Stjepan Krasić**,

naime, opširno piše o razlozima zbog kojih **Bartol Kašić** nije otisnuo prijevod „Svetoga pisma“. Po **Krasićevim** se riječima zamisao o prijevodu Biblije na hrvatski jezik začela u Dubrovniku. Za nju se osobito snažno zauzimao dubrovački nadbiskup **Toma Cellesi**, koji je svoju nakanu iznio Zboru za širenje vjere. Dana 20. srpnja 1631. on je s barskim nadbiskupom **Petrom Mazarekom** pregledani prijevod Kašićeva „Novoga zavjeta“ na hrvatski jezik odobrio i poslao na daljnju provjeru u Rim. Prijevod je iz Rima poslan na pregled bosanskomu biskupu Ivanu Tomku Mrnaviću, fra Rafaelu Levakoviću, isusovcu **Antunu Renziju** i rektoru crkve svetoga Jeronima u Rimu, Dubrovčaninu **Antunu Bogdanoviću (Deodatiju)**. Glavnu riječ, što potvrđuje i **Vladimir Horvat**, vodila su prva dvojica. Osim jezičnih prigovora, Mrnavić i Levaković usredotočili su se na pitanje pisma smatrajući kako je „Novi zavjet“ trebalo napisati glagoljicom ili cirilicom, a ne latinicom. Osim Kašića osobno, njegov prijevod branili su od nezadovoljnika 1633. dubrovački i barski nadbiskup držeći pogubnim ako ga se ne objavi. Na njihovu je obranu Kašićeva prijevoda Mrnavić, među ostalim, odgovorio kako se dubrovački nadbiskup nema što miješati u jezično pitanje jer je rođenjem Talijan i slabo govori „ilirski“ uz kampanilistički prigovor da je prijevod „predubrovački“. Mrnavićevi argumenti došli su na plodno tlo, manje zbog ozemaljskih, više zbog ovozemaljskih razloga. Sveta Stolica je, naime, odbijanjem tiskanja Kašićeva prijevoda uštedjela popriličnu svotu, a ostatak hrvatskih biskupa uglavnom je mudro šutio kako ih netko ne bi zamolio za pokroviteljstvo. Kašić je objavom „Rituala rimskoga“ (1640.) i lekcionara „Vanghielia i pistule“ (1641.), na zamolbu svećenika i redovnika Dubrovačke nadbiskupije, ipak donekle ostvario svoj naum

da Hrvati dobiju vlastiti prijevod Svetoga pisma, a 1642. dio hrvatskih svećenika uputio je pismo papi Urbanu VIII. da promijeni svoju odluku o Kašićevu prijevodu. Djelovanje Ivana Tomka Mrnavića, na žalost, za dvjestotinjak godina odgodilo je prijevod cjelokupnoga Svetog pisma na hrvatski. Činjenica da je barski nadbiskup prije trista godina bio jednim od najvažnijih oblikovatelja hrvatske jezične politike zorno dokazuje da je i Bar jedno od hrvatskih kulturnih središta.

Posredni dokazi o tome da su Hrvati materinski jezik u Crnoj Gori nazivali hrvatskim

Iako se u većini tekstova hrvatskih pisaca iz Boke kotorske, Budve i Svebarja ne navodi narodno ime jezika kojim pišu njihovi, na to upućuju neki posredni dokazi. U knjizi „Počelo je u Rimu“ (2011.) Stjepan Krasić donosi podatak da slovački isusovac **Teofil Kristek** 1599. hrvatski jezik (*lingua Croatica*) razlikuje od srpskoga, koji naziva rašanskim (*lingua Rasciana*), i to tristetinjak godina prije objave prvih hrvatsko-srpskih razlikovnih rječnika. Za hrvatski jezik Kristek, među ostalim, tvrdi da je „majka i korijen drugih (slavenskih, op. D. V.) jezika“ te da su „neki pape dopustili da se na njemu obavlja bogoslužje“. Tomu dodaje sljedeći podatak. „Za nj se (hrvatski jezik, op. D. V.) kaže da je najrašireniji u turskim krajevima, osobito na dvorovima.“ Ta rečenica posredno pokazuje da Slovak Kristek štokavsko narječje, kojim se govorilo i govori u Boki kotorskoj, Budvi i Svebarju, smatra dijelom hrvatskoga jezika.

Zasad se najstarijim poznatim stihovima zapisanim hrvatskim jezikom drže oni Mara Dragovića. Taj Kotoranin napisao je 1617. pjesničku posvetu knjizi „Pjesni duhovne od pohvala Božijeh“ Bartola Kašića

u kojoj među ostalim stoji *Kada s' navijestio u pjesnijeh svud glas tvoj, / Naši Dalmatini, i vas rod hrvatski / Držat će u cini pjevanja glas rajski; / Od našega mora do mora ledena / Živit od govora dika će plemena*. Koliko li je samo simbolike u činjenici da se u prvim stihovima napisanim materinskim jezikom spominje hrvatsko ime i to u posveti pjesničkoj zbirci prvoga hrvatskoga gramatičara?

Da su bokeljski Hrvati poistovjećivali etnonim *Slaven* i *Hrvat* (što je tipično i za dubrovačko područje i Dalmaciju) pokazuje činjenica da je **Julije Balović** u djelu „Pratichae schrivaneschae di me Giulio Ballovich Perastino“ iz 1693., koji sadržava i talijansko-hrvatski rječnik, talijanski etnonim *Slavo* prevodio s *Harvat*. Nadalje, knjiga **Krste Mazarovića** „Cvit kriposti“ (1712.) u Mletcima se prodavala pod oznakom *knjig hervatskih*. K tome, Korčulanin **fra Augustin Draginić Šaška** (1689. – 1735.), koji je dio života proveo na Kotoru, u pjesmi „Slava u smarti ili smart u slavi hrabrenoga viteza Đura Peraštanina“ posvećenoj **Đuri Banu** (druga polovica 17. stoljeća – 1716.), pomorskomu kapetanu koji je poginuo u bitci s gusarima, više puta spominje hrvatsko ime u stihovima kao što su „mač harvatski siječe i umije odbiti tursku silu, / a zapovjednik broda Đuro Ban Peraštanin, / koji svoj harvatskoj zemlji nosi slavu“. Kad Ban sokoli Peraštane pred boj pripominje kako „pleme naše“ potječe „od harvatske stare ruke“. Snažni su bili odjeci hrvatskoga narodnog preporoda u Boki kotorskoj potaknutoga posjetom bana **Josipa Jelačića** u tom kraju. Tijekom 20. stoljeća kotorski biskup **Franco Uccellini Tice** (1910.) prvi je preveo cjelokupnu **Danteovu** „Božansku komediju“ na hrvatski jezik, a Bokelji su iznjedrili trojicu hrvatskih književnih velikana **Franu Alfirevića**, **Vjenceslava Čizeka** i **Viktora Vidu**.

Prvi je, pak, poznati tekst napisan hrvatskim jezikom u Svebarju kratko pismo generalnoga vikara Barske nadbiskupije **Petra Samuelija** od 26. rujna 1629. koje, iako pisano po dubrovačku, sadržava i neke mjesne barske značajke, o čemu piše vrsni crnogorski povjesničar Savo Marković. Spomenici hrvatskoga jezika ujedno su dokumenti iz pismohrane zubačke obitelji Vicković iz 19. stoljeća te pisma **Stijepe Obradovića** iz Spiča iz 1828. i 1833. napisana dubrovačko-dalmatinskim slovopisom. Iako neki autori ta pisma drže spomenikom crnogorskoga jezika, tu pretpostavku opovrgava činjenica da pošiljatelj na više mjesta upozorava na opasnost od crnogorskih upada u Spič koji bi mogli ugroziti njegovu imovinu (*samo na veliche muchesmo od Zarnogorazach*). Usto, o nekim razlikama u govorima svebarskih katolika, muslimana i pravoslavaca u studiji „Mrkovički dijalekt“ (1969.) pisao je dijalektolog **Luka Vujović**.

Glotonim hrvatski potvrđen u Crnoj Gori

Uz navedene posredne dokaze nedavno je, zahvaljujući suradnji ekipe s kanala Dalmatinska povijest na YouTubeu (**Damira Šerke**, **Viktora Matića** i **Petra Alujevića**), predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimira Dekovića**, ravnatelja Istorijškoga arhiva u Kotoru **Joška Katelana**, **Ivana Botice** iz Staroslavenskoga instituta i moje malenkosti, utvrđeno kako je 1740. u Kotoru službovao dragoman (tumač) za hrvatski jezik **Antun Paskvalović**, čime je i u Boki kotorskoj izravno potvrđen glotonim (ime jezika) hrvatski. Pitanje je samo trenutka kad će se pronaći i neka starija potvrda. Također treba napomenuti i kako se lode svetome Tripunu od 1871. izriču na hrvatskome te da je hrvatski jezik bio jezikom komunikacije i administracije Bokeljske mornarice 1913. – 1934.

Suvremena jezična istraživanja i statut hrvatskoga jezika u Crnoj Gori

Dijalektološka i onomastička terenska istraživanja hrvatskih bokeljskih, budvanskih i svebarskih govora otpočela su koncem 19. stoljeća. Isprva su ih provodila najuglednija imena hrvatskoga jezikoslovstva poput **Ivana Broza** i **Petra Skoka**, a prvu studiju jednoga bokeljskoga govora napisao je domaći čovjek, Peraštanin **Tomo Brajković**. Nakon promjene političkih okolnosti 1945. jezikoslovci iz Hrvatske više od 60 godina nisu provodili terenska istraživanja u primorskim dijelovima Crne Gore te nije napisana nijedna studija o nekome hrvatskom govoru na tome području. Stanje na terenu ipak su bilježile domaće hrvatske

snage. Toponomastičku građu tako su tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća prikupljali **Cjelimir Stanić** i **Antun Tomić**, a bokeljsku antroponimiju u iznimno vrijednoj studiji „Antroponimija Boke kotorska“ obradila je **Gracijela Čulić** 1996. Prvi jezikoslovni rad s jezičnom građom prikupljen terenskim istraživanjem nakon Petra Skoka od jezikoslovaca iz Hrvatske sastavila je 2011. **Sanja Vulić** dijalektološki obradivši govor Gornje Lastve. Od 1945. do 2007. hrvatski jezik, prvi pisani jezik i prvi jezik književnosti u Crnoj Gori, u službenoj uporabi ostao je tek u okviru upravnih jedinica Katoličke Crkve (Kotorske biskupije i Barske nadbiskupije), a u službenu uporabu vraćen je donošenjem Ustava Crne

Gore iz 2007., u čijemu 13. članku stoji: „Službeni jezik u Crnoj Gori je crnogorski jezik. Ćirilično i latinično pismo su ravnopravni. U službenoj upotrebi su i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik.” Uz Hrvatsku nastavu, koja se održava u Kotoru i Tivtu, Hrvati u Crnoj Gori danas imaju svoje nacionalno vijeće, glasila, udruge, radijsku postaju, pa čak i političku stranku koja ima svojega zastupnika u crnogorskoj skupštini. Upravo je izgradnja institucija za koju su se izborili sami Hrvati u suradnji s Republikom Hrvatskom kao matičnom domovinom omogućila sve češća i kvalitetnija terenska jezična istraživanja, iako je broj i udio Hrvata u Crnoj Gori u opadanju i iako političke okolnosti nisu nimalo jednostavne ■



Petar Kosović, mali admiral Bokeljske mornarice 1932. govori lode

VINKOVAČKI SUSRET ČELNIKA MATICE HRVATSKE

U središtu pozornosti bili su ogranci Matice hrvatske jer su oni, prema riječima predsjednika Mire Gavrana, „duša Matice“. Naglasio je važnost ovog okupljanja, istaknuvši kako su Vinkovci, zahvaljujući predanome radu Ogranka, postali jedno od najvažnijih kulturnih središta u mreži Matice hrvatske

Tekst: Marija Mihaliček
Foto: MH Zagreb

Dobra praksa godišnjeg okupljanja Savjeta Predsjedništva s Glavnim odborom Matice hrvatske na zajedničkoj sjednici, koju je utemeljio sadašnji predsjednik **Miro Gavran**, ove godine bila je u Vinkovcima, gradu na istoku Hrvatske.

Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima bio je domaćin trodnevnog boravka „matičara“ iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Predstavnici ogranaka iz Umaga, Zadra, Splita, Čakovca, Slavonskoga Broda, Ozlja, Mostara, Sarajeva, Tuzle, Čitlika i Boke kotorske, koji čine Savjet



Predsjedništva, s članovima Glavnog odbora imali su priliku podijeliti iskustva i uspjehe, ali i iznijeti probleme kojih i u ograncima i središnjici ne manjka.

Sjednica je održana u dvorani „Elza Kučera“ u Gradskoj knjižnici. Predsjedavao je Miro Gavran, uz izvješća glavnog tajnika **Ivice Nujića** i tajnika za ogranke **Mihovila Antića**.

U središtu pozornosti bili su ogranci Matice hrvatske jer su oni, prema riječima predsjednika Gavrana, „duša Matice“. Naglasio je važnost ovog okupljanja, istaknuvši kako su Vinkovci, zahvaljujući predanome radu Ogranaka, postali jedno od najvažnijih kulturnih središta u mreži Matice hrvatske. Predsjednik je istaknuo kako Matica hrvatska u posljednje tri godine bilježi snažan rast i razvoj, uz osnivanje i obnavljanje 15 ogranaka te povećanjem novih članova za dvije tisuće.

Više se čulo u izlaganju **Dražena Švagelja**, predsjednika vinkovačkoga Ogranaka, koji je izvijestio nazočne o djelovanju toga ogranaka, o broju članova, bogatom izdavaštvu i priređivanju kulturnih događaja. To je jedan od nekoliko dobrih primjera kako svojim aktivnostima Matica hrvatska pridonosi kulturnome ozračju grada i regije u kojoj djeluje.

Kako se čulo na sjednici, primjereno je djelovanje Matice hrvatske u Čakovcu. Izvan Hrvatske, Ogranak iz Čitluka, prema riječima predsjednika **Andrije Stojića**, među prvima je po broju naklade svojih izdanja i organiziranja kulturnih događaja.

Iz izlaganja predstavnika matičinih ogranaka moglo se zaključiti da i uz velike razlike između pojedinih ogranaka, kad je riječ o brojnosti članova i aktivnostima, uglavnom svi imaju slične probleme, najčešće financijske. Također se pokazalo kako ogranci nemaju isti status u različitim sredinama, a ako postoji redovito financiranje, prisutne su značajnije aktivnosti. Ogranci Matice hrvatske u Hrvatskoj imaju potporu lokalnih uprava i županija, dok oni u Bosni i Hercegovini dosta koriste sredstva od sponzora. Pokazalo se da Ogranak u Boki kotorskoj jedini ima izvor prihoda od članarina, a da se djelatnost financira preko natječaja Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske i da nema svoj prostor.

Središnjica Matice hrvatske nema mogućnost materijalno pomagati ograncima, ali potpora i priznanja koja ogranci dobivaju su poticajna u provođenju kulturno-ološke i nacionalne misije najstarije hrvatske kulturne ustanove.

Na sjednici se ponovno aktualiziralo davno pitanje restauracije Matičine palače u Zagrebu, a izneseni su i okvirni planovi za obilježavanje 1100 godina Hrvatskog Kraljevstva u središnjici i ograncima. Iz svih ogranaka su stigla u Vinkovce na poklon mnoga njihova izdanja, pa tako i iz Kotora. Ogranak iz Splita donirao je vinkovačkoj knjižnici 100 knjiga.

Uz radni dio ovog susreta „matičari“ su imali priliku prisustvovati kvalitetnim kulturnim programima, preda-



vanjima, kazališnoj predstavi i koncertu te posjetiti znamenitosti Vinkovaca.

Domaćin Dražen Švagelj održao je predavanje o Vinkovčanima i gradu Vinkovcima, a **prof. Višnja Sorčik**, voditeljica Odjela za književnost vinkovačkoga Ogranka, o Vinkovčanima u hrvatskoj književnosti. Prikazan je i dokumentarni film o stradanju Vinkovaca u Domovinske ratu.

Slijedilo je predstavljanje *Hrvatske revije* br. 4, posvećene 1100. obljetnici Hrvatskog Kraljevstva. Govorili su **Mirjana Polić Bobić**, urednica *Hrvatske revije* te **prof. dr. sc. Tomislav Galović** i **dr. sc. Mario Jareb**.

U gradskome kazalištu je u sklopu obilježavanja 1100. obljetnice Hrvatskog Kraljevstva te 400. obljetnice rođenja **Ane Katarine Zrinski**, Matica hrvatska građanima Vinkovaca i „matičarima“ darovala monodramu „Ana Katarina Zrinski“ u izvedbi **Ane Vilenice**. Puna dvorana vinkovačkoga kazališta dugim pljeskom je pozdravila glumicu koja je sjajno interpretirala lik žene **Petra Zrinskog** i sestre **Krste Frankopana**. Ova večer završila je glazbom – kratkim nastupom muške pjevačke grupe „Lipa“ iz Vinkovaca.

Domaćini su se potrudili da sudionici susreta upoznaju grad na Bosutu, čiji život seže u prapovijest – počinje prije 8000 godina, pa se smatra jednim od najstarijih naselja u



Europi. Vinkovci se, s pravom, diče svojom povijesno-kulturnom baštinom. Gradski muzej, smješten u zgradi glavne straže iz 18. stoljeća, u svome arheološkom odjelu ima neizmjereno bogatstvo artefakata starijega i mlađega kamenog doba i Vučedolske kulture. Jedan od simbola Vinkovaca je posuda na kojoj je ugraviran zvjezdani kalendar *orion* – koji se smatra najstarijim na svijetu. Pronađen je u centru grada 1978. godine prilikom iskopavanja temelja za hotel „Slavoniju“. Arheolozi u Vinkovcima imaju pune ruke posla kako bi zbrinuli i obradili arheološki materijal koji se stalno otkriva pod zemljom u samome gradu i na njegovu širem području. Kontinuitet života u razdoblju antike na području Vinkovaca svjedoči i jedno od najznačajnijih rimskih nalazišta, *Cibalae* na kojoj leži grad Vinkovci. Cibalae su jedno od najvećih urbanih cjelina rimske Panonije. Iz Cibala potječu dva rimska cara – braća **Valentijan** i **Valens**, a iz 4. stoljeća ranokršćanski mučenici biskup **Euzebij** i **Polion**.

Izgled povijesnoga centra grada definiran je u vremenu Vojne krajine u kojoj je grad imao značajan položaj u rubnim djelovima austrougarskog carstva. Najviše je kuća iz druge polovine 18. i prve polovine 19. stoljeća, koje su imale vojnu ili javnu namjenu ili su pripadale bogatim trgovačkim obiteljima. Ova povijesna zdanja građena su najviše u duhu baroka i secesije te klasicizma. U centru, koji je danas prostrana pješačka zona, upečatljiva je zgrada vinkovačke Gimnazije, koja je osnovana 1779. godine za vrijeme vladavine **Marije Terezije**. Barokna crkva posvećena sv. Euzebiju i Polionu sagrađena je u 18. stoljeću.

Koliko god vam pažnju zaokuplja vinkovačka arhitektura iz prošlosti, najviše će vas impresionirati novo zdanje Knjižnice i čitaonice u Vinkovcima. U Domovinske ratu grad je bio izložen velikom razaranju, a sva ova zdanja su pretrpjela oštećenja ili su bila potpuno uništena, kao i vinkovačka Knjižnica koja je granatirana i zapaljena. Ova važna ustanova za kulturni život grada prošla je od osnivanja 1875. godine mnoge mijene, seljenja, ali uvijek je uvećavala knjižni fundus, čuvala razne memorabilije kulturne prošlosti grada, a bila je i jedna od prvih knjižnica u Hrvatskoj koja je imala dječji odjel. Sve je nestalo u trenu jedne rujanske noći 1991. godine. Prije nekoliko godina na istome mjestu izniklo je novo, moderno zdanje, prema zamisli arhitekta iz ovoga grada. Svojim vanjskim izgledom podsjeća na otvorenu knjigu, a svijetlim i praktičnim eksterijerom zadovoljava sve postulate moderne ustanove u kojoj ljubitelji knjige, studenti i djeca uživaju blagodat susreta s knjigama. Od ljubaznih mladih zaposlenica saznali smo da je „kao feniks iz pepela“ prije nekoliko godina nastala ova Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, koja posjeduje više od 169.000 naslova iz hrvatske književnosti, uz kompletna izdanja Matice hrvatske. Opsežno je uz ostale zastupljena i crnogorska književnost.



Tu su izdanja iz raznih područja znanosti, kulture, religije, zbirka „Cibaliana“ s temama iz bogate povijesno-kulturne prošlosti grada te Zavičajna zbirka koja čuva rukopise i prva izdanja poznatih Vinkovčana.

Velika Spomen-zbirka kipara i pjesnika **Ivana Vanje Radauša** (Vinkovci, 1906. – Zagreb, 1975.) bila je za nas posebno zanimljiva s obzirom na to da se u Boki nalazi nekoliko njegovih kiparskih radova. Stekli smo dojam da je ova knjižnica živo mjesto jer smo tog dana sreli studente, učenike, djecu vrtičke dobi. Oni zaista imaju privilegij odrastati, obrazovati se i provoditi slobodno vrijeme u ovome kulturnom prostoru na kojem bi im mogli poza-vidjeti i mnogo veći gradovi od Vinkovaca.

Kiša koja nas je u Vinkovcima pratila nije uspjela pokvariti doživljaj grada niti iznimno gostoprimstvo domaćina, a bili smo uskraćeni samo za planiranu šetnju uz Bosut, obilazak spomenika i rodne kuće **Josipa** i **Ivana Kozarca**, **Vladimira Kovačića** i **Josipa Runjanina**. To i sve ovdje zapisano dovoljan je razlog za povratak u Vinkovce i preporuka za one koji ovaj grad tek trebaju upoznati ■

PROSLAVA HRVATSKE BAŠTINE U LUSAKI I KITWEU

Hrvati su počeli naseljavati Zambiju u prvoj polovici 20. stoljeća, u razdoblju kada je ta zemlja, tada poznata kao britanski protektorat Sjeverna Rodezija, privlačila radnike s iskustvom u rudarskoj industriji

Tekst i foto: Branka Bezić Filipović

U suradnji s **Milanom Trbovićem**, počasnim konzulom Republike Hrvatske u Zambiji, Projekt kravata prvi put je predstavljen na afričkome kontinentu, i to u gradovima Lusaki i Kitweu. Ovaj jedinstveni kulturno-umjetnički događaj obilježio je svoje jubilarno 20. predstavljanje, kao i 21., čime se Afrika pridružila popisu kontinenata na kojima je projekt već ostvario uspjeh, uz Južnu i Sjevernu Ameriku, Europu, Australiju i Aziju.

Projekt Kravata začet je zahvaljujući **Nadi Pritisanac Matulich**, hrvatskoj iseljenici iz San Pedra u Kaliforniji, koja je pokrenula akciju prikupljanja kravata hrvatskih iseljenika. **Branka Bezić Filipović** osmislila je izložbu, pripremila videomaterijale te napisala knjigu „Hrvati ujedinjeni kravatom“, u kojoj su dokumentirani svi donatori i pokrovitelji projekta. Među njima su istaknute osobe poput visokih

hrvatskih političara, udruga iseljenika – uključujući Američko-hrvatski kongres, CroDiasporu i Hrvatski klub za međunarodnu suradnju pri UN-u te brojni visoki dužnosnici iz drugih zemalja. Projekt je globalno prepoznatljiv zahvaljujući svojoj poruci povezivanja i očuvanja hrvatske baštine.

Osim što promovira hrvatsku kulturu, projekt pridonosi i međunarodnoj vidljivosti Hrvatske te potiče



suradnju obrazovnih institucija i naroda. Predstavljanje u Lusaki održano je u renomiranom restoranu Mpoto Yathu, čija je vlasnica **Jelena Kraljić** sa svojom obitelji ugostila brojne goste i medije. U Kitweu je organizirana posebna prezentacija za studente Copperbelt sveučilišta, koji su iskazali veliko zanimanje za knjigu „Hrvati ujedinjeni kravatom”.

Zambija – zemlja prirodnih ljepota

Zambija, smještena u južnoj Africi, poznata je po spektakularnim prirodnim ljepotama i raznolikoj kulturi. Među njezinim prirodnim čudima ističu se Viktorijini slapovi na rijeci Zambezi, nacionalni parkovi Kafue i South Luangwa, kao i visoravni i rijeke koje oblikuju pejzaž zemlje.

S približno 20 milijuna stanovnika podijeljenih u više od 70 etničkih skupina, Zambija je nekada bila britanska kolonija pod imenom Sjeverna Rodezija te je stekla neovisnost 1964. godine. Engleski je službeni jezik, dok su Bemba, Nyanja i Tonga

među najčešće korištenim od 72 domaća jezika. Zambija je bogata prirodnim resursima, posebice bakrom, koji čini glavninu izvoza, dok su poljoprivreda i turizam također važni gospodarski sektori.

Zanimljivo je da su gastronomske navike Zambijaca raznolike – osim međunarodnih jela, restorani u Livingstoneu nude specijalitete poput prženih gusjenica s dinstanim crvenim lukom i ražnjića od repa krokodila. Kako bi osobno istražila ovu kulinarску ponudu, autorica je kušala oba jela i zaključila da su gusjenice čak ukusnije, dok je krokodilovo meso bilo pomalo suho. Sve zajedno je koštalo oko 10 eura.

Nacionalna valuta u Zambiji je kwacha, a za 100 kwacha se dobije oko 3,5 eura. Primjerice, za 8 do 10 eura može se dobiti steak ili jednostavniji obrok poput tjestenine ili pizze, boca vode u restoranu košta 0,7, a Coca Cola 1,36 eura. Espresso se dobije za 2 eura, pivo u prosječnom restoranu košta 0,85 eura, a u finom 1,70 eura, dok pola sata vožnje taksijem košta

oko 12 eura. Hrana je jeftinija nego u Hrvatskoj, a samoposluge su uredne s bogatom ponudom.

Lusaka – glavni grad s poviješću nesvrstanih

Lusaka, osnovana 1913. godine, danas broji oko tri milijuna stanovnika i predstavlja administrativno, političko i ekonomsko središte Zambije. Grad se ističe spojem tradicije i modernog razvoja, iako se suočava s infrastrukturnim izazovima, posebice tijekom kišne sezone kada ulice često budu poplavljene.

Značajna povijesna prekretnica Lusake bila je III. konferencija nesvrstanih zemalja 1970. godine, koju je otvorio tadašnji predsjednik **Kenneth Kaunda**, po kome danas nosi ime zračna luka. Ovaj događaj učvrstio je poziciju Zambije kao glasnika slobode i solidarnosti onih naroda koji nisu željeli biti dio blokovskih podjela hladnoratovskog razdoblja.

Zanimljivo je da Lusaka i dalje čuva uspomenu na to vrijeme – Titova



ulica još uvijek postoji, a arhitektura pojedinih dijelova grada podsjeća na hrvatske kvartove iz sedamdesetih godina, kada su u Zambiji velike poslove dobivale, među ostalima, i hrvatske tvrtke poput zagrebačkog Končara i splitskog Konstruktora.

Kitwe – industrijsko srce Zambije

Kitwe, drugi najveći grad u Zambiji sa skoro milijun stanovnika, ključno je središte rudarske industrije u regiji Copperbelt (Bakreni pojas). Osim što se ponosi rudarskom baštinom, Kitwe je i obrazovno središte, a njegovo Copperbelt sveučilište jedno je od najvažnijih visokoškolskih ustanova u zemlji.

Među popularnim odredištima u Kitweu ističu se rekreacijski park Mindolo brana i Chisokone tržnica, koja nudi bogatu ponudu lokalnih proizvoda i svježih namirnica. Grad je poznat i po svojoj nogometnoj tradiciji, a klubovi poput Nkana FC-a i Power Dynamos FC-a imaju strastvene navijače.

Livingstone – turistička prijestolnica Zambije

Na jugu Zambije, na nadmorskoj visini od 940 metara, smješten je Livingstone (Maramba), glavni turistički grad zemlje s približno 140 tisuća stanovnika. Grad se nalazi u neposrednoj blizini Viktorijinih slapova (Mosi-oa-Tunya), jednog od najvećih i najimpresivnijih prirodnih čuda svijeta, koji su pod zaštitom UNESCO-a.

Ime je dobio po slavnome škotskom istraživaču, liječniku, misionaru i borcu protiv trgovine robljem **Davidu Livingstoneu** (1813. – 1873.), prvome Europljaninu koji je 1855. godine dokumentirao slapove te ih nazvao u čast britanske kraljice Viktorije. Vodopadi su za lokalno stanovništvo bili sveto mjesto, gdje se vjerovalo da živi golema zmija, božica rijeke Nyami - Nyami.

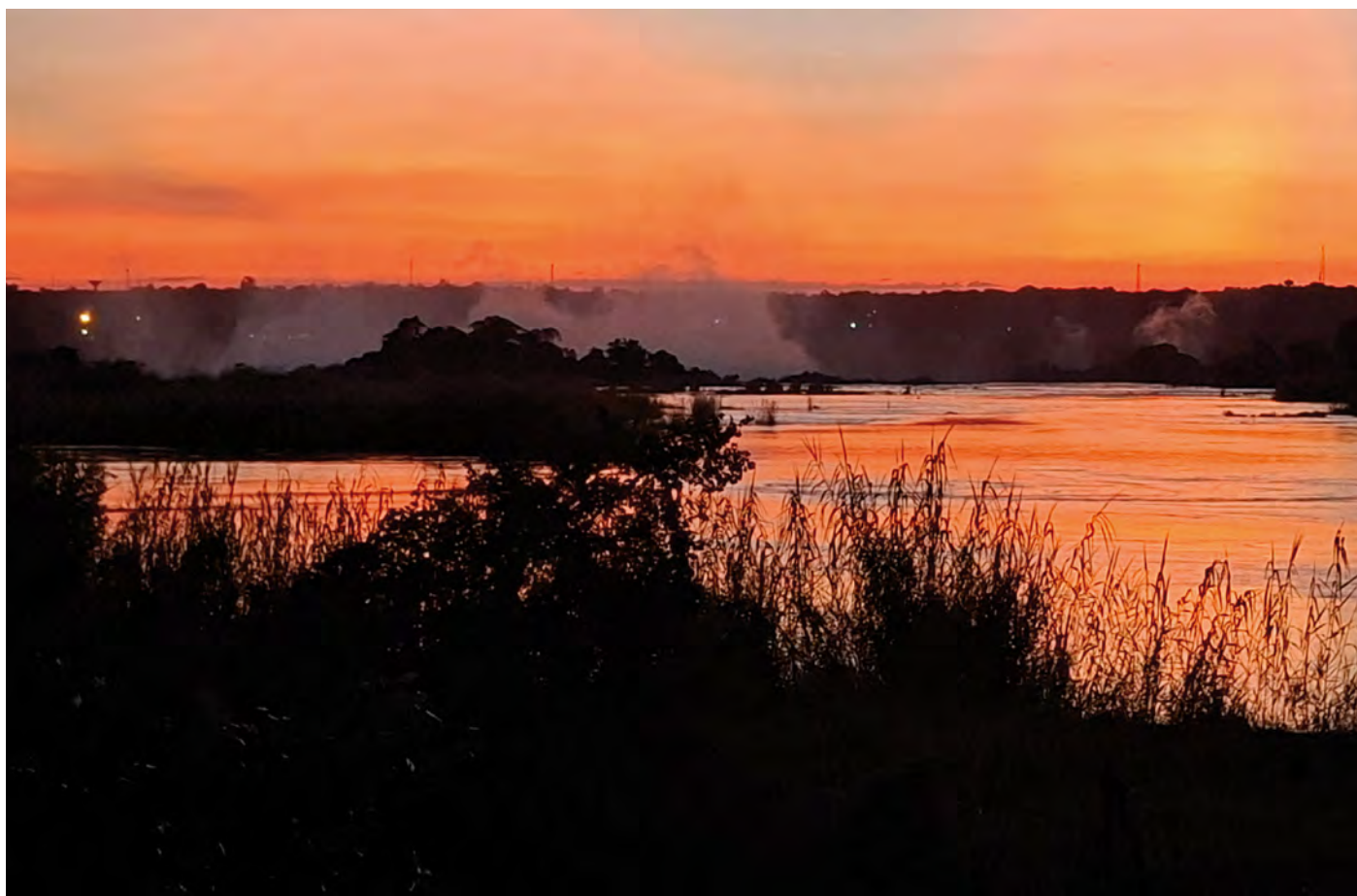
U središtu grada nalazi se najveći i najstariji muzej u Zambiji, Livingstone Museum, koji nudi bogat uvid u povijest, kulturu i istraživačka putovanja regije. Zbirke muzeja obu-

hvaćaju artefakte iz pretpovijesnog razdoblja, eksponate vezane uz afričke kulturne tradicije te dokumente o životu i djelu Davida Livingstonea.

Livingstone odlikuje opuštена i gostoljubiva atmosfera. Grad je poznat po brojnim hotelima, restoranima i tržnicama, koji posjetiteljima pružaju priliku za uživanje u lokalnoj kuhinji i kupnju autentičnih rukotvorina.

Hrvati u Zambiji – povijest i doprinos

Hrvati su počeli naseljavati Zambiju u prvoj polovici 20. stoljeća, u razdoblju kada je ta zemlja, tada poznata kao britanski protektorat Sjeverna Rodezija, privlačila radnike s iskustvom u rudarskoj industriji. U potrazi za boljim životom, Hrvati su pristizali iz Istre, Primorja, zaleđa Dalmacije i Like, najčešće preko riječkih, splitskih i dubrovačkih luka. Svoju budućnost nalazili su u rudnicima bogate rudarske regije Copperbelt, osobito u Nkani, Mufuliri i Kitweu. Većina je radila kao rudari



i tehničari, dok su rjeđe obavljali poslove metalurga.

Hrvati koji danas žive u Zambiji administrativno su pod nadležnošću Veleposlanstva Republike Hrvatske u Pretoriji, smještenog u Južnoafričkoj Republici, koje se nalazi 1500 kilometara udaljeno od glavnoga grada Lusake.

Kako bi se poboljšala podrška hrvatskoj zajednici i potaknula suradnja između dviju zemalja, osnovan je Počasni konzulat Republike Hrvatske u Zambiji. Na čelu konzulata nalazi se Milan Trbović iz Kitwea, istaknuti gospodarstvenik i jedan od najvećih proizvođača kukuruznog brašna u Zambiji. Trbović aktivno djeluje na promicanju gospodarskih i kulturnih odnosa između Hrvatske i Zambije, dodatno učvršćujući veze dviju zemalja. Njegov otac, rodom iz Bribira, stigao je u Zambiju sedamdesetih godina prošloga stoljeća kako bi privremeno radio za jednu njemačku tvrtku, ne sluteći da će mu se otvoriti nove poslovne prilike. Zajedno sa suprugom koju je upoznao u Rijeci, odlučio se nastaniti u Zambiji, gdje su im rođeni kći **Helena** i sin Milan koji je s vremenom u potpunosti preuzeo obiteljski posao.

Slična je i priča **Roberta Kraljića** iz Lusake, čiji je otac također došao privremeno, kao majstor iz brodogradilišta u Kraljevici, kako bi radio za englesku tvrtku specijaliziranu za građevinarstvo i proizvodnju željeznih konstrukcija. Robert Kraljić pohađao je Jugoslavensku školu, osnovanu za djecu gotovo tisuću radnika koji su tada živjeli u Zambiji, dok je srednju školu završio u Crikvenici. U međuvremenu, njegov je otac otkupio tvrtku od Engleza, a Robert je preuzeo obiteljski posao te danas zapošljava stotinjak ljudi. Njegova kći Jelena, udana za **Zeina Najima**, u svom restoranu ugostila je Projekt kravata, promovirajući hrvatsku kulturnu baštinu.

Osim obitelji Trbović i Kraljić, u Zambiji žive i potomci obitelji Barac,

Vidmar te nekolicine drugih, no hrvatska zajednica broji tek pedesetak članova. Unatoč malobrojnosti, ta zajednica svjedoči o povijesnim migracijama i uspješnoj integraciji Hrvata u različite dijelove svijeta, pri čemu njihovi potomci i dalje njeguju veze s domovinom svojih predaka.

Oko sat vremena vožnje od Lusake smješteno je selo Mwakapandula, gdje je **fra Ivica Perić**, dugogodišnji misionar, 2022. godine započeo izgradnju nove župe. Nakon višegodišnjeg misijskog djelovanja u Ugandi i Ruandi, gdje je ukupno proveo 32 godine, fra Ivica se posvetio pomoći lokalnoj zajednici u Zambiji. U kalendaru koji je tiskao za 2025. godinu opisao je izazove s kojima se suočila njegova župa tijekom godine obilježene sušom i epidemijom kolere, koja je srećom

prošla bez težih posljedica. S obzirom na to da se radi o poljoprivrednoj zajednici odsječenju od svijeta, suša je mnoge stanovnike dovela na rub gladi, stoga je fra Ivica pokrenuo humanitarnu akciju prikupljanja hrane, osobito bijele palente, nshime, koja je osnovna prehrambena namirnica lokalnog stanovništva. Njegov krajnji cilj jest osnivanje školskog kampusa koji bi uključivao opismenjavanje te školu krojenja i šivanja. Njegova je vizija izgraditi obrazovnu ustanovu kakvu je već uspješno uspostavio u Ruandi, gdje je školovanje završilo više od 3000 djece i mladih, omogućujući im tako bolje životne prilike. Pred njim je još mnogo posla, no s obzirom na njegovu predanost i iskustvo, nema sumnje da će svoje ciljeve uspješno ostvariti ■



Hrvatski glasnik



Časopis Hrvatski glasnik, nakladnika Hrvatskoga građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore.

Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim, ali je i u stalnoj misiji povezivanja Hrvatske i Crne Gore.

Distribuirana se u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Europi, SAD, Kanadi, Australiji...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe.

Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

Časopis možete pronaći u:

- katedrali sv. Tripuna u Kotoru,
- uredu HGD CG,
- Tivtu, u uredu Hrvatskoga nacionalnog vijeća,
- Župnom uredu sv. Nikole na Prčanju.

Tiskanje časopisa pomogli:

- Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske,
- Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore,
- Marko Franović, Hrvatski dobrotvor, Sydney, Australija,
- Dubrovačko-neretvanska županija.

Medijski partneri:

- Radio Kotor, radiokotor.info
- Radio Dux, radiodux.me
- Radio Tivat, radiotivat.me
- Boka News, bokanews.me

www.hrvaticg.org



**Središnji državni ured za Hrvate
izvan Republike Hrvatske**

Puna povijesti i kulture

Ne ispunjavajte život danima, ispunite dane životom.

HRVATSKA

Puna života

PHOTO: DANIEL PAVLINOVIĆ

